

Latvijas Universitātes
Sociālo zinātņu fakultātes
Politikas zinātnes nodaļa

Politikas zinātnes bakalaura studiju programmas

3. kursa studentes

Jeļenas Isajevas

ji09027

BAKALAURA DARBS

**16.MARTA JAUTĀJUMA IZMANTOŠANA KRIEVIJAS ĀRPOLITIKĀ
PRET LATVIJU 1998.-2012.GADĀ**

Vadītājs: LU SZF Politikas zinātnes nodaļas
profesore Dr. paed. Žaneta Ozoliņa

Rīga, 2012.

Satura rādītājs

Ievads.....	4
1. Ārpolitikas jēdziens.....	7
2. Ārpolitika konstruktīvisma skatījumā.....	10
3. Iekšējās politikas un ārpolitikas mijiedarbība.....	15
4. „Maigās” varas loma ārpolitikā.....	19
5. „Maigās” varas izpausmes Krievijas ārpolitiskajos dokumentos.....	27
6. „Maigās” varas instrumenti Krievijas ārpolitikā 16. marta jautājumā.....	32
6.1 16.marta pasākumu Krievijas interpretācija.....	34
6.2 „Maigās” varas kultūras kritēriji.....	38
6.3 „Maigās” varas politisko vērtību kritēriji.....	47
6.4 „Maigās” varas ārpolitiskās rīcības kritēriji.....	50
Secinājumi.....	54
Literatūras saraksts.....	58
Pielikumi.....	66
Anotācija.....	68
Abstract.....	69

Saīsinājumu saraksts

1. ANO - Apvienoto Nāciju organizācija
2. EDSO – Eiropas Drošības un sadarbības organizācija
3. NATO – North Atlantic Treaty Organization
4. PSRS – Padomju Suverēno republiku savienība
5. ES - Eiropas Savienība
6. ASV - Amerikas Savienotās Valstis
7. NVS – Neatkarīgo Valstu savienība
8. ĀM – Ārlietu ministrija
9. PCTVL – Par cilvēka tiesībām vienotā Latvijā

Ievads

Vairākus gadus pēc kārtas februārī un martā Latvijas mediju telpa tiek pārpildīta ar rakstiem, ekspertu viedokļiem un ziņām, kas ir saistītas ar ikgadējo Latviešu leģionāru piemiņas dienu 16. martā. Šis jautājums parasti izraisa arī salīdzinoši lielu ārzemju, galvenokārt Krievijas, oficiālo pārstāvju un mediju uzmanību. 16. marta jautājums tiek plaši apspriests gan no vēsturiskā skatupunkta, gan attiecībā uz jautājumu par Latvijas tautas identitāti un kultūras mantojumu Arī šogad šī tēma netika aizmirsta. Jau 2012. gada 17. janvārī Latvijas presē parādījās pirmie ziņojumi par gaidāmajiem 16. marta pasākumiem, un tie turpināja ieņemt redzamu vietu medijos līdz pat šī gada maija sākumam. Tāpat kā iepriekšējos gados, arī šogad viedokļi par šiem pasākumiem latviešu un krievu valodas medijos bija diezgan atšķirīgi. Šī atšķirība veidojas galvenokārt tāpēc, ka Latvijā dzīvojošo latviešu un citu tautību pārstāvju (pārsvarā krievu) vēsturiskā atmiņa ir veidojusies, balstoties uz dažādiem informācijas avotiem, un viņu viedokli ir ietekmējušas dažādas mediju un sociālās telpas.

Pēc Latvijas neatkarības atgūšanas un PSRS sabrukuma lielākā daļa PSRS periodā iebraukušo cilvēku un viņu pēcteči palika Latvijā un saskārās ar nepieciešamību pielāgoties un integrēties jaunās Latvijas sabiedrībā. Daļa mazākumtautību pārstāvju veiksmīgi integrējās, ne tikai iegūstot Latvijas pilsonību, bet arī ievērojot latviskās kultūras tradīcijas, bet nozīmīga daļa mazākumtautību, it īpaši krievu, pārstāvju, pat piedaloties naturalizācijas procesā, saglabāja ciešas kultūras, vēsturiskās un ideoloģiskās saiknes ar Krieviju.

Šādu situāciju veicināja tas, ka Latvijā dzīvojošie krievvalodīgie pārsvarā izmantoja un joprojām izmanto mediju produktus krievu valodā. Lai arī daži no šiem produktiem ir ražoti Latvijā, liels skaits cilvēku aizpilda savu primāro informatīvo telpu ar informāciju, kas nāk „pa tiešo” no Krievijas. Ņemot vērā Krievijas vispārējo oficiālo nostāju „maigās” varas kapacitātes palielināšanas nepieciešamības jautājumā, īpaši bijušo PSRS republiku teritorijās,¹ šāda situācija Latvijas sabiedrības informācijas telpā paver Krievijas valdībai plašas iespējas izmantot „maigo varu”, lai palielināt savu jau tagad ievērojamo ietekmi šajā valstī. Lielas Latvijas iedzīvotāju daļas izolācija no Latvijas informācijas telpas un pilnīga iekļaušanās Krievijas informācijas telpā ļauj Krievijas valdībai bez lielām izmaksām izplatīt tai izdevīgu informāciju un veidot noteiktu, Krievijai labvēlīgu un pret Latviju kritisku sabiedrības viedokli.

¹ Разговор с Константином Косачевым -Александр Чесноков: "Россотрудничество является элементом "мягкой силы". www.rus.ruvr.ru (Радио Голос России; aplūkota 05.04.2012)

Viens no veidiem, ar kura palīdzību ir relatīvi viegli veikt dažāda veida manipulācijas, ir tautas vēsturiskā pieredze un atmiņa, kuras būtība tiks detalizētāk aprakstīta darbā. Parasti šī pieredze balstās uz vairākiem vēsturiskiem notikumiem, kuri tiek izskaidroti vienā vai otrā veidā. Kaut gan latvieši un krievi ir ilgstoši dzīvojuši vieni otriem blakus, viņu vēsturiskā pieredze un atmiņa ir diezgan atšķirīgas. To ir veicinājuši vairāki vēsturiski, politiski un ideoloģiski apstākļi. Viens no nozīmīgākajiem faktoriem šo divu tautu pašreizējās vēsturiskās pieredzes un atmiņas veidošanās procesā, bija Otrais pasaules karš.

Šo notikumu sarežģītība un savstarpējā atkarība spēlēja nozīmīgu lomu Latvijas un Krievijas sabiedriskajās un valstiskajās attiecībās. Starp Latviju un Krieviju joprojām nav atrisināti jautājumi par padomju okupāciju, padomju režīma represijām pret Latvijas iedzīvotājiem utt. Viens no visbiežāk apspriestajiem, bet joprojām neatrisinātajiem jautājumiem ir latviešu leģiona loma karā.

Iepriekš minētā informācija ļauj izvirzīt sekojošo hipotēzi:

„Krievijas valdība izmanto 16. marta Latviešu leģionāru piemiņas pasākumu jautājumu, lai nostiprinātu savas „maigās” varas ietekmi Latvijā”.

Operacionalizējot darba hipotēzi, ir jādefinē tas, kas tiek saprasts ar „Krievijas valdību”. Darbā šis jēdziens tiks pielietots, apzīmējot gan Krievijas oficiālās amatpersonas, kā ministri un ministriju pārstāvji, prezidenta administrācijas pārstāvji, premjerministrs un prezidents, gan diplomātiskā korpusa pārstāvjus, gan arī valsts parlamenta abu palātu pārstāvjus.

„Maigās” varas jēdziens tiks plašāk izskaidrots darba teorētiskajā daļā, izmantojot galvenokārt Džosefa Naia (*Joseph Nye*) darbus. Šī jēdziena definīcija nav viennozīmīga. Viena no svarīgākajām tā pamatiezīmēm ir: šīs varas īstenošana notiek, veidojot tādu vidi un sabiedrības noskaņojumu, kurā vajadzīgie lēmumi tiek pieņemti bez tieša spiediena, no „labas gribas”, nevis „piespiežot” citas valstīs vai to sabiedrības pieņemt noteiktus lēmumus.

„Maigās” varas ietekmes nostiprināšana jāsaprot kā atbalsta nodrošināšana Krievijas valdības uzskatiem un ietekmes nodrošināšana uz Latvijas valdības lēmumu pieņemšanas procesiem. Tas nozīmē, ja darba empīriskajā daļā tiks pierādīts, ka Krievijas valdība izmanto „maigās” varas paņēmienus, lai izplatītu un popularizētu savu 16. marta notikumu versiju Latvijas sabiedrībā un lai veicinātu Latvijas valdības rīcības maiņu, balstoties uz piekrišanu Krievijas vērtībām, hipotēze tiks uzskatīta par apstiprinātu.

Lai pārbaudītu darba hipotēzi, tika izvirzīti šādi mērķi: teorētiski pamatot iespēju izmantot sabiedrības kolektīvo vēsturi, identitāti raksturojošus jautājumus un citus „maigās” varas instrumentus ārpolitikas mērķu sasniegšanai; definēt galvenās pretrunas starp Latvijas un

Krievijas pozīcijām 16. marta jautājumā; atrast empīriskus pierādījumus, kas atspoguļo Krievijas valdības ārpolitikas pārstāvju 16. marta problemātikas izmantošanu attiecībā uz Latviju laika posmā no 1998. līdz 2012. gadam; noteikt, kādos veidos tiek izmantoti „maigās” varas instrumenti un to, vai šie veidi atbilst „maigās” varas instrumentu pielietošanas metodēm.

Lai sasniegtu iepriekšminētos mērķus, darbā tiks izpildīti šādi uzdevumi: izmantojot konstruktīvisma skolas vadlīnijas, teorētiski apskatīt un detalizēti aprakstīt ārpolitikas un „maigās” varas konceptu būtību un savstarpējo mijiedarbību; aprakstīt latviešu leģiona un 16. marta Latviešu leģionāru piemiņas dienas vēsturi un tās interpretāciju no Krievijas perspektīvas; analizēt Krievijas valdības pārstāvju ziņojumus, kuros tiek definēta viņu pozīcija attiecībā pret 16. marta notikumiem Latvijā, kā arī citus paziņojumus, kas skar Latvijas iekšpolitiskos notikumus, kuri bija publiskoti dažas nedēļas pirms un pēc 16. marta un tika tematiski saistīti ar Latviešu leģionāru piemiņas dienas notikumiem; pievērst uzmanību Latvijas amatpersonu un mediju reakcijai uz Krievijas nostājas publicēšanu.

Izpildot izvirzītos uzdevumus mērķu sasniegšanai, darbā tiks iekļautas tādas nodaļas kā „Ārpolitikas jēdziens”, „Ārpolitika konstruktīvisma skatījumā”, „Iekšējās politikas un ārpolitikas mijiedarbība”, „’Maigās’ varas loma ārpolitikā”, „Krievijas ārpolitikas dokumenti”, „Maigās” varas instrumenti Krievijas ārpolitikā 16. marta jautājumā.

Darbā teorētiskajā daļā tiks izmantoti pamatkoncepti, kā ārpolitika un „maigā” vara, sabiedrības kolektīvā atmiņa un identitāte. Tiks pamatota šo jēdzienu savstarpējā saistība un mijiedarbība. Empīriskajā daļā tiks definēta Krievijas oficiālā nostāja pret tās ārpolitiskajiem mērķiem un metodēm, kura bija pausta Krievijas ārpolitikas koncepcijās, tiks definēts 16. marta jautājuma vēsturiskais konteksts un Krievijas pozīcija attiecībā uz to, kā arī, veicot Krievijas un Latvijas mediju materiālu izpēti, tiks noteikts, kādi „maigās” varas instrumenti tika izmantoti saistībā ar 16. marta jautājumu no Krievijas valdības puses.

1. Ārpolitikas jēdziens

Darba sākumā ir precīzāk jāapskata darba hipotēzē izmantoto pamatjēdzienu būtība. Viens no tiem ir ārpolitikas jēdziens. Valstu ārpolitika ir diezgan populārs starptautiskās politikas pētījumu objekts. Ir jāpievērš uzmanība tam, ka ārpolitikas jēdziens nereti var tikt lietots kopā ar starptautisko attiecību jēdzienu, un bieži netiek skaidri saprasts, ko nozīmē katrs jēdziens un kāda ir to atšķirība. Lai izvairītos no šāda veida neskaidrībām, šajā nodaļā tiks definēta ārpolitikas un starptautisko attiecību jēdzienu nozīme, šo jēdzienu atšķirības un savstarpējā saikne. Šo aprakstu uzsāks starptautisko attiecību jēdziena apraksts, kas turpināsies ar dziļāku ārpolitikas jēdziena analīzi.

Starptautisko attiecību jēdziens politikas zinātnes pētījumos tiek attiecināts uz to pētniecības jomu, kura nodarbojas, vienkārši runājot, ar valstu savstarpējo attiecību pētījumiem. Galvenokārt tā interesējas par procesiem, kuri notiek starptautiskajā sistēmā starp tādiem aktieriem, kuriem ir ietekme reģionāla vai pasaules mēroga norisēs. Tradicionāli, šajā pētniecības jomā netiek pievērsta liela uzmanība aktieru, lielākoties valstu, iekšējām norisēm, izņemot tos gadījumus, kad šīs norises var ietekmēt arī citu aktieru rīcību vai būtiski maina aktiera uzvedību. Ir jāpiebilst, ka arī šādā gadījumā aktieru iekšējās norises netiek pētītas kā tādas, bet gan uzmanība tiek pievērsta to ietekmei.²

Atrast vienu universālu un izsmeļošu definīciju šim jēdzienam nav vienkārši, galvenokārt tāpēc, ka tajā tiek ietvertas ļoti daudzas un dažādas tēmas, kā kara un miera cēloņi, reģionālā un nacionālā drošība, varas līdzsvars, bruņojuma sacīkstes, globalizācija, ekoloģijas jautājumi utt.³ Šīs un citas starptautiskajām attiecībām raksturīgas tēmas ir saturiski atšķirīgas, un pēc pētniecības metodēm tās nepieder tikai pie kādas vienas politikas zinātnes disciplīnas. Tās var pārstāvēt tādas zinātnes kā vēsture, tiesību zinātne, psiholoģija, ekonomika un citas, kas no vienas puses sarežģī starptautisko attiecību pētījumu lauka izpratni, no otras puses ļauj šai pētniecības jomai aptvert pēc iespējas vairāk aspektu, kuri formē starptautiskās sistēmas struktūru un nosaka starptautiskās vides īpašības.⁴

Ņemot vērā šīs jomas sarežģītību un komplekso struktūru, veicot pētījumus starptautisko attiecību jomā, ir skaidri jāsaprot, kādi notikumu aspekti ir jāņem vērā un kādi nav. Lai skaidrāk definētu šo izvēli starptautisko attiecību pētījumos, kā arī citās jomās, nodaļa

² Snow, M. D., Brown, E. *International relations: the changing contours of power*. New York: Addison Wesley Longman, 2000. p. 8

³ Nicholson, M. *Formal theories in international relations*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990.

⁴ Viotti, R., P., Kauppi, M., V. *International relations theory*. Boston: Longman; Pearson, 2012

vairākus analīzes līmeņus, kuri nosaka, kādu aktieru mijiedarbība un ietekme uz notikumiem tiks pētīta. Pēc Henrija R. Naua (*Henry R. Nau*) piedāvātās metodoloģijas, tādi līmeņi ir četri: indivīdu līmenis, iekšzemes līmenis, ārpolitiskais līmenis un sistemātiskais līmenis.

Indivīdu līmenī pētniekus interesē tādi jautājumi, kā kāds bija lēmumu pieņēmēja viedoklis; kas šo viedokli ir izveidojis un ietekmējis; kāda bija lēmumu pieņēmēja iepriekšējā pieredze konkrētajā problēmā; vai lēmumu pieņēmējam bija kāda risinājumu izvēle, vai konkrētais lēmums bija nepieciešams.⁵ Šajā līmenī var tikt pētīti arī nevalstiski aktieri vai mazas aktieru grupas, kuras izmanto sava veida varu un idejas, lai ietekmētu lēmuma pieņemšanas procesu vai veidotu dienaskārtību.⁶

Iekšzemes līmenis vai valsts līmeņa analīze tiek izmantota, ja pētījuma primārais uzsvars ir uz valsts struktūru darbību, savstarpējo mijiedarbību un interesēm. Šis līmenis koncentrējas uz valsts kā nozīmīgākā aktiera īpašībām. Šādā veidā var tikt pētītas valsts ekonomiskās un politiskās sistēmas, politiskās kultūras un vēstures ietekme uz starptautiskajām attiecībām.⁷

Savukārt sistemātiskajā līmenī uzsvars tiek likts uz valstu kā homogēno aktieru savstarpējo mijiedarbību, kura notiek starptautiskajā sistēmā. Šis līmenis var būt sadalīts uz reģionālo un globālo līmeni, tomēr abos līmeņos tiek pētītas līdzīgas tendences un norises tādas kā spēka līdzsvars, starptautiskā regulējuma mehānismi, starpvalstu konfliktu ietekme uz starptautisko (vai reģionālo) sistēmu. Līdz ar to atšķirība starp reģionālo un globālo līmeni ir vairāk tajā, ka reģionālais līmenis izvēlas noteiktu kādā veidā savstarpēji saistītu valstu skaitu un pēta norises un procesus, kuri primāri ietekmē tieši šīs valstis kā kopumu, bet globālais līmenis skatās uz starptautisko sistēmu kā tādu, liekot uzsvāru uz procesiem, kuri skar reģionus un reģionālus centrus, bieži vien atstājot perifērijas valstis ārpus uzmanības loka.⁸

No tā izriet, ka dažādos līmeņos tiek pētīti dažādi aktieri. Tomēr dažreiz var rasties vajadzība apskatīt dažādu līmeņu aktieru mijiedarbību, lai varētu precīzāk definēt dažādu procesu cēloņus un izprast to, kāpēc šī mijiedarbība starp valstīm notiek tieši tā, kā tā notiek. Šī iemesla dēļ ir nepieciešams izveidot saikni starp šiem līmeņiem. Henrijs R. Naus saikni starp iekšzemes un sistemātisko līmeni definē ārpolitikas līmenī.⁹ Ņemot vērā to, ka ārpolitikas veidošanās notiek kompleksos iekšzemes un starptautiskos apstākļos, kur svarīgu lomu spēlē

⁵ Neack, L. *The new foreign policy :power seeking in a globalized era*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 2008. p.10

⁶ Nau, H., R. *Perspectives on international relations :power, institutions, ideas*. Washington, D.C: CQ Press, 2009. p.6

⁷ Turpat.

⁸ Solingen, Etel. *Regional orders at century's dawn :global and domestic influences on grand strategy*. Princeton (New Jersey): Princeton University Press, 1998.

⁹ Nau, H., R. *Perspectives on international relations :power, institutions, ideas*. Washington, D.C: CQ Press, 2009.p.2-6.

arī valstu līderi un citi ieinteresēti aktieri,¹⁰ darba autore uzskata, ka ārpolitikas līmenis spēj savienot visus trīs līmeņus, ieskaitot indivīdu līmeni.

Šāds viedoklis var būt pamatots, apskatot paša jēdziena „ārpolitika” definīcijas un svarīgākās iezīmes. Pirmā no tām var būt Valtera Karlsneas (*Walter Carlsneas*) formulētā definīcija: „[ārpolitika iekļauj] tādas darbības, kuras ir definētas skaidro mērķu, ieguldījumu vai rīkojumu formā un kuras īsteno valdības pārstāvji, kas darbojas viņu suverēno sabiedrību vārdā, un kuras tiek vērstas uz tādiem valstiskiem un nevalstiskiem apstākļiem, aktieriem un mērķiem, kurus tie grib ietekmēt un kuri atrodas ārpus to teritoriālās leģitimitātes”.¹¹

Te, definējot ārpolitiku, tiek minētas visu trīs līmeņu pazīmes, tādējādi apgalvojot, ka ārpolitika ir definēta mērķa formā. Līdz ar to ir jābūt kādam, kas šos mērķus ir definējis, kas atspoguļo lēmumu pieņemēja rīcību. Tālāk definīcijā tiek pieminēts, ka mērķu īstenošanas darbību īsteno valsts struktūras, kas tiek veidotas un darbojas atkarībā no valstī pastāvošajām kultūras, politikas un ekonomikas īpatnībām, kas atteicas uz iekšzemes līmeni. Tas, ka ārpolitikas darbības mērķi atrodas ārpus valsts iekšzemes ietekmes telpas, norāda uz to, ka mērķu sasniegšanas procesā valstis mijiedarbosies savā starpā, kas ir sistemātiskā analīzes līmeņa iezīme.

Vēl viena ārpolitikas definīcija, kuras autors ir Kristofers Hills (*Christopher Hill*), skan: „[ārpolitika ir] to oficiālo ārējo attiecību summa, kuras īsteno neatkarīgs aktieris, parasti valsts, starptautiskajās attiecībās”.¹² Šī definīcija apraksta ārpolitikas jēdzienu vairāk strukturālā līmeņa skatījumā, kur figurē vienots aktieris (valsts), kurš īsteno kaut kādas attiecības ar tādiem pašiem vienotiem aktieriem starptautiskajā sistēmā. Bet ja pētniekam, lai paskaidrotu kādu attiecību noteikto virzību, būs nepieciešams izskaidrot vienota aktiera lēmuma pieņemšanu, veidojot šīs attiecības, tam var nepietikt tikai ar „varas līdzsvara” jēdziena aprakstu, bet var rasties nepieciešamība detalizēti apskatīt aktiera rīcības cēloņus un mērķus. Šādā gadījumā ārpolitikas disciplīna var savienot šos līmeņus.

Apskatot piedāvātas definīcijas, var redzēt, ka ārpolitika ir darbības, kuras īsteno lēmumu pieņemēji noteiktu, ārpus valsts jurisdikcijas esošu mērķu sasniegšanai. Šo darbību īpašības, intensivitāte, saturs un efektivitāte, ir atkarīgas no vairākiem valsts iekšējiem un ārpolitiskiem apstākļiem tādiem kā ekonomisko un politisko resursu pieejamība, valsts politiskā kultūra, citu valstu spiediens un to attiecību īpašības pret lēmuma pieņemēja valsti. Šo darbību

¹⁰ Neack, L. *The new foreign policy :power seeking in a globalized era*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 2008. p.10

¹¹ Smith, S., Hadfield, A., Dunne, T. (ed.). *Foreign policy :theories, actors, cases*. Oxford: Oxford University Press, 2008. p. 2

¹² Turpat.

īpatnības nosaka to, kā tiks veidotas valstu savstarpējās attiecības un vai notiks kādas pārmaiņas starptautiskajā sistēmā. Ir jāpiebilst, ka arī paši ārpolitikas mērķi kā tādi tiek veidoti, vadoties pēc vairākiem gan iekšzemes politikas, gan arī starptautiskās sistēmas faktoriem.¹³ Analizējot šīs darbības, to cēloņus, norisi un sekas, var noteikt saikni starp valsts iekšējām īpašībām, tās līderu interesēm un tās darbību starptautiskajā sistēmā.

Tomēr pētnieku uzskati dalās attiecībā uz to, kuras no ārpolitikas sastāvdaļām vai kuri aktieri ir svarīgāki, kam ir vairāk ietekmes uz ārpolitikas rezultātiem un kas kādā apjomā ietekmē mērķu noteikšanu, prioritāti un īstenošanas paņēmienus. Šie atšķirīgie uzskati tiek saukti par dažādām perspektīvām, šajā gadījumā uz ārpolitiku. Dažādām perspektīvām raksturīgās idejas un vērtības tika izveidotas dažādās pētniecības skolās, no kurām lielākās ir (neo)reālistu skola, (neo)liberālā skola un konstruktīvisma skola. Tālāk šajā darbā uzmanība tiks veltīta ārpolitikas interpretācijai, galvenokārt izmantojot konstruktīvisma skatījumu.

2. Ārpolitika konstruktīvisma skatījumā

Konstruktīvisma skola politikas zinātnē izveidojās 20. gadsimta 80. – 90. gados un sākotnēji tika uztverta kā radikāli pretēja tradicionālajam reālisma skatījumam un kā būtiski atšķirīga no liberālās teorijas. Šobrīd tā tiek uztverta kā sava veida vidusceļš starp neoreālisma un neoliberalisma teorijām un vairākām jaunākām kritiskajām teorijām.¹⁴ Konstruktīvisma idejas tiek izmantotas gandrīz visos politikas un sociālo zinātņu pētījumos. Lai arī šo pētījumu skaits pieaug, konstruktīvisma saikne ar ārpolitikas pētījumiem joprojām nav populārākā tendence.¹⁵

Neskatoties uz šīs teorētiskās domas skolas nozīmības pieaugumu, vairāki pētnieki, kā Kristofers Hills (*Christopher Hill*), norāda uz to, ka rast precīzus šī virziena teorētiskos „rāmjus” ir visai sarežģīti. Tomēr ir iespējams definēt dažus konceptus, kuri tiek atzīti kā konstruktīvistu pamatiezīmes. Pirmkārt, konstruktīvistu redz pasauli kā sociālo procesu rezultātu. Tas nozīmē, ka visu resursu un procesu būtību viņi saskata sociālajā kontekstā, kuros šie resursi var tikt izmantoti. Piemēram, kad runa ir par valstu bruņojuma resursiem, citām valstīm svarīgāks ir nevis šī bruņojuma tehniskais raksturojums, bet gan tas, kā šī valsts ir gatava to izmantot. Pieņemot liberāla miera teorijas pamatnostādni, proti to, ka liberālās valstis savā starpā nekaro, konstruktīvistu vispār neuzskatīs informāciju par tās bruņojuma

¹³ Neack, L. *The new foreign policy :power seeking in a globalized era*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 2008.p.3

¹⁴ Brown, C. *International relations theory :new normative approaches*. New York: Harvester Wheatsheaf, 1992

¹⁵ Wohlforth, W.C. *Realism and Foreign Policy*. Foreign Policy: Theories, Actors, Cases. Smith, S., Hadfield, A., Dunne, T. (eds.). Oxford University Press, 2008. pp. 31.-48.

potenciālu par primāro prioritāti, jo tā pielietošana ir maz iespējama. Ja runa ir par neliberālu valsti, kura, atkal vadoties no liberāla miera teorijas, ar daudz lielāku varbūtību var izmantot militāro spēku savu interešu sasniegšanai, tad informācija par militāro kapacitāti ir daudz svarīgāka.¹⁶

Šo pasaules uztveres īpatnību Kristofers Hills raksturoja: „[konstruktīvistu skatījumā], ja kāda patiesība [par pasaules procesiem] pastāv, tad tā ir tikai izpratnē par to, kā dažādas notikuma versijas tika izveidotas un kā tās konkurē”. Šeit paradās konstruktīvismam raksturīga ideja, ka var pastāvēt vairāk nekā viens notikumu redzējums, kas ir atkarīgs no konkrēta aktiera pieredzes konteksta.¹⁷

Konstruktīvistu teorijas (atšķirībā no reālisma un liberālisma) pievērš daudz vairāk uzmanības tādiem aspektiem kā diskusijas, debates, normas, sociālā vide un identitāte, kuras būtība tiks paskaidrota vēlāk, kā arī šo norišu lomai starptautiskajās attiecībās. Piemēram, gan (neo)reālisti, gan (neo)liberāļi neuzskata, ka tāda īpašība kā identitāte ir svarīga starptautiskajā politikā, bet starptautiskās sociālās vides jautājums vispār reti tiek pieminēts starptautisko attiecību jomā.¹⁸ Konstruktīvisma pētījumos var tikt izmantoti arī tādi jēdzieni kā draudzība attiecībās starp valstīm.¹⁹ Ņemot vērā reālisma un liberālisma pieņēmumu, ka valstis rīkojas tikai savu interešu vadītas (kaut gan pieņēmumi par šīs rīcības veidiem reālistiem un liberāļiem atšķiras), draudzības jēdziens šīm skolām ir svešs.²⁰

Attīstot domu par konstruktīvisma uzsvaru uz politikas, arī starptautiskās, sociālo būtību, ir jādefinē, ka konstruktīvistu pasaules redzējumā nodala no cilvēka neatkarīgos faktus (*brute facts*) un sociālos faktus (*social facts*). Starpība starp šiem faktiem ir tāda, ka no cilvēka (sabiedrības) neatkarīgie fakti pastāv pasaulē neatkarīgi no tā, vai kāds par viņiem zina vai nē. Tā zeme griežas ap sauli bez cilvēka iejaukšanās un apziņas par šo procesu. No otras puses sociālie fakti pastāv tikai tad, kad cilvēks (sabiedrība) par tiem zina, un šo faktu būtība ir, ka visa sabiedrība ir pieņēmusi tos par patiesiem esam. Tādā veidā nauda, bez cilvēku

¹⁶ Shimko, K., L. *International relations :perspectives and controversies*. Boston : Houghton Mifflin, 2010.

¹⁷ Smith, S., Hadfield, A., Dunne, T. (ed.). *Foreign policy :theories, actors, cases*. Oxford: Oxford University Press, 2008. p. 2

¹⁸ Brown, C. *International relations theory :new normative approaches*. New York: Harvester Wheatsheaf, 1992

¹⁹ Checkel, J. T. (ed.), Katzenstein, P. J. *European identity* . Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2009.

²⁰ Starr, R. *World Politics: Menu for Choice*. W.H. Freeman and Company, San Francisco, 1981, lpp.127

savstarpējās vienošanās uzskatīt to par noteiktu vērtību sistēmu, būtu tikai papīrs, metāla gabali, abstrakti skaitļi elektroniskajā sistēmā utt.²¹

Sociālo faktū konceptu var saistīt ar citu konstruktīvisma teorijas konceptu, proti, sociālais veids (*social kind*). Šo terminu Aleksanrs Vends (*Alexander Wendt*) saprot kā sociālo faktū un dažādu sabiedrības struktūru (ģimene, vidusšķira, valsts, valsts prezidents) kopumu un dažādas to kombinācijas. Šie sociālie veidi ir atkarīgi no aktieru subjektīvā skatījuma, viņu idejām un izpratni par pasauli. Tie nevar eksistēt bez šiem aktieriem. Tādējādi, ja kāda aktieru grupa pārstāj izmantot vienu vai otru sociālo veidu, tas izzūd, jo tā ideja kā tāda tiek aizmirsta vai mainīta. Šie sociālie veidi kļūst par pamatu un rāmjiem visām aktieru savstarpējām attiecībām. Tie nosaka konkrēto procesu gaitu, bet tajā pašā laikā paši ir ļoti atkarīgi no tā, vai aktieri kopīgi atzīst šos veidus par efektīviem.²²

Var redzēt, ka konstruktīvisma skatījumā visos procesos būtiskākais ir aktieru un sociālo struktūru mijiedarbība un savstarpējā ietekme. Aktieri ir spējīgi veidot dažādas struktūras un sociālus veidus, balstoties uz savām vērtībām, pieņēmumiem un identitātes. Šīs struktūras var mainīties un pielāgoties aktieru vajadzībām. Tajā pašā laikā aktieru rīcība kā tāda ir atkarīga no tā, kādos sociālos apstākļos, tas ir, kādās struktūrās un kādu sociālo veidu mijiedarbībā šī rīcība notiek. Atkarībā no valsts pārvaldes sistēmas (kas ir sociālais veids) valstu ārpolitikas dienas kārtības izveidošanās process un tās īstenošanas paņēmieni atšķirsies.²³

Pamatojoties uz jau aprakstītajām konstruktīvistu pamatidejām, var pievērsties pie to izpratnes par starptautisko politiku un īpaši pie ārpolitikas interpretācijas. Konstruktīvistu skolas izpratne par starptautiskās politikas pamata konceptiem, kā vara un anarhija, būtiski atšķiras no liberālās un reālistu skolas. Varas koncepta īpašības tiks sīkāk paskaidrotas „maigās” varas nodaļā, bet ir vērts pievērsties starptautiskās sistēmas anarhijas koncepta aprakstam. Reālistu skola uzskata, ka visas valstis savā būtībā ir dziļi egoistiskas un naidīgas viena pret otru un eksistē pilnīgi anarhiskā starptautiskajā vidē, kur katra valsts ir pati par sevi un nav iespējami nekādi kontroles mehānismi.²⁴ Liberālā skola, piekrītot anarhijas idejai, norāda uz horizontālo, tas ir, starpvalstu, regulējuma iespējam, kuras balstās uz valstu savstarpējā izdevīguma idejas.²⁵ Turpretim konstruktīvisma piekritēji šo starptautiskās sistēmas stāvokli

²¹ Brown, C. *International relations theory :new normative approaches*. New York: Harvester Wheatsheaf, 1992.

²² Wendt, A. *Social theory of international politics*. Cambridge; New York: Cambridge University Press, 1999

²³ Turpat.

²⁴ Waltz, K., N. *Realism and International Politics*. New York; Oxon: Routledge, 2008

²⁵ Olssen, M. *Liberalism, neoliberalism, social democracy :thin communitarian perspectives on political philosophy and education*. New York : Routledge, 2010

apraksta kā: „anarhija ir tas, ko no tās izveido starptautiskie aktieri.”²⁶ Respektīvi, konstruktīvisma skatījumā anarhiskā sistēma var būt mainīta un pārveidota atkarībā no tajā iesaistīto aktieru vēlmēm, pamatojoties uz savstarpēju sadarbību, kopīgu identitāti un aktieru sadarbību. Konstruktīvistu uzskata, ka aktieri ir spējīgi veidot „spēles noteikumus”, tas ir, tos modeļus, uz kuriem pamatojoties notiks starptautiskajā sistēmā iesaistīto aktieru mijiedarbība. Krisa Brauna (Chriss Brown) vārdos: „mēs dzīvojam pašu izveidotā pasaulē, nevis tādā, kuras kontūras ir iepriekš nosacītas”.²⁷

Šāda starpvalstu sadarbība un kopīga darbība līdzīgu interešu sasniegšanai vai komunikatīvas darbības (*communicative action*) starptautiskajā sistēmā un ārpolitikas analīzes centrā izvirza tādu no reālisma un liberālisma teoriju centrālo jēdzienu atšķirīgu ideju kā identitāte. Identitātes jēdziens, kurš parasti tiek izmantots sociālajā zinātnē attiecībā uz indivīdiem un sabiedrības grupām, konstruktīvismā tiek attiecināts arī uz valstīm. Tomēr pirms pievērsties identitātes nozīmīgumam valstu savstarpējās attiecībās un to ārpolitikā, ir jāsak ar identitātes definīciju. Identitāte ir „aktiera subjektīvā kvalitāte, kura ir balstīta uz tā izpratni par sevi”²⁸. Tas ir, identitāte nav tas, kas objektīvi kādam piemīt, bet drīzāk tas, kā viņš izvērtē savas īpašības noteiktā kontekstā. Ņemot vērā to, ka konteksts nav konstants koncepts, bet gan mainās atkarībā no vairākiem radītājiem, arī aktiera identitāte laika gaitā var mainīties. Ir jāsaprot arī tas, ka aktieriem var būt vairākas identitātes vienlaikus.²⁹

Aleksandrs Vends nodala četrus identitātes tipus: personīgā identitāte, tipa identitāte, lomas identitāte un kolektīvā identitāte. Pirmie divi identitātes tipi atteicas uz aktieru redzējumu par savu būtību. Personīgā identitāte ir aktiera apziņa par sevi kā par no citiem atšķirīgu un nodalītu vienumu (indivīdu). Savukārt tipa identitāte piešķir šim vienumam (indivīdam) kādu sociālo zīmogu. Tādā veidā indivīdi, grupas vai valstis var tikt sadalītas pēc ģeogrāfiskām, ekonomiskām pazīmēm, politiskajiem uzskatiem vai citām specifiskām īpašībām. Tajā pašā laikā lomas identitāte nosaka to, kā šis aktieris mijiedarbojas ar citiem aktieriem un kādas ir viņa hierarhiskās vai cita veida attiecības ar pārējiem aktieriem. Visplašākā un viskomplicētākā identitāte ir kolektīvā identitāte, kura saista dažādus aktierus, ar viņu personīgajām, tipa un lomas identitātēm vienā lielā komplicētā kopā, kurā katram no tā dalībniekiem ir līdzīga izpratne par to, kādas ir viņu īpašības salīdzinājumā ar vides kontekstu. Svarīgi ir arī tas, ka šīs identitātes veidojas ne tikai pašu aktieru ietekmē, bet arī iespaidojoties

²⁶ Brown, C. *International relations theory :new normative approaches*. New York: Harvester Wheatsheaf, 1992.

²⁷ Turpat.

²⁸ Wendt, A. *Social theory of international politics*. Cambridge; New York: Cambridge University Press, 1999

²⁹ Turpat.

no citu aktieru rīcības un tās sekām. Tādējādi ir iespējams mērķtiecīgi ietekmēt kādu noteiktu aktieri aptverošu kontekstu, lai veidotu kādam citam aktierim izdevīgāku identitātes veidu.³⁰

Identitātes svarīgums ārpolitikas analīzē ir pamatots tāpēc, ka identitāte nosaka, kādas būs aktieru intereses. Piemēram, ja valstij piemīt demokrātijas vērtību identitāte, ja citas valsts to asociē ar šādām idejām, kā arī ja šīs valsts loma starptautiskajā sistēmā attiecībā pret citām ir pārāka, valsts nacionālajās interesēs var ietilpt savu ideju izplatīšana citu sistēmas aktieru vidū. Cits piemērs varētu būt šāds: var pieņemt, ka valsts identificē sevi kā cīnītāju par savām idejām, un citas valstis atbalsta šo ideju, mēģinot šīs idejas noslāpēt. Šādā gadījumā, valsts interesēs varētu būt izmantot visus pieejamus resursus šo interešu aizstāvēšanai. Tādējādi, ja ārpolitikas jēdziens kā tāds ir uz aktiera (valsts) mērķu sasniegšanu vērsta darbība, tas nozīmē, ka ārpolitikas mērķi, un, respektīvi arī šo mērķu sasniegšanas metodes, ir atkarīgi no aktiera identitātes.³¹

Kā jau tika minēts, aktieru identitāti var ietekmēt no ārpuses. Viena no aktieru kolektīvās identitātes sastāvdaļām, kuru diezgan bieži mēģina ietekmēt, ir valstu vai to sabiedrību kolektīvā atmiņa. Gan medijos, gan politiskajā diskursā, gan arī pētnieku vidū šis koncepts, kas skaidro vēstures, precīzāk, vēsturisko atmiņu lomu sabiedrībā un tās kolektīvās identitātes veidošanā, ir bieži pieminēts un izmantots. Lai izvairītos no neskaidrībām, uzreiz ir jādefinē tas, kā atšķiras kolektīvās atmiņas un vēstures koncepti. Terminu „vēsture” izmanto, runājot par zinātnisko disciplīnu, kas ir vēsturnieku „produkts” un kura balstās uz noteiktiem vēsturiskiem pierādījumiem un avotiem. Savukārt kolektīvā atmiņa ir sabiedrības vai nācijas attēlu, priekšstatu un novērtējumu kopums par tās pagātņi. Jefrijs Olicks (Jeffrey Olick) norāda uz šo divu konceptu atšķirību un to, cik ļoti vēstures vai kolektīvās atmiņas uzrunātie jautājumi skar sabiedrības locekļus personīgi. Pēc Olicka domām, vēsture nodarbojas ar to pagātnes daļu, kura vairs nav „dzīva”, tas ir, nav neviena, kuru attiecīgie notikumi skartu personīgi, bet kolektīvās atmiņas ziņā nonāk tieši tie notikumi, kuri vēl „dzīvo” katra indivīda personīgajā atmiņā, un līdz ar to katram personīgi un visai sabiedrībai tie emocionāli ir daudz svarīgāki nekā senākās pagātnes jautājumi.³²

Kā piemēru var minēt Persijas karus un Otro pasaules karu. Ir maz ticams, ka pašlaik varētu atrast kādu bijušās Persijas Impērijas iedzīvotāju, kurš uztrauktos par šo karu iznākumu un aizrautīgi mēģinātu pierādīt vienas vai otras puses taisnību. Savukārt Otrā pasaules kara aculieciniekiem un viņu pēctečiem, kuri saņēma informāciju par šiem notikumiem no

³⁰ Wendt, A. *Social theory of international politics*. Cambridge; New York: Cambridge University Press, 1999

³¹ Turpat.

³² Olick, J., K. *The politics of regret :on collective memory and historical responsibility*. New York; London: Routledge, 2007

pirmavotiem, ir ne tikai sava pārlicība par notikumu hronoloģisko secību un dokumentāli pierādītiem faktiem, bet arī savs dziļi emocionāls, normatīvs vērtējums par minēto procesu taisnīgumu, ideoloģisku nokrāsu un to, kas pie kā ir vainīgs.

Ir jāpievērš uzmanība arī tam, ka saskaņā psiholoģijas un socioloģijas pieņēmumiem, atmiņa kā tāda piemīt tikai indivīdiem, tas ir, tikai indivīds ir spējīgs kaut ko atcerēties. Savukārt kolektīvā atmiņa ir tas, kas nosaka indivīda „atcerēšanas detaļas”, ideoloģisko noslieci un spilgtākos notikumus. Tas notiek tāpēc, ka katra indivīda atmiņa veidojas atkarībā no tā, kādā sociālā vai nacionālā grupā viņš atrodas. Līdzīgi kā ar cilvēkam piemītošām paražām un tradīcijām, viņa vēsturisko notikumu perspektīva tiek veidota nepārtrauktā saskarsmē ar citiem cilvēkiem, ietekmējoties no viņu sniegtās informācijas un attieksmes. Šo kolektīvo atmiņu ir iespējams ietekmēt arī no ārpuses, ko nereti izmanto valstu līderi, lai sasniegtu jau iepriekš aprakstītus mērķus, piemēram, nodrošinātu savai politikai labvēlīgāku sabiedrības noskaņojumu. Tam tiek piemērotas dažādas metodes un izmantoti dažādi kanāli.³³

Nemot vērā to, ka konstruktīvisma izpratnē ārpolitikas norisēs nozīmīga loma pieder tieši sabiedrībai, ir vērts sīkāk apskatīt, kā tā ietekmē valsts ārpolitikas dienaskārtību. Tāpēc nākamajā nodaļā tiks teorētiski pamatota valsts lēmumu pieņēmēju ārpolitikas jomā un plašākas sabiedrības savstarpējā mijiedarbība un tai piemītošās īpašības.

3. Iekšējās politikas un ārpolitikas mijiedarbība

Neviena no lielajām teorētiskajām skolām nepiekrīt konstruktīvisma uzsvaram uz plašākas valsts sabiedrības ietekmes nozīmi starptautiskajā politikā. Tomēr ārpolitikas pētnieki piekrīt, ka valstī valdošie iekšpolitiskie apstākļi ietekmē gan valsts ārpolitikas dienaskārtību, gan tās īstenošanas metodes. Lai paskaidrotu šo savstarpējo saistību, tiek izmatots divlīmeņu spēles koncepts. Šis koncepts paredz to, ka, īstenojot ārpolitiskus mērķus, valsts līderi vienā līmenī spēlē starptautiskajā sistēmā, mijiedarbojoties ar citām valstīm, bet no otras puses, ar šīm darbībām viņi mēģina nodrošināt valstī esošo interešu grupu mērķus.³⁴

Šāda veida balansēšana starp ārpolitiskajām interesēm no vienas puses un iekšpolitisko aktieru interesēm no otras nosaka arī iekšpolitikas ietekmes veidus uz ārpolitikas dienaskārtības saturu un īstenošanu. Pirmkārt, valstu līderi, darbojoties starptautiskajā sistēmā, darbojas savas valsts nacionālo interešu vadīti, bet šo interešu redzējums un izpratne dažādās valsts iekšpolitikā aktīvās grupās var atšķirties. Tomēr šo iekšējo grupu viedoklis, pat

³³ Olick, J., K. *The politics of regret :on collective memory and historical responsibility*. New York; London: Routledge, 2007

³⁴ Doesser, F. Domestic politics and foreign policy change in small states. SAGE. *Cooperation and Conflict*. 2011, vol. 46. pp. 223-238

ja tas būtu pavisam atšķirīgs no paša līdera viedokļa, ir jāņem vērā, jo no šo interešu īstenošanas ir atkarīgs tas, cik ļoti viena vai otrā grupa atbalstīs līderi. Tādā veidā valsts iekšējās interešu grupas var zināmā mērā koriģēt ārpolitikas dienaskārtību, liekot līderiem izvirzīt par prioritāti to, kas viņiem dotajā brīdī ir svarīgāks, un nepievērst tik lielu uzmanību ietekmīgo grupu mazāk interesējošiem jautājumiem.³⁵

Daži pētnieki pievēršas arī jautājumam par plašākas sabiedrības iespējām ietekmēt ārpolitiku. Reālisma un kaut kādā mērā arī liberālas skolas pārstāvji uzskata, ka šī spēja ir ierobežota un visai margināla. Šo uzskatu labi pamato tā sauktais Almonda-Lipmana (*Almond – Lippmann*) koncepts, kurš izvirza trīs pieņēmumus par sabiedrības viedokļa īpašībām un ietekmi uz ārpolitiku. Pirmais no šiem pieņēmumiem ir tāds, ka sabiedrības viedoklis ir pārāk plašs un nekonkrēts koncepts, to nevar skaidri definēt un tas nepiedāvā adekvātu pamatu ārpolitikas veidošanai. Otrs traucēklis sabiedrības viedokļa ietekmei uz valsts ārpolitiku ir tāds, ka tas nevar būt saskaņots un vienprātīgs, līdz ar to ir grūti vispār runāt par kādu vienu noteiktu sabiedrības viedokli. Pamatojoties uz šīm sabiedrības viedokļa koncepta īpašībām, var secināt, ka sabiedrības viedoklis kā tāds gandrīz neietekmē ārpolitikas virzienu.³⁶ Tajā pašā laikā daudzi pētnieki izsaka viedokli, ka, pat ja plašāka sabiedrība nevar vienmēr noteikt konkrētus ārpolitikas dienaskārtības virzienus un vienoties par vienprātīgu nostāju visos valstij svarīgajos jautājumos, tai ir ietekme uz valsts ārpolitikas pamatnostādņēm, pamatu un robežām.³⁷

Var likties, ka šīs apgalvojums var tikt attiecināts lielākoties uz demokrātiskām valstīm, kurās negatīva sabiedrības attieksme pret valsts politiku tiešām var noteikt līderu maiņu, tomēr tiek norādīts, ka sabiedrībai jebkurā politiskajā režīmā ir iespēja ietekmēt līderu lēmumu pieņemšanu. Konstruktīvisma skatījumā tas balstās uz to, ka režīma leģitimitātes pamats ir valsts iedzīvotāju kopīgs atbalsts tam un gatavība atbalstīt līderu politiku. Ir jānorāda, ka demokrātiskajās sistēmās sabiedrībai ir vairāk iespēju ietekmēt ārpolitiku nekā nedemokrātisko valstu sabiedrībai, jo šajās valstīs pastāv tāda norise kā vēlēšanas, kuras ir regulārs un vairāk vai mazāk neprognozējams process, kas ir spējīgs būtiski ietekmēt politiskās varas sadalījumu. Demokrātisko valstu līderiem ir ierobežotas iespējas šo procesu ietekmēt, kā arī jebkāda vēlēšanu iznākuma gadījumā valsts vadītājiem ir jārikojas tam

³⁵ Doeser, F. Domestic politics and foreign policy change in small states. SAGE. *Cooperation and Conflict*. 2011, vol. 46. pp. 223-238.

³⁶ Turpat.

³⁷ Neack, L. *The new foreign policy :power seeking in a globalized era*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 2008.

atbilstoši.³⁸ Tajā pašā laikā nedemokrātisko režīmu valstīs neviens autoritārais līderis nav ieinteresēts stiprā opozīcijas pretestībā un šaubīgajā sabiedrības atbalstā, kaut gan vēlēšanu rezultāti var būt paredzami un līderiem ir instrumenti, ar kuru palīdzību var apiet noteiktās procedūras un koriģēt nobalsošanas rezultātus, stiprā opozīcija samazina viņa autoritāti gan valsts iekšienē, gan arī starptautiskajā sistēmā.³⁹

Ņemot vērā faktu, ka pat tāds izplūdis jēdziens kā sabiedrības viedoklis var ietekmēt līdera legimitātāti un spēju saglabāt varu, ir loģiski, ka jebkurš līderis meklēs veidus, kā šo viedokli veidot un koriģēt sev izdevīgā veidā. Ir vairāki veidi, kā iespaidot sabiedrības un interešu grupu viedokli tā, lai tas saskanētu ar līderu mērķiem un interesēm kā iekšpolitikā, tā ārpolitikā. Viens no šiem veidiem, kuram šī darba gaitā tiks pievērsta pastiprināta uzmanība, ir noteiktu simbolu un ideju idealizācija sabiedrībā, un to izmantošana par iemeslu un skaidrojumu līderu rīcībai. Savā grāmatā „*The new foreign policy: power seeking in a globalized era*„ Laura Necka (*Laura Neack*) detalizētāk raksta par šo simbolu izmantošanu arābu valstu gadījumā. Viņa apraksta situāciju, kurā tādas idejas kā anti-Izraēlas kustība un antiamerikānisms tika izmantotas, lai nodrošinātu atbalstu līderiem Ēģiptē un Sīrijā viņu ārpolitikā pret Izraēlu, precīzāk, šīs idejas tika izmantotas kā pamats karam, un sabiedrība šo karu uztvēra bez vērā ņemamas pretestības. Savukārt Jordanā, kur šāda veida propaganda netika veikta, un karš netika saistīts ar augsti morālām identitātes, reliģijas un nacionālā goda kategorijām, varēja vērot aktīvu sabiedrības opozīciju karadarbībai.⁴⁰

Sabiedrības identitātei svarīgu simbolu izmantošana var būt vairāk vai mazāk aktīva, atkarībā no dažādām politiskām norisēm sabiedrībā tādām kā vēlēšanas vai ja valstī ir nepieciešams veikt „nācijas veidošanas” (*nation building*) pasākumus. Tas var notikt, ja valsts ir jauna, un tās iedzīvotāji vēl nav izveidojuši stipru vienas nācijas identitāti (nav svarīgi, kādā nozīmē - etniskajā vai politiskajā- šis termins tiek izmantots). Ir iespējami gadījumi, kad valsts ir pārdzīvojusi nozīmīgu politisku vai ekonomisku, vai cita veida krīzi, un sabiedrībā valda zems nācijas pašapziņas līmenis. Tādās situācijās, pēc Meršeimera (*Mearsheimer*) teorijas, viens no veidiem kā saliedēt sabiedrību un atjaunot vai uzbūvēt jaunu identitāti, ir līderu „melošana” sabiedrībai, tas ir, izdevīgā veidā interpretēt valsts un nācijas īpašo vēsturisko lomu vai kādu noteiktu notikumu vēsturi, vai arī noklusēt tos notikumus, kuri nav glaimojoši valsts tēlam. Tas ir raksturīgs nacionālām valstīm, kurās ir stipras nacionālisma tendences.

³⁸ Rossenau, J.,N. *Along the Domestic-Foreign Frontier: Exploring Governance in a Turbulent World*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997.

³⁹ Neack, L. *The new foreign policy :power seeking in a globalized era*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 2008.

⁴⁰ Neack, L. *The new foreign policy :power seeking in a globalized era*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 2008.

Šāda tipa „meli” var saliedēt sabiedrību, palielināt tās patriotismu un spēju pretoties citu valstu informācijas plūsmai, kas rada lielāku atbalstu arī tiem, kuri izplata šāda veida interpretācijas.⁴¹

Tomēr šie nacionālie meli var būt arī vērsti ne tikai sabiedrības saliedēšanas virzienā, bet arī uz konkrētās valsts noskaņošanu pret citām sabiedrībām, kurās šīs vērtības un vēstures interpretācijas var atšķirties. Tādā gadījumā izveidojas situācija: „taisnīgie mēs” pret „netaisnīgajiem viņiem”. Šādas situācijas īpaši bieži var veidoties valstīs ar stipru ideoloģisko pamatu un nedemokrātisko pārvaldes formu, kura ļautu līderiem izmantot visus iespējamus resursus sabiedrības domas veidošanai izdevīgajā virzienā un savas leģitimitātes nostiprināšanai. Šeit ir jāatgādina to, ka jebkuras valsts identitāti var ietekmēt no ārpuses, mainot kontekstu, kurā tās sabiedrība sevi redz. Ir iespējami arī tādi gadījumi, kad valsts kolektīvās identitātes stiprums ir mazināts no ārpuses, nodalot un polarizējot šīs lielās sabiedrības vai nācijas atsevišķo grupu tipa un lomu identitāti, traucējot tām apvienot savas idejas un pasaules redzējumu vienā kopīgā konceptā.

Tādējādi var secināt, ka gan demokrātiskajās, gan nedemokrātiskajās valstīs līderi ir ieinteresēti sabiedrības atbalstā, un visos režīmos šis atbalsts palīdz celt līderu leģitimitātes līmeni gan iekšpolitikas, gan arī ārpolitikas jomā. Īpaši liela nozīme sabiedrības viedoklim paradās laikā, kad tuvojas tādi notikumi kā vēlēšanas un valsts iekšpolitiskā situācija kļūst interesanta arī citu valstu iedzīvotājiem, ekspertiem un politiķiem. Lai ietekmētu sabiedrības noskaņojumu gan valsts līderi, gan ārpus valsts esošie ieinteresētie aktieri var izmantot ne tikai iekšpolitiskos jautājumus, kuri ārpus vēlēšanu cikla laika spēlē dominējošo lomu plašākas sabiedrības interesēs, bet arī ārpolitiskās dienaskārtības interpretāciju, lai tā vairāk atbilstu sabiedrības interesēm. Tomēr ņemot vērā to, ka sabiedrība sastāv no dažādām interešu grupām, kuru intereses var arī nesaskanēt, ir sarežģīti definēt kādu noteiktu sabiedrībai „pieņemamu” dienaskārtību, un līderi bieži vien izmanto tādas idejas vai konceptus, kuri tiek atbalstīti plašākā sabiedrībā, jo tiem piemīt nācijas saliedēšanas un patriotisma palielināšanas īpašības, kā arī atbalsts tās kolektīvās identitātes raksturam. Īpaši tas atteicas uz valstij labvēlīgu vēstures interpretāciju vai morālas misijas definēšanu.⁴²

Īstenojot uz nācijas simboliem balstīto ārpolitiku, valstis to var pielietot gan kā „cieto” varu (tā tas bija ar karu Afganistānā un Irākā), gan arī kā „maigo” varu, mēģinot izplatīt savas valsts vērtības citās valstīs, īpaši tajās, kur šīs noteikto notikumu interpretācijas var atšķirties.

⁴¹ Mearsheimer, J., J. *Why leaders lie :the truth about lying in international politics*. London: Duckworth Overlook, 2011.pp. 21-44

⁴² Bahalla, M. Domestic Roots of China’s Foreign and Security Policy. SAGE, *International Studies*. 2005, vol. 45.pp. 207-222.

Šādas „maigās” varas izpausmes ir vērstas uz ārvalstu iedzīvotāju pārliecināšanu par izplatīto vērtību pareizumu un to identitātes izmaiņu.

Lai sīkāk definētu iespējamās „maigās” varas pielietošanas metodes, kuras var būt izmantotas citas valsts sabiedrības ietekmēšanai, nākamajā nodaļā tiks sīkāk apskatīts „maigās” varas jēdziens kā tāds un tā atšķirība no tradicionālās varas izpratnes.

4. „Maigās” varas loma ārpolitikā

Pētot tēmu, kas ir saistīta ar starptautiskajām attiecībām, nevar nepieminēt varas jēdzienu. Dažādu skolu pārstāvji to izmanto dažādās teorijās, bet kā savu centrālo konceptu to izmanto reālistu skola. Tomēr kā teica Aleksandrs Vends: „Vara nevar būt tikai reālisma īpašums, jo tādā gadījumā visi starptautisko attiecību pētnieki būtu reālisti.”⁴³ Varas koncepts ir ļoti daudzpusīgs, un tā dažādās interpretācijas ir ļoti svarīgas vairākās teorētiskās domas skolās.⁴⁴

Pastāv daudzas un dažādas varas definīcijas. Katra no tām liek uzsvāru uz kādiem noteiktiem varai piemītošiem aspektiem, kurus uzsver dažādas perspektīvās. Vara var tikt saprasta kā resursu kopums valstī - jo lielāks ir resursu skaits, jo varenāka ir valsts. Bet šajā definīcijā resursu summa tiek skatīta kā tāda, nesalīdzinot to ar citu valstu esošiem resursiem. Valsts varas kā resursu kopuma nozīme un patiesā vērtība var tikt noteikta tikai relatīvi, ņemot vērā citu valstu resursus. To, vai bruņojuma skaits ir liels vai mazs, vai ekonomiskā kapacitāte ir pietiekama un nozīmīga, var noteikt tikai izmantojot relatīvos jēdzienus „mazāk” vai „vairāk” nekā kādam citam. Tātad vara savā statistiskajā definījumā ir visnotaļ relatīvs jēdziens, kurš parāda valstu pozīciju starptautiskajā sistēmā kvantitatīvajā resursu nozīmē. Ir jāpiebilst arī, ka definīcijā doto resursu uzskaitījums nav izsmeļošs, šāda veida varas definīcija var būt modificējama atkarībā no tā, kāda veida resursi ir svarīgi dotajā brīdī, kas pieļauj definīcijas sašaurināšanu un paplašināšanu.⁴⁵

Varas dinamiskās definīcijas aplūko jēdzienu kā parādību un darbību. Viena no visizplatītākajām varas definīcijām ir: „A spēja likt B darīt kaut ko, ko B citādi nebūtu darījis.”⁴⁶ Šī ļoti plašā definīcija apskata varas jēdzienu kā subjekta spēju panākt vēlamo rezultātu, bet netiek precizēts, vai darbība, ko veic B, ir tam vēlama vai nevēlama. Līdz ar to, rodas nepieciešamība izteikt izmērāmos lielumos, kas ir spēja „likt darīt”: vai tā ir attiecināma tikai uz vardarbīgu rīcību vai manipulēšanu, izmantojot ekonomiskos instrumentus, vai šī

⁴³ Wendt, A. *Social theory of international politics*. Cambridge; New York: Cambridge University Press, 1999

⁴⁴ Brown, C. *International relations theory :new normative approaches*. New York: Harvester Wheatsheaf, 1992

⁴⁵ Starr, Russet. *World Politics: Menu for Choice*. W.H. Freeman and Company, San Francisco, 1981, lpp.127

⁴⁶ Robertson, D. *A dictionary of modern politics*. London; New York: Europa Publ., 2002

„likšana” var izpausties bez tiešās A iejaukšanas B darbībā un nebūt tai kaitīga vai nevēlama. Klasiskā reālistu teorija izdala piecus varas pielietošanas pamatveidus: fiziskās varas izmantošana, nevardarbīga soda uzlikšana, soda draudi, apbalvojuma piešķiršana vai atlīdzības piedāvājums.⁴⁷

Tajā paša laikā konstruktīvisma pieeja piedāvā arī tādu varas pielietojuma veidu kā pārliecināšana. Konstruktīvisi, līdzīgi kā liberālās un neoreālisma skolas pārstāvji, pieņem, ka starptautiskajās attiecībās pastāv ne tikai nulles summas spēles situācijas, tas ir, kad kāds iegūst, tad cits zaudē, bet mēdz rasties situācijas, kad vairākiem aktieriem ir izdevīga viena vai otra situācija. Tādējādi iespējams ir arī tas, ka viena valsts sadarbojās ar otru nevis tāpēc, ka tā pielieto kādu no iepriekšminētajām varas formām, bet gan tāpēc, ka valsts apzinās, ka tai šī sadarbība ir izdevīga. Tādos gadījumos vara var tikt mērīta atkarībā no tā, cik pievilcīga valsts šķiet citām valstīm kā sabiedrotā un vai valsts spēj paradīt, ka sadarbība ar to būs izdevīga. Ir skaidrs, ka ar tradicionāliem, statistiskajā varas definīcijā visbiežāk minētajiem līdzekļiem, kā militārie, tehnoloģiskie, ekonomiskie, diplomātiskie līdzekļi, valsts var panākt to, ka, būdama ekonomiski un militāri spēcīga, kā arī ar lielā mērā paredzamu ārpolitiku, tā kļūst par pievilcīgu sabiedroto, un citām valstīm nerodas šaubas par tādas partnerības izdevīgumu.⁴⁸

Tomēr starptautiskajā politikā ir gadījumi, kad valstis sadarbojas pat tad, kad tiek tieši īstenotas tikai vienas vai dažu valstu intereses, kamēr citas valstis atbalsta ieguvēju rīcību, upurējot savas intereses. Tāda situācija ir iespējama, ja starp šīm valstīm pastāv ciešākas saites nekā klasiskajā reālismā paredzētā anarhijā, ko labi izskaidro konstruktīvisma skola. Šīs saiknes var būt gan institucionālas, tas ir, dažāda veida organizācijas, alianses, līgumi utt., gan arī balstītas uz savstarpēju solidaritāti konkrētos jautājumos, kopības apziņā un pat konstruktīvisma draudzības idejās starp valstīm. Ja valstīm ir savstarpēji kopīgas vērtības, var tikt gaidīts, ka starptautiskajā sistēmā tās darbosies saliedēti, izmantos līdzīgu politiku līdzīgos apstākļos un nepielietos kāda veida agresiju pret līdzīgi noskaņotām valstīm. Tāpēc katrai valstij ir svarīgi, lai tās idejas, vērtības un principi tiktu dalīti un pieņemti kā savējie pēc iespējas lielākā valstu skaitā.

Iepriekš tika definēts, ka tradicionāli, izmantojot reālistu teorētiskās domāšanas skolu, varas jēdziens tiek saprasts kā valsts resursu kopums, tās spēja uzspiest citām valstīm sev vēlamu rīcību, kā arī spēja pretoties citu valstu mēģinājumiem valsti pakļaut. Pētot varu no šī

⁴⁷ Starr, Russet. *World Politics: Menu for Choice*. W.H. Freeman and Company, San Francisco, 1981, lpp.130

⁴⁸ Turpat.

skatupunkta, parasti tiek pievērsta uzmanība militārajai varai, kā arī valsts ekonomiskajai sistēmai. Lai piespiestu citas valstis rīkoties noteiktā veidā, tradicionāli tika izmantoti militārie draudi, tieša militāra darbība pret valsti vai ekonomiskie instrumenti un kā negatīvas, tā arī pozitīvas sankcijas. Negatīvo-pozitīvo sankciju pielietošanu var raksturot ar „nūjas un burkāna” piemēru. Šajā gadījumā „nūja” ir negatīvas ekonomiskās sankcijas, proti, embargo ieviešana, ekonomiskā blokāde, sodu uzlikšana valstij, bet „burkāns” var būt finansiālas palīdzības piedāvājums, investīcijas valsts ekonomikā utt.⁴⁹

Ja valsts grib panākt noteiktu citas valsts rīcību, tai nav obligāti jārīkojas „negatīvajā” dimensijā, otru valsti apdraudot un piespiežot; to var arī „piesaistīt”, piedāvājot dažādas valstij izdevīgas iespējas apmaiņā pret tās piekrišanu rīkoties noteiktā veidā. Šo taktiku starptautiskajās attiecībās var salīdzināt ar indivīdu rīcību pēc principa „es tev, tu man”. Šo taktiku bieži pielieto Eiropas Savienība, piemēram, Austrumu partnerības programmā, piedāvājot programmā ietilpstošajām valstīm izdevīgākus tirdzniecības, investīciju, politiskās sadarbības noteikumus,⁵⁰ ja tās izpildīs noteiktus priekšnoteikumus. Lai arī šāda veida varas pielietošana nevar tikt uzskatīta par tiešu apdraudējumu kā, piemēram, militārā darbība vai negatīvas ekonomiskās sankcijas, tā veicina rīcību nevis tāpēc, ka piespiežamā valsts pati izvēlētos to darīt, bet gan tāpēc, ka piedāvātie labumi varētu atlīdzināt politiska vai cita rakstura zaudējumus, kuri radīsies piekrišanas gadījumā.⁵¹

Šis varas veids tiek saistīts arī ar tādu jēdzienu kā piespiešana, un tās lielākais trūkums ir tas, ka „cietā” vara mūsdienu globalizētajā pasaulē kļūst arvien dārgāka. Šons Kais (*Sean Kay*) savā rakstā „*Globalization, Power, and Security*” piedāvā globalizācijas skaidrojumu: „Vairāku pārrobežu mehānismu veidošana, kuri ietekmē un atspoguļo ekonomiskas, politiskas un drošības sastapējas atkarības palielināšanos”⁵². Šis process padara „cietās” varas pielietošanu dārgāku un sarežģītāku, jo valstīm ir jāreķinās ar tās pielietošanas sekām ne tikai tieši iesaistīto valstu savstarpējās attiecībās, bet arī citās netieši iesaistītās valstīs un starptautiskās sistēmas aktīvos. Kā piemēru var minēt militāro konfliktu Tuvajos Austrumos, kas paaugstinājis naftas cenas pasaules tirgū un izraisījis grūtības naftas eksportieriem piegādāt savu produkciju pircējiem, tādējādi ietekmējot ekonomisko aktivitāti jebkurā

⁴⁹ Drezner, Daniel W. „*The Sanction Paradox: Economic Statecraft in International relations*”. Cambridge University Press.

⁵⁰ Eastern Partnership, www.eeas.europa.eu, (European Union External Action, viewed on 4th April 2011)

⁵¹ Drezner, Daniel W. „*The Sanction Paradox: Economic Statecraft in International relations*”. Cambridge University Press.

⁵² Kay, Sean. „*Globalization, Power, and Security*”, [Sage, Security Dialogue 2004, tiešsaistē www.sdi.sagepub.com/content/35/1/9]

pasaules malā, līdz ar ko valstij ir jāizvērtē vairākus iespējamus ietekmes izplatīšanās mehānismus, plānojot kādu militāru operāciju vai ekonomiskus ierobežojumus.⁵³

„Cietās” varas pielietojumam ir arī neekonomiskās izmaksas. Liberāļu un vēl vairāk konstruktīvistu skatījumā globalizētajā pasaulē valstīm ir svarīgs to „tēls”, tas ir, kā tās tiek uztvertas un kas no tām tiek sagaidīts starptautiskajā sistēmā. Makjavelli ir rakstījis, ka valdniekam ir izdevīgāk, ja no viņa baidās, nevis mīl, bet šīs bailes nedrīkst pārtapt naidā.⁵⁴ Līdz noteiktam līmenim šis princips var tikt attiecināts arī uz valstīm starptautiskajā sistēmā. Protams, lai panāktu savu interešu īstenošanu, valstīm ir jābūt noteiktam militārās un ekonomiskās varas potenciālam, bet tām nav izdevīgi likt pārējām valstīm justies apdraudētām, vairojot pret sevi naidīguma pakāpi. Ja valstis strauji palielina savu „cieto” varu, tās izraisa varas un drošības dilemmu, tas ir bruņošanas aizslēgto apli.⁵⁵ Reālisti atrod risinājumu varas līdzsvara saglabāšanā, kas neļauj nevienai valstij akumulēt tik daudz varas, lai tā kļūtu stiprāka par visām citām sistēmā iesaistītajām valstīm. Šī līdzsvara saglabāšana prasa no valsts lielus resursus un ir neparedzama, tātad neviena valsts nevar justies pilnīgi droša pat starptautiskās sistēmas līdzsvara situācijā. Tāpēc valstīm ir izdevīgi meklēt arī citus paņēmienus, ar kuru palīdzību tās varētu palielināt savu drošības sajūtu, neizjaucot varas līdzsvara situāciju.⁵⁶

Lai valsts būtu spējīga panākt sev vēlamus rezultātus, bez „cietajai” varai raksturīgiem paņēmieniem, kas var tikt uzskatīti par sinonīmu jēdzienam „būt spēcīgai”, valstij ir jāpanāk, ka citas valstis tai seko „pievilcības” dēļ, nevis piespiešanas rezultātā. Tādā situācijā valsts palielina savu drošību, jo citi starptautiskās sistēmas aktieri nebūs pret to noskaņoti naidīgi, un tas ļaus samazināt tēriņus uz „cietās” varas palielināšanas rēķina. Spēja likties pievilcīgai pārējām valstīm var tikt definēta kā „maigā” vara.⁵⁷ Šo konceptu attīstīja Džozefs Nais (*Joseph Nye*), un viņš definē „maigās” varas pamatu kā spēju veidot citu valstu vērtību skalas, tas ir, spēja netieši likt valstīm rīkoties konkrētā veidā, nevis baidoties no varas pielietojuma vai gaidot atalgojumu par konkrēto rīcību, bet tikai tāpēc, ka tās uzskata šīs valsts kultūru, ideoloģiju, politiku vai citas tai piemītošās īpašības par pareizām, pievilcīgām, sekošanai

⁵³ ⁵³ Kay, Sean. „*Globalization, Power, and Security*”, [Sage, Security Dialogue 2004, tiešsaistē www.sdi.sagepub.com/content/35/1/9]

⁵⁴ Viotti, Paul R., Kauppi, Mark V. „*International relations and world politics :security, economy, identity*”. Prentice-Hall, Upper Saddle River, 2001

⁵⁵ Kay, Sean. „*Globalization, Power, and Security*”, [Sage, Security Dialogue 2004, tiešsaistē www.sdi.sagepub.com/content/35/1/9]

⁵⁶ Buzans, Barijs. „*Cilvēki, valstis un bailes :problēmas, kas saistītas ar starptautiskās drošības izpēti periodā pēc aukstā kara*”. AGB, Rīga, 2000.

⁵⁷ Nye, Joseph S. Jr. „*Soft power :the means to success in world politics*” . PublicAffairs, New York, 2004.

vērtām. Pielietojot „maigo” varu, tiek izmantotas kopīgas vērtības un valstis uzskata par savu morālo pienākumu ieguldīt šo vērtību saglabāšanā.⁵⁸

Neskatoties uz iepriekš minētām pievilcīgās „maigās” varas priekšrocībām, tai ir arī būtiski trūkumi. Šo varas veidu, atšķirībā no „cietās” varas, ir daudz sarežģītāk izmērīt un prognozēt. Ja ir iespējams kvantitatīvi saskaitīt bruņojuma apjomu, noteikt tā konkurētspēju un izvērtēt valsts ekonomikas potenciālu, tad, izvērtējot „maigās” varas resursus, respektīvi, valsts līdera pievilcīgo personību, kultūru, institūcijas, politiskās vērtības, rīcību politiku leģitimitāti utt., kvantitatīvās metodes nevar tikt pielietotas. Tas padara „maigo” varu par diezgan izplūdušu konceptu, kā arī liedz precīzi novērtēt valstu „maigās” varas potenciālu un tās pielietošanas sekas.⁵⁹

Tādējādi var redzēt, ka abiem aprakstītajiem varas veidiem ir savi trūkumi un priekšrocības un, veidojot valsts politiku starptautiskajā sistēmā, ir sabalansēti jāizmanto gan „cietās”, gan „maigās” varas instrumentus. Situācijās, kad tiek tieši apdraudēta valsts drošība un draudu pārvarēšanai ir nepieciešama strauja rīcība, vislabākais rezultāts var tikt sasniegts, izmantojot skaidru militāro vai ekonomisko „burkānu un nūju” paņēmienus, bet, ja valsts nākotnē grib izvairīties no nevēlamiem konfliktiem vai palielināt citu valstu lojalitāti, tai būtu jāizvairās no „cietās” varas izpausmēm, izvēloties „maigajai” varai raksturīgas kultūras popularizēšanas pasākumus vai savas ideoloģijas leģitimitātes nostiprināšanu. Analizējot kādas valsts ārpolitiku, ir jāņem vērā arī tas, ka katram politiskajam režīmam, kas valda valstī, ir raksturīgs savs varas veids. Autoritārie režīmi ir vairāk tendēti izmantot „cieto” varu, jo tiem nav jānodrošina savu pilsoņu atbalsts pieņemtajiem lēmumiem. Turpretī demokrātijas, lemjot par sabiedrībai svarīgiem ārpolitiskiem jautājumiem, cenšas izmantot arī „maigās” varas instrumentus.⁶⁰ Džosefs Nais norāda, ka mūsdienu pasaulē „maigās” varas attiecība pret „cieto” varu palielināsies, un tas notiks, pateicoties pieaugošai informācijas pieejamībai. Šobrīd informācija ir viegli pieejama jebkādā daudzumā, un tā ir grūti efektīvi kontrolējama no jebkādas autoritātes puses, un ir svarīgāk informāciju pamanīt, nevis izplatīt. Tādā veidā lielāka vara būs tiem, kam ticēs un kam uzticēsies, un to nevar sasniegt izmantojot „cietās” varas instrumentus.⁶¹

Svarīgi ir arī pavisam nenodalīt „maigās” un „cietās” varas jēdzienus. To starpā var pamanīt vairākus resursus un metodes, kuras atrodas „robežas zonā” un var būt interpretējamas gan kā

⁵⁸ Nye, Joseph S. Jr. „*Soft power :the means to success in world politics*” . PublicAffairs, New York, 2004

⁵⁹ Turpat.

⁶⁰ Turpat.

⁶¹ Nye, Joseph S. Jr „*The Benefits of Soft Power*” [Harvard Bussiness School, tiešsaistē www.hbswk.hbs.edu, aplūkots 14.aprīlī].

„maigās” varas, gan kā „cietās” varas izpausmes. Tādā veidā var rasties situācijas, kad valsts, izmantojot ekonomiskus var piespiešanas metodes citas valsts teritorijā īstermiņā, nodibina tur noteiktas institūcijas, kuras ilgtermiņā palielinās šo valstu kultūras un ideoloģijas nostiprināšanos.⁶² Tā vairākas liberālās valstis mēdz, draudot ar ekonomiskām un politiskām sankcijām, spiest autoritārus režīmus izveidot demokrātiskajai raksturīgas institūcijas, kā cilvēku tiesību aizsardzības nodrošināšanu, atklātās un godīgas vēlēšanas, korupcijas novēršana utt. Līdz ar to Džosefs Nais formulē tādu jēdzienu „pavēles „maigā” vara”. Biežs šīs varas pielietojums var atbaidīt starptautiskās sistēmas aktierus, jo „cietās” varas ietekme šajā rīcībā ir pārāk pamanāma.⁶³ Konstruktīvisma skatījums nosaka, ka „maigās” varas un tās metožu pielietošana dažādās situācijās var izraisīt dažādus rezultātus – gan valsts mērķiem atbilstošus, gan neatbilstošus. Tas ir atkarīgs kā no noteiktā brīdī pastāvošajām attiecībām starp valstīm, tā no ilgtermiņa specifikas šo valstu kultūrās un identitātēs, kuras ietekmē ārpolitikas iznākumu.⁶⁴

Ņemot vērā aprakstīto varas veidu attiecības, ir acīmredzams, ka to pielietošanas proporcijas var būtiski ietekmēt valsts veidotās ārpolitikas rezultātus. Tas ir īpaši svarīgi, ja valstij ir liela ietekme uz reģionālo un visas starptautiskās sistēmas drošību un stabilitāti. Ja šī valsts cenšas izmantot „maigās” varas instrumentus, „cieto” varu pielietojot tikai gadījumos, kad tas ir akūti nepieciešams, tad reģionālā situācija, visticamāk, būs drošāka un vairāk vērsta uz sadarbību, nekā tad, ja valsts sasniedz savus mērķus, pielietojot ekonomiskās un militārās piespiešanas metodes. Viena no šādām valstīm ir Krievija. Krievijai ir liela ietekme uz tās reģionālo drošību, it īpaši pēcpadomju teritorijā; tā ietekmē arī Eiropas valstu politiku. Pirms dažiem gadiem tās oficiālās amatpersonas paziņoja, ka Krievijas ārpolitikas stratēģijā tiks pakāpeniski palielināta „maigās” varas izmantošanas prakse un ka tā uzskata par savu pienākumu atbalstīt savu politisko un kultūras vērtību ievērošanu un aizsardzību pasaulē.⁶⁵

Lai analizētu valsts „maigās” varas pielietošanu attiecībā pret citu valsti, ir precīzi jāizstrādā kritēriji, kādi tiks pielietoti, lai definētu „maigās” varas instrumentu izmantošanu. Ir jāsaprot, ka „maigās” varas instrumentu definēšana ir sarežģīta, un tajā ir grūti izvairīties no neskaidrībām. Tāpēc, lai dziļāk paskaidrotu „maigās” varas kritērijus un instrumentus, ir jāskaidro ar to iemeslu paskaidrošanu, kāpēc vara kā tāda tiek izmantota, tas ir, ar valstu ārpolitikas pamatmērķu definēšanu. Pēc tam nodaļā tiks aprakstīts, kādi „maigās” varas resursi var būt izmantoti, mēģinot īstenot katru no nosauktajiem mērķiem. Nodaļas noslēgumā tiks precizēts,

⁶² Nye, Joseph S. Jr. „*Soft power :the means to success in world politics*” . PublicAffairs, New York, 2004..

⁶³ Turpat.

⁶⁴ Turpat.

⁶⁵ Президент Российской Федерации. Концепция национальной безопасности Российской Федерации (в силе с 10.01.2000). www.flot.com [tiešsaistē; aplūkota 05.03.2011]

kādi praktiskie instrumenti, tas ir, kādas katra avota idejas un darbība var būt izmantotas mērķu sasniegšanai.

Konstruktīvisma skolas interpretācijā jebkuras valsts ārpolitikai piemīt septiņi pamatmērķi. Tie ir: savas teritoriālās integritātes saglabāšana, lēmumu pieņemšana par iejaukšanos starptautiskajās lietās, savu pilsoņu aizsardzība ārzemēs, savas identitātes aizsardzība ārzemēs, savas labklājības palielināšana, vienošanās par stabilu starptautisko sistēmu un globālā labuma aizsardzība.⁶⁶ Viens no šiem mērķiem, proti, valsts teritoriālās integritātes aizsardzība savas būtības dēļ tiek saistīta ar valsts militārajām aizsardzības spējām, bet tam var būt arī „maigās” varas aspekti, piemēram, gadījumos, kad valsts reģioni paši pauž vēlmi atdalīties no valsts teritorijas. Šīs vēlmes cēloņi var būt saistīti vai nu ar pašas valsts nespēju būt „pievilcīgai” šo reģionu iedzīvotājiem vai ar citas valsts „maigās” varas pārāk lielu destruktīvo ietekmi. Tomēr darba analizē šim mērķim netiks piešķirta primārā nozīme, jo tiks pētīts Krievijas ārpolitikas raksturs pret Latviju specifiskā gadījumā, un pieņēmumi par Krievijas mērķiem destabilizēt Latvijas teritoriālo integritāti netiks izdarīti.

Lēmumu pieņemšana par iejaukšanos starptautiskajās norisēs var tikt saistīta ar „cietās” varas jēdzienu, ja ar „iejaukšanos” tiktu saprastas militārās misijas. Tomēr „iejaukšanās” var izpausties arī kā humānās palīdzības sniegšana un starpniecības funkcija konfliktu risināšanā. Tādā gadījumā šis mērķis ir cieši saistīts ar tādiem „maigās” varas instrumentiem kā vienošanās par stabilu pasaules sistēmu un globāla labuma aizstāvēšanu. Izmantojot „maigo” varu šo trīs mērķu sasniegšanai, valsts paver sev iespējas gan uzlabot savu tēlu starptautiskajā sistēmā, gan arī ietekmēt citu valstu rīcību, ja tās uzskatīs par izdevīgu un „pareizu” sekot šīs valsts piemēram.

Savu pilsoņu un savas identitātes aizstāvība var tikt veikta „profilaktiski”, tas ir, ar „maigās” varas palīdzību veidot ārvalstīs tādus apstākļus, kādos pilsoņi netiks apspiesti, un to identitāte netiks apdraudēta, jo ārvalstis to uzskatīs par vērtīgu. Šos mērķus var sasniegt arī „post factum” situācijā, kad apspiešana un apdraudējums jau pastāv. Tādā gadījumā tas, kādas varas metodes izmantot, ir atkarīgs no apdraudējuma intensitātes un līmeņa. Ja draudi pilsoņiem un valsts identitātes idejām ir akūti un tiešam var pakļaut briesmām cilvēku dzīvības un sabiedrības pašapziņas pamatus, tad tiek pielietotas „cietās” varas metodes, jo ir vajadzīgs ātrs un konkrēts rezultāts. Ja šie draudi nav tik būtiski vai ja to eskalācijas varbūtība nav tik liela, valstis var vairāk pievērsies „maigās” varas metodēm, novēršot problēmu cēloņus ilgākā laika gaitā miermīlīgā ceļā. Globalizācijas procesu laikmetā valstīm daudz izdevīgāk un efektīvāk ir

⁶⁶ Hill, Christopher. *The changing politics of foreign policy*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2003

sadarboties savā starpā, izmantojot ne tikai ekonomiskā labuma idejas, bet arī savstarpējās pievilcības un solidaritātes idejas.

Var secināt, ka valstu ārpolitikas mērķi var skart visu tās darbības spektru un ka to sasniegšanai pielieto dažādas metodes, bet, runājot par „maigās” varas izmantošanas gadījumiem, ir jādefinē, kādi no tās avotiem un to specifiskām pazīmēm ir vairāk piemēroti kādu mērķu sasniegšanai.

Džozeifs Nais definē trīs „maigās” varas instrumentus: kultūru, politiskās vērtības un ārpolitisko rīcību. Kultūras sfērai var būt raksturīgas tādas valstu īpašības kā valoda, vēsture (tās interpretācija), populārās un augstās kultūras elementi, sabiedrībā pastāvošās normas, kuras nosaka tās izpratni par labo un ļauno, kā arī sociālās, pārsvarā neformālās institūcijas, kuras nosaka sabiedrības struktūru un funkcionēšanu.⁶⁷ Šīs jomas elementi var būt izplatīti kā caur valdības mērķtiecīgu darbību, tā caur indivīdu personīgajiem kontaktiem. Lai mērķtiecīgi veicinātu šo elementu izplatību, valdība var caur vēstniecībām un medijiem ārvalstīs veicināt informācijas apriti par to kultūras īpašībām, atbalstīt izstādes vai festivālus, kuros tiks prezentēti konkrētās valsts iedzīvotāju mākslas darbi, no kuriem, piemēram, filmas vai grāmatas var pildīt arī vēstures interpretācijas skaidrošanas un pamatošanas funkcijas. Daudzas pasaules valstis veido savu valodu apgūšanas un kultūras popularizēšanas institūcijas ārzemēs, piemēram, Istitut Français, British Council, Goethe Institut un fonds Russkij Mir (*Русский мир*).

Politiskās vērtības iekļauj valsts idejas par pārvaldes sistēmas optimālāko modeli, ideoloģiju un universālas vērtības, piemēram, cilvēktiesības vai nāciju tiesības uz pašnoteikšanos.⁶⁸ Politisko vērtību jomā starp valstīm var rasties domstarpības, jo katrai ir sava izpratne par normatīvo pasaules uzbūves variantu, un dažreiz šie uzskati ir gandrīz pretēji. Valstis mērķtiecīgi izmanto šīs idejas kā caur kultūras pasākumiem un produktiem (filmas, grāmatas), tā caur oficiāliem valsts amatpersonu kontaktiem un paziņojumiem. Tas var izpausties gan atbalsta izteikšanā kādiem ārvalstīs notiekošiem politiskiem procesiem, gan kritikas veidā, norādot uz kādas valsts „nepareizu” rīcību uz savas „pareizās” rīcības fona, tādējādi uzlabojot savu tēlu.

Ārpolitisko rīcību jomā tiek pievērsta uzmanība visām rīcību politikām, kuras valstis izmanto pret citām valstīm. Kā izpaužas to sadarbības metodes, cik tās ir spējīgas vienoties ar partneriem, cik aktīvi iesaistās starptautisko procesu ietekmēšanā un kāds ir to ieguldījums

⁶⁷ Nye, Joseph S. Jr. „*Soft power :the means to success in world politics*” . PublicAffairs, New York, 2004.

⁶⁸ Turpat.

pasaules procesos.⁶⁹ Ja valsts ir atvērta sadarbībai un kompromisiem, gatava ieguldīt starptautiskās sabiedrības kopējā labumā, tad tās tēls tiek uztverts labvēlīgi, bet, ja tā ieņem izolētu pozīciju un nepiedalās citu valstu sadarbībā, tad attieksme pret to nav pozitīva. Tātad, lai uzlabotu savu tēlu ar ārpolitisko rīcību politikas instrumentiem, valstij ir jābūt aktīvai starptautisko organizāciju dalībnieci, tai ir jābūt veiksmīgai pieredzei kompromisa rašanā ar citām valstīm dažādās strīdīgas situācijās.

Ir jāņem vērā, ka visu iepriekš aprakstīto faktoru efektivitāte un iznākums ir atkarīgs ne tikai no pašu valstu darbības, bet arī no tā, kā starptautiskā sistēma ir gatava tās uztvert. Pārmērīgi intensīva „maigās” varas pielietošana var palielināt citu valstu nepatiku un radīt pretreakciju, jo tā var izskatīties pēc iejaukšanās katras valsts iekšējās lietās. Ļoti svarīgs faktors „maigās” varas veiksmei ir tas, ka, ja valsts ārpolitika ir liekulīga, pārdroša un vienaldzīga pret pārējo aktieru vēlmēm, visu aprakstīto metožu iznākumi var ne tikai pazust, bet var pat pārvērsties par zaudējumu.⁷⁰

5. „Maigās” varas izpausmes Krievijas ārpolitiskajos dokumentos

Analizējot 16. marta jautājuma izmantošanu Krievijas ārpolitikā pret Latviju, būtu noderīgi apskatīt, kā mainījās un uz kā balstījās tās ārpolitiskās oficiālās vadlīnijas pētījumā iekļautajā laika posmā. Parasti šāda veida informāciju, proti, valsts oficiālo nostāju attiecībā uz ārpolitikas mērķiem, prioritātēm un iespējamajiem līdzekļiem, ko šī valsts izmantos šo mērķu sasniegšanai, var atrast valdību ārpolitikas konceptos jeb stratēģijās. Arī Krievijā ir izstrādāti šāda veida dokumenti. Pirmais dokuments, „Krievijas Ārpolitikas koncepcijas pamatnostādnes”, stājās spēkā 1993. gadā prezidenta Jeļcina laikā. Nākamais sekoja pēc 7 gadiem un tika izstrādāts 2000. gadā, un to parakstīja nākamais (un tagad esošais) prezidents Vladimirs Putins. Pēdējo koncepciju 2008. gadā parakstīja prezidents Medvedevs.

Visas trīs koncepcijas pēc struktūras ir diezgan līdzīgas. Tajās ir definēts Krievijas starptautiskās sistēmas redzējums, valsts primārie mērķi un prioritātēs ārpolitikā, stiprās puses un izaicinājumi, kā arī tiek vispārīgi raksturots tas, kādus līdzekļus Krievijas līderi definē kā primāros noteikto mērķu sasniegšanai. Ir jāņem vērā, ka Ārpolitikas koncepcijas ir tikai aprakstoši dokumenti, kuriem nav nekādas saistošas nozīmes, un tie nevar paši par sevi tikt uztverti par ārpolitikas rīkiem, jo to primārā funkcija ir valsts oficiālās pozīcijas paziņošana pārējiem starptautiskās sistēmas aktieriem. Neskatoties uz šo dokumentu nelielo nozīmi Krievijas ārpolitikas faktiskās rīcības plānošanā, koncepcijās definētās nostādnes, mērķi vai to

⁶⁹ Nye, Joseph S. Jr. „*Soft power :the means to success in world politics*” . PublicAffairs, New York, 2004.

⁷⁰ Turpat.

sasniegšanas metodes var tikt izmantotas valsts pozīcijas pamatošanai un rīcības skaidrošanai, kas mūsdienu informācijas plūsmā ir nepieciešama diplomātijas sastāvdaļa visnenozīmīgākajās situācijās.

Tālāk nodaļā tiks apskatīta Krievijas Federācijas oficiālā pozīcija par tās ārpolitiskajiem mērķiem, prioritātēm un metodēm, kuras tā ir gatava izmantot noteikto mērķu sasniegšanā. Darba teorētiskajā daļā tika pamatots, ka, nosakot ārpolitikas mērķus un pieejamos instrumentus, liela ietekme ir valsts identitātei, kuras pazīmes var būt saskatītās nodaļā apskatītajos dokumentos. Tāpēc, raksturojot ārpolitikas koncepcijās definēto mērķu būtību, tiks pievērsta uzmanība arī tam, uz kādiem pieņēmumiem par Krievijas lomu pasaules sistēmā tie tika balstīti.

Visos trīs dokumentos Krievijas Federācijas mērķi ārpolitikā ir atbilstoši tiem ārpolitikas pamatuzdevumiem, kuri tika minēti teorētiskajā daļā, proti, valsts teritoriālās integritātes saglabāšana, labklājības palielināšana, stabilas pasaules sistēmas un globālā labuma aizsardzība, pilsoņu un identitātes aizsardzība ārzemēs. Tie tiek specificēti Krievijas situācijai atkarībā no tā, kā šī valsts redz sevi starptautiskajā sistēmā. Tā 1993. gada dokumentā Krievijas ārpolitikas „virsmērķis” bija: „Krievijas kā brīvas un demokrātiskas valsts atdzimšanas nodrošināšana.”⁷¹ Šis valsts pamatmērķis saskan ar tālāk dokumentā minēto - ņemot vērā nesenās politiski ideoloģiskās pārmaiņas, tas ir, PSRS sabrukumu, Krievijas valsts atrodas „jaunas politiskās identitātes meklējumos”. Starp citiem šī darba analīzei svarīgiem mērķiem tika minēti arī konfliktu, tai skaitā bruņoto, izbeigšana un cilvēktiesību, īpaši Krievijas tautiešu, aizsardzība Krievijas robežu reģionos.⁷² Krievu diasporas tiesību aizsardzības jautājums kopumā koncepcijā tika pieminēts vairākkārt, jo pēc PSRS sabrukuma gandrīz visās bijušajās padomju republikās dzīvoja nozīmīgas krievu tautības cilvēku kopienas. Liela daļa no šo cilvēku valstīm ieceļoja neatkarīgās valstīs no Krievijas teritorijas, līdz ar to šiem cilvēkiem bija zināma saikne ar PSRS tiesību mantinieces kultūru, vēsturiskajām atmiņām, valodu un cita veida identitāti veidojošām pazīmēm.

1993. gada koncepcijā kā Krievijas mērķis tika minēts arī tas, ka tai ir jānostiprina savs tēls kā pasaules lielvarai ar bagātīgu vēsturi, pietiekamu militāro un tehnoloģisko varu, kā arī ar lielu intelektuālo un ētisko potenciālu.⁷³ Tas parāda, ka, neskatoties uz pašu definēto „politiskās identitātes trūkumu”, Krievija arī 1993. gadā redzēja sevi kā pasaulē nozīmīgu un ietekmīgu

⁷¹ Московский Государственный институт международных отношений (университет), Мид России, Российская ассоциация международных исследований ино-центр. Внешняя политика и безопасность современной России 1991 – 2002. www.window.edu.ru (просмотрен 25.04.2012)

⁷² Turpat.

⁷³ Turpat.

aktieri, kurš ir spējīgs koriģēt citu valstu politiku un kuram uz šo statusu ir „morālās” tiesības, pateicoties savai vēsturiskai lomai un vērtībām.

2000. gadā pieņemtajā ārpolitikas stratēģijā Krievija izvirzīja vairāk mērķu nekā 1993. gadā. Nemainīgs palika uzsvars uz kaimiņvalstīm. Krievijas Federācija apņēmas izveidot „miermīlīgas kaimiņu būšanas joslu” ap savām robežām, kas ir loģisks turpinājums 1993. gada stratēģijas mērķim par konfliktu novēršanu šajā reģionā. Saglabājās un pat palielinājās Krievijas oficiālā uzmanība cilvēktiesību normu izpildīšanas nodrošināšanai, tagad ne tikai tuvākajā reģionā, bet arī globālā mērogā. Šī koncepcija ļoti daudz uzmanības pievērš ANO. Acīmredzot Krievijas Federācija par savu īpašo lomu starptautiskajā sistēmā izvēlējusies starptautisko tiesību jomu. Koncepcijā ir vairākkārt minēts, ka jebkurām valstu savstarpējām attiecībām ir jānotiek saskaņā ar starptautiskajām normām, un Krievija apņemas sekot šo normu izpildei kā ANO dalībvalsts un saskaņā ar Krievijas tiesībām attiecībā pret citām valstīm. Kā pavisam jaunus, iepriekšējā koncepcijā nedefinētus mērķus var pieminēt: „kopīgo interešu sakrītības un vienprātības meklēšanu attiecībās ar citām valstīm”, kā arī Krievijas tēla pozitīvās izpratnes veidošanu ārpus tās robežām. Šie divi mērķi pilnībā sakrīt ar konstruktīvisma idejām par ārpolitikas būtību, kas liek secināt, ka vismaz oficiālajā līmenī, Krievijas valdība kļūva daudz ieinteresētāka nemilitārā, tas ir, „maigās” varas potenciāla izmantošanā un palielināšanā. Par šī potenciāla palielināšanas vēlmi liecina arī tas, ka koncepcijā tika definēta Krievijas apņemšanās atbalstīt un veicināt krievu valodas, kultūras un vēstures izpratnes izplatīšanu ārvalstīs.⁷⁴

2008. gadā pieņemtā stratēģija vēl vairāk izmanto konstruktīvisma teorijai raksturīgos jēdzienus, kaut gan ne vienmēr šo jēdzienu interpretācija ir atbilstoša šīs skolas idejām. Pašā pamatā mērķi palika līdzīgi, bet daži uzsvāri mainījās. Vairāk tika pieminēti mērķi, kuri bija saistīti ar Krievijas lomu starptautiskajā sistēmā un tās ieguldījumu jaunās, demokrātiskās un drošās pasaules kārtības veidošanā. Parādījās arī tādi termini kā „taisnīguma nodrošināšana” un „garīguma potenciāls” attiecībā uz Krievijas starptautiskās lomas pamatojumu. Krievu valodas un kultūras izplatīšana pasaulē palika par vienu no mērķi, bet šoreiz tai klāt tika pievienota Krievijas apņemšanās ieguldīt „modernās pasaules kulturālās civilizācijas daudzveidībā” un „civilizāciju partnerības” stiprināšanā. Precīza šo jēdzienus definīcija koncepcijā netika piedāvāta.⁷⁵

⁷⁴ Президент Российской Федерации. Концепция национальной безопасности Российской Федерации, в силе с 10.01.2000. www.flot.com (просмотрен 25.04.2012)

⁷⁵ Turpat.

Kā jauns, iepriekšējās koncepcijās neminēts mērķis, tika izvirzīta pasaules mēroga kopīga modernās vēstures izpratnes veicināšana. To, pēc Krievijas uzskatiem, varētu panākt, veicinot diskusijas, kurās atklāti un godīgi valstis varētu apspriest vēstures notikumu patieso nozīmi. Koncepcijā arī tiek minēts, ka, lai šīs diskusijas risinātos veiksmīgi, ir nepieciešams nodrošināt vēsturniekiem atbilstošus apstākļus „vēsturiskās patiesības” noteikšanai. Krievijas viedoklis ir, ka šādas patiesības definēšana nodrošinātu to, ka vēsturiskie jautājumi vairs nevarētu tikt pielietoti kā politiskie instrumenti⁷⁶. Veicot tālāko analīzi, ir svarīgi atcerēties, ka, lai arī vēstures jautājumu svarīgumu ārpolitikā plaši apraksta konstruktīvistu skolas autori, kaut kādas vienas kopīgas visu valstu vēstures eksistence, viņuprāt, nav pieļaujama, jo, pieņemot, ka tas varētu notikt, visas valstis būtu pakļautas vienas dominējošas identitātes ietekmei. Savukārt viena kolektīvā identitāte ir iespējama tikai pretstatā pret citu aktieru identitātēm, jo, kā jau teorētiskajā daļā tika definēts, identitāte, ir tas, kā aktieris sevi redz kontekstā, tas ir, uz citu aktieru fona.

Visās trijās koncepcijās tika uzsvērts arī tas, ka Krievija savā ārpolitikā nepieļaus dubultstandartu izmantošanu un balstīsies tikai uz godīguma apziņas un starptautisko tiesību ievērošanas principiem.⁷⁷ Šis apgalvojums var uzreiz tikt apstrīdēts, piemēram, izmantojot Dienvidosetijas/Abhāzijas un Kosovas gadījumu. Pirmajā gadījumā Krievija neuzskata, ka Gruzijas teritoriālā integritāte ir svarīgāka par šo teritoriju nevēlēšanos palikt tās sastāvā, bet Serbijas un Kosovas gadījumā Serbijas vēsturiskās tiesības uz šo teritoriju spēlē noteicošu lomu Krievijas pozīcijas definēšanā

Nemot vērā 2008. gadā izvirzītos ārpolitiskos mērķus, var redzēt, ka Krievijas identitātē pieauga tās pasaules lomas apziņa, esot vienam no pasaules nozīmīgākajiem poliēm, kas nosaka arī Krievijas atbildību par drošas un stabilas jaunās pasaules „arhitektūras” veidošanu.⁷⁸ Apziņa, ka Krievija ir viens no spēcīgākajiem un ietekmīgākajiem aktieriem reģionālā un globālā līmenī, rada iespēju, ka Krievija mēģinās izmantot šo ietekmi uz prioritāriem reģioniem, tajā skaitā Baltijas valstīm. Tāpēc ir svarīgi apskatīt, kādas ārpolitikas metodes tā oficiāli definē kā primāri svarīgas.

Sākot ar 1993. gada dokumentu, Krievijas ārpolitikas koncepcijās pakāpeniski ir pieaudzis nemilitāro un neekonomisko ārpolitikas mērķu sasniegšanas metožu īpatsvars. Ja 1993. gadā,

⁷⁶ Концепция внешней политики Российской Федерации. www.kremlin.ru (Официальная интернет страница Правительства Российской Федерации; осмотрен 25.04.2012)

⁷⁷ Московский Государственный институт международных отношений (университет), Мид России, Российская ассоциация международных исследований ино-центр. Внешняя политика и безопасность современной России 1991 – 2002. www.window.edu.ru (просмотрен 25.04.2012)

⁷⁸ Концепция внешней политики Российской Федерации. www.kremlin.ru (Официальная интернет страница Правительства Российской Федерации; осмотрен 25.04.2012)

iespējams, metodes tika lakoniski aprakstītas kā diplomātiskas, ekonomiskas un militāras,⁷⁹ tad 2000. gadā par primārām tika izvirzītas tādas metodes kā oficiālās, Krievijas mērķiem un interesēm atbilstošas informācijas izplatīšana, uzticības veicināšana, uzlabojot Krievijas tēlu, kultūras un sociālo vērtību pievilcības izmantošana. Bet viena no šajā pētījumā svarīgākajām Krievijas mērķu sasniegšanas metodēm ir tādu procedūru un politiku izveide, kura ļautu palielināt Krievijas iespējas ietekmēt citu valstu informācijas telpas. Tomēr arī šajā koncepcijā Krievijas ekonomiskais potenciāls tika definēts kā viens no centrālajiem tās ietekmes avotiem.⁸⁰

Pēdējā ārpolitikas koncepcijā papildus 2000. gadā minētajām metodēm tika definētas metodes, kā sabiedriskās diplomātijas izmantošana, Krievijas izglītības un zinātnes potenciāla izmantošana, nevalstisko organizāciju starptautiskā sadarbība, Krievijas mediju popularitātes palielināšana ārpus tās robežām, kas tiktu panākta, piedāvājot šiem medijiem valstisku atbalstu. Tika pieminēts arī Krievijas reliģisko vērtību izplatīšanas svarīgums.⁸¹

Var redzēt, ka gan ārpolitikas mērķu, gan to sasniegšanas ziņā Krievijas ārpolitikas koncepcijas laika gaitā kļuvušas vairāk vērstas uz nemilitārās varas izmantošanu. Tajās pieauga tādu jēdzienu loma kā „starptautiskās tiesības un normas”, „informācijas aprīte un skaidrošana”, „vēsturiskā interpretācija”, „kultūras (valodas, izglītības, reliģijas) pievilcīgums”. Tas ļauj domāt, ka arī praktiskajā politikā Krievijas valdība varētu vismaz daļēji pieturēties pie definēto mērķu sasniegšanas, izmantojot definētās metodes.

Ņemot vērā 6. nodaļā definētos „maigās” varas vispārīgos pielietojšanas instrumentus, var izvirzīt pieņēmumu, ka gadījumā, ja darbā izvirzītā hipotēze ir patiesa, Krievijas ārpolitikā pret Latviju, izmantojot 16. marta jautājumu, ir jābūt pieaugošam dažādu informācijas izplatīšanas paņēmienu skaitam. Tomēr būtiskākais ir tas, kāda veida informāciju Krievija varētu izplatīt ar nolūku palielināt savas „maigās” varas ietekmi Latvijā. Apskatot „maigās” varas kultūras avotu, šajā gadījumā liela uzmanība tiks pievērsta Krievijas vēstures interpretācijai. Respektīvi, tiks analizēts, kādā veidā Krievija izplata informāciju par savu ar Latviešu leģionu saistītu vēsturisko notikumu redzējumu un kādus argumentus tā izmanto šī redzējuma pamatošanai. Kultūras jomai svarīgi elementi ir arī valsts valoda, sabiedrībā pastāvošās tradīcijas un normas, kā arī populārās un augstās kultūras produkti. Notikumu

⁷⁹ Московский Государственный институт международных отношений (университет), Мид России, Российская асоциация международных исследований ино-центр. Внешняя политика и безопасность современной России 1991 – 2002. www.window.edu.ru (просмотрен 25.04.2012)

⁸⁰ Президент Российской Федерации. Концепция национальной безопасности Российской Федерации, в силе с 10.01.2000. www.flot.com (просмотрен 25.04.2012)

⁸¹ Концепция внешней политики Российской Федерации. ww.kremlin.ru (Официальная интернет страница Правительства Российской Федерации; осмотрен 25.04.2012)

analīzē tiks pievērstā uzmanība tam, vai 16. marta notikumi tiek kaut kādā veidā izmantoti šo vērtību popularizēšanai.

Politisko vērtību jomā tiks apskatīts, kā Latviešu leģionāru piemiņas dienas notikumi tiek saistīti vai kā tos saista ar Krievijas vēsturisko šīs dienas interpretāciju, Latvijas politiskās sistēmas komentēšana un vērtēšana no Krievijas puses, Latvijas ideoloģija, politiskās darba kārtības apspriešana un cilvēktiesību un starptautisko normu jautājumu pieminēšana. Tiks apskatīts, caur kādiem kanāliem un cik efektīvi šī informācija tiek nogādāta līdz Latvijas iedzīvotājiem un tiks pētīts, vai, ja viens no šiem kanāliem ir Krievijas amatpersonu tiešie paziņojumi, tad kāda līmeņa amatpersonas tās ir.

Ārpolitikas rīcību jomā tiks vērtēts tas, vai Krievijas politika, kuru tā izmanto pret Latviju saistībā ar 16. marta notikumiem, izraisa pozitīvu vai negatīvu reakciju no Latvijas valdības, Latvijas sabiedrības un arī trešo valstu puses. Tiks apskatīts, cik atvērta Krievija ir sadarbībai ar Latviju domstarpību risināšanā un vai tā ir spējīga rast kompromisus.

Pirms sākt ar 16. marta notikumiem saistītās Krievijas ārpolitikas īstenošanas izpēti, ir jādefinē šī pētījuma pamats, respektīvi, tas, kāda ir šo notikumu būtība un pamatojums un kā tos interpretē abās valstīs.

6. „Maigās” varas instrumenti Krievijas ārpolitikā 16. marta jautājumā

Iepriekšējās nodaļās tika teorētiski pamatots, ar kādiem nolūkiem, pēc kādiem principiem vadoties un kādas metodes izmantojot valsts var veidot uz „maigās” varas balstītu ārpolitiku. Tika minēts, ka „maigā” vara var tikt izmantota citas valsts ārpolitisko rīcību virziena maiņai, izmainot šīs valsts identitāti. Savukārt jebkuras valsts identitāte tiek būvēta, pamatojoties arī uz kolektīvās atmiņas jeb specifiskās vēstures izpratnes. No tā var secināt, ka, izmainot valsts vēsturisko atmiņu, būtiski tiek izmainīta arī tās identitāte un līdz ar to ārpolitiskā rīcība.

Valsts identitāte ir atkarīga arī no tā, kā šo valsti redz starptautiskās sistēmas aktieri. Līdz ar to, valsts identitātes izmaiņu var veikt, mērķtiecīgi popularizējot vai pasliktinot tās tēlu starptautiskajā sistēmā. Viens no veidiem, kā to paveikt, ir izmantot kādas valsts identitātes īpašību, piemēram, tās vēsturisko atmiņu par kādu identitātei svarīgu notikumu vai, kā to mēdz dēvēt, „ikonisko notikumu”.

„Ikoniskie” notikumi – „notikumi, kuri iziet caur intensīvu interpretācijas procesu, kā arī kļūst mītiski kultūrā caur to iekļaušanos citās politiskās vai sociālās debatēs un to izmantošanu

komerciālā kultūrā”⁸². Ikoniskā notikuma konceptu savā grāmatā „*Iconic events: media, politics, and power in retelling history*” apraksta Patricija Levi (*Patricia Leavy*).

Par ikonisku var padarīt jebkuru vēsturisku notikumu, kura nozīme valsts vai pasaules vēsturē tiek izvirzīta kā sava veida simbols, kurš reprezentē noteiktas idejas un sentimentus. Šim procesam ir nepieciešama mediju uzmanība un politisko spēku vēlme izmantot kādu konkrēto notikumu kā simbolu. Ikoniskā notikuma radīšanas process parasti aizsakās ar mediju plašu tā apskatu, kas pievērš sabiedrības un politiski ietekmīgo interešu grupu uzmanību, kas palielina mediju velmi to apskatīt arī tālāk. Dažreiz politikā iesaistītas interešu grupas ar nolūku pastiprina kāda notikuma aktualitāti, atkārtoti pievēršoties tam savās publiskajās runās un partiju programmās, lai sabiedrības interese par to un tā vēsturiskais svarīgums nostiprinātos. Bieži vien politiskajiem spēkiem izdevīgi ikoniskie notikumi ir saistīti ar nācijās uzvaru karā, vai valsts apspiešanu, kas veido upuru apziņas pamatu, valsts iedzīvotāju veiksmi kādā sporta vai kultūras jomā, zinātnes un industrijas sasniegumi.⁸³

Ārpolitikā valsts var izmantot ikoniskus notikumus kā argumentus ārpolitiskajās debatēs vai par pamatu „maigās” varas izmantošanai, ja šie notikumi reprezentē vērtības, kuras valsts cenšas izplatīt un izmantot par savas pievilcības avotu. Valsts var arī izmantot līdzīgus citu valstu notikumus, lai šo valsti kritizētu vai atbalstītu, kā arī kā citas valsts kolektīvās atmiņas un, līdz ar to, identitātes maiņai. Piemēram, ja divām valstīm ar ciešām savstarpējām saiknēm vērtību līmenī ir domstarpības par kādu vēsturisku aspektu, valsts A var izmantot strīdīgus notikumus savas ārpolitikas pamatošanai un mēģināt pārliecināt daļu B valsts sabiedrības, ka A piedāvātā notikumu interpretācija ir pareizāka, patiesībai tuvāka un morāli atbalstāma. Šāda veida rīcība ietekmē arī abu valstu starptautisko tēlu.⁸⁴

Noteiktu vēsturisku jautājumu mērķtiecīga popularizēšana var ietekmēt sabiedrības kolektīvo atmiņu, veidojot tās vērtību skalu, ļaujot vieglāk ievest jaunās idejas un noteiktu attieksmi pret pašreizējiem notikumiem. Gan savu, gan arī citu valstu ikoniskie notikumi veido pamatu valstu „maigās” varas potenciāla efektīvai izmantošanai, konfrontējot vai piekrītot citas valsts vērtībām, tādējādi iegūstot ārvalstu sabiedrības vai noteiktas sabiedrības daļas atbalstu.

⁸² Leavy, P. *Iconic events: media, politics, and power in retelling history*. Lanham: Lexington Books, 2007. pp. 1-28, 107-111

⁸³ Leavy, P. *Iconic events: media, politics, and power in retelling history*. Lanham: Lexington Books, 2007. pp. 1-28, 107-111

⁸⁴ Chong, A. *Foreign policy in global information space: actualizing soft power*. New York; Basingstoke: Palgrave Macmillan, c2007. pp. 66-71

6.1 16.marta pasākumu Krievijas interpretācija

Krievijas un Latvijas attiecībās pēdējo 14 gadu laikā par vienu no strīdīgākajiem „ikoniskajiem” notikumiem var saukt 16. martā atzīmētos Latviešu leģionāru piemiņas dienas pasākumus Rīgā. Šis pasākums tiek balstīts uz Latvijas vēstures interpretācijas, kura krasi atšķiras no Krievijas Otrā pasaules kara notikumu interpretācijas. Ņemot vērā, ka tieši Otrais pasaules karš Krievijā ir viens no centrālajiem identitātes „ikoniskajiem” notikumiem⁸⁵, tā asi reagē uz atšķirīgām šī jautājuma interpretācijām no jebkuras citas valsts puses. Kopš Otrā pasaules kara beigām, PSRS, it īpaši Krievijas, teritorijā, kara notikumi tika interpretēti attiecīgi valdošajai ideoloģijai, un vairāku notikumu vēsturiskā gaita tika idealizēta, lai veidotu „padomju tautas” stabilāku identitāti uz varonības pamata. Īpaši svarīga šādas identitātes veidošana bija Aukstā kara apstākļos, kad PSRS iedzīvotājos tika veidota pārliecība par padomju režīma pārakumu un taisnīgāku būtību pār rietumu liberālo ideoloģiju. Svarīgi bija tas, ka PSRS tika nostādīta vienīgā spēka lomā, kurš, pateicoties iedzīvotāju varonībai un morālām īpašībām, atbrīvoja pasauli no fašisma draudiem (Tradicionāli Krievijas sabiedrībā attiecībā uz Vācijas ideoloģiju biežāk tiek lietots jēdziens „fašisms” nekā nacisms vai nacionāldemokrātija). Ņemot vērā šo Krievijas lomas uzsvēršanu, Krievijas sabiedrībā arī tagad „antifašistiskie” sentimentu ir dzīvi un tiek bieži pieminēti.⁸⁶

Pēc PSRS sabrukuma Krievijas sabiedrības identitāte un pašapziņa piedzīvoja lielu triecienu. Sabiedrības struktūrai mainoties, daudzi Krievijas iedzīvotāji bija vīlušies iepriekšējās vērtībās, un atrast jaunas vērtības bija daudz sarežģītāk. Situāciju pasliktināja arī neefektīva valsts valdība, kura 90. gados Krievijas ekonomisko un sociālo sistēmu „ieveda” vienā krīzē pēc otras. Palielinājās emigrācija, un nacionālās pašapziņas līmenis sasniedza ļoti zemu rādītājus.⁸⁷

Situācija mainījās tad, kad 2000. gadā Krievijas prezidenta amatā stājās valsts prezidents Vladimirs Putins (2012. gada 7. maijā ievēlēts trešo reizi), kurš uzsvēra ne tikai valsts varas vertikāles, respektīvi, autoritatīvas valdības izveidošanu, bet arī Krievijas sabiedrības saliedēšanu un patriotisma celšanu. Viens no instrumentiem, ar kuru palīdzību šo pašapziņu un patriotismu var celt, ir „varenās” padomju pagātnes atkārtota glorifikācija.⁸⁸

⁸⁵ Tsygankov, A., P. *Russia's foreign policy : change and continuity in national identity*. Lanham, Md. : Rowman & Littlefield Publishers, 2010

⁸⁶ Morcom, S. Review Article: The Second World War in Russia. *Journal of Contemporary History*. 2007. Vol. 42. Pp. 526 – 533.

⁸⁷ Schwartz, K.,Z.,S. *Nature and national identity after communism : globalizing the ethnoscape*. Pittsburgh, Pa.: University of Pittsburgh Press, c2006.

⁸⁸ Trenin, D., V. *Getting Russia right*. Washington, DC : Carnegie Endowment for International Peace, 2007

Nav pārsteidzošs, ka arī Krievijas ārpolitikā Otrā pasaules kara un tā mantojuma tēmas tika izmantotās arvien biežāk. Visvairāk tas atteicas uz postpadomju telpas valstu attiecībām ar Krieviju. Vēloties palielināt savu ietekmi šajā reģionā, Krievijas valdība sāka izmantot savus „maigās” varas resursus. Viens no šiem resursiem ir lielais postpadomju valstu iedzīvotāju skaits, kas sevi identificē ar krievu tautību, un liels skaits to cilvēku, kuri ir saņēmuši izglītību padomju laika skolās un tādējādi tika iepazīstināti ar noteiktu notikumu interpretāciju.⁸⁹ Tomēr Baltijas valstu sabiedrībā Otrā pasaules kara iznākums un Padomju Savienības loma tajā bieži tiek interpretēta citādāk - Padomju armijas tēls netiek saistīts ar „atbrīvotāju” terminu, un tiek uzsvērta Latvijas, Igaunijas un Lietuvas okupācija, kas arī tiek artikulēts šo valstu ārpolitikā gan savstarpējās attiecības ar Krieviju, gan arī plašākā starptautiskajā vidē. Krievijas interesēs ir izmantot savas „maigās” varas resursus, lai mazinātu Baltijas valstu pagātnes interpretāciju. Viens no veidiem, kā to izdarīt, ir mēģināt šķelt Baltijas valstu, šajā gadījumā Latvijas, sabiedrību, piedāvājot pretēju vēstures interpretāciju. Cits veids, kā panākt Krievijai izdevīgu pagātnes interpretāciju ir kritizēt Latvijā notiekošo starptautiskajā vidē, kā atgriezties pie nacistiskas ideoloģijas, tādā veidā pasliktinot Latvijas tēlu starptautiskajā sistēmā. Pirms detalizētākas 16. marta notikumu analīzes ir jāpievēršas šo notikumu interpretācijas kontekstam, tas ir, tam, uz kādiem vēsturiskiem notikumiem šī atceres diena ir balstīta.

Latvijas leģions bija viens no nacistiskās Vācijas „Waffenn SS” vienības, kurā tika iesaistīti ne vāciešu karavīri. „Waffen SS” ne vāciešu leģiona vienības tika dibinātas arī Igaunijā, Norvēģijā, Somijā, un pat Krievijas teritorijā.⁹⁰ Latvijas leģions tika dibināts 1943. gada beigās, un tas nebija ne pirmais, ne vienīgais militārais formējums, kuru vācieši nodibināja okupācijas laikā. Jau 1941. un 1942. gadā no Latvijā pastāvošajiem aizsargu bataljoniem tika veidoti latviešu policijas bataljoni, vienkārši pievienojot jau esošos aizsargu formējumus pie kāda apriņķa vācu policijas vienībām. Līdz 1943. gadam tika dibināts ap 20 tādu SD un policijas bataljonu. Šie bataljoni pārsvarā tika sūtīti no Latvijas uz attāliem frontes reģioniem, jo bataljonu iesaukto vidū bija diezgan bieži dezertēšanas gadījumi.⁹¹

Neskatoties uz 20 policijas bataljonu formēšanu, 1943. gadā vāciešiem sāka pietrūkt karaspēka austrumu frontē. Tāpēc 1943. gada 10. februārī tiek izdota Hitlera pavēle veidot brīvprātīgo bataljonus okupētājās teritorijas. Lielāko Latvijas iedzīvotāju veidoto militāro formējumu sauca „Latviešu Waffen SS brīvprātīgais leģions”. Vārds „brīvprātīgais” šajā

⁸⁹ Tsygankov, A., P. *Russia's foreign policy : change and continuity in national identity*. Lanham, Md. : Rowman & Littlefield Publishers, 2010

⁹⁰ Mežmalis, Andrejs M. *Latviešu leģions: informācija, fakti, patiesība*. Rīga: 2008

⁹¹ Turpat.

nosaukumā nebija pilnībā atbilstošs, jo lielākā daļa Leģiona sastāvā esošo karavīru bija iesaukti, nevis brīvprātīgi tam pievienojušies. Šis vārds bija vajadzīgs, lai maskētu Hāgas konvencijas pārkāpumus, jo tajā tiek aizliegts iesaistīt okupēto teritoriju iedzīvotājus okupējošās valsts militārajā darbībā. Leģiona veidošanās pirmajā posmā iesaukšanas vecums bija noteikts no 18 līdz 24 gadiem, bet vēlāk šis vecuma robežas tika paplašinātas no 17 līdz 45 gadiem.⁹² Nevar noliegt, ka karavīri Waffen SS Latviešu leģionā stājās arī brīvprātīgi. Daļa jau minēto SD policijas bataljonos esošo karavīru pievienojās leģionam un karoja tā sastāvā līdz kara beigām.⁹³

Latvijas leģionā tika formētas divas divīzijas, 15. un 19. divīzija. Tās tika nosūtītas uz dažādām frontes vietām. 15. divīzija karoja Rietumkrievijas rajonos: Neveles-Novosokoļņiku rajonā, Staraj-Russ rajonā, kara beigās tā tika pārvietota uz Vācijas teritoriju. Savukārt 19. divīzijas karavīri piedalījās kaujās pie Ļeningradas, Volchovas, Krievijas dienvidos Ostrovas rajonā, bet no 1944. gada oktobra līdz kapitulācijas dienai tā atradās Latvijas teritorijā Dobeles rajonā. Šīs divīzijas kara laikā tikās tikai vienreiz: 1944. gada 16. martā kaujā pie Veļikaja upes, kad abas Latviešu leģiona vienības apturēja Padomju karaspēka mēģinājumu pārlauzt Vācijas frontes līniju.⁹⁴

Precīzu skaitlisko datu par leģionā iesaistīto karavīru un bojā gājušo skaitu nav. Pēc latviešu vēsturnieku datiem, kapitulācijas laikā Latviešu leģionā dienēja apmēram 38 000 karavīru. Visā kara laikā bojāgājušo skaits svārstās ap 80 tūkstošiem. Tikai Lestenes brāļu kāpos vien tika apglabāti gandrīz 20 tūkstoši kritušo Latvijas leģiona karavīru. Pēc kara beigām atšķirīgas atrašanās vietas dēļ abu Latviešu leģiona divīziju karavīri bija nonākuši dažādās situācijās. Lielākā daļa nokļuva PSRS gūstā, kur daži tika notiesāti uz nāvi. Daži tika nosūtīti uz koncentrācijas nometnēm, dažiem Vācijas teritorijā esošiem karavīriem, izpildot ģenerālinspektora ģenerāļa R. Bangerska pavēli, izdevās nokļūt Rietumu frontes zonā un padoties Sabiedroto kara spēkam. Lielākā daļa Rietumu sabiedroto gūstā nonākošo leģionāru tika atbrīvoti jau 1946. gadā, un viņiem tika dota iespēja uzsākt mierīgu dzīvi jebkurā Rietumu valstī.⁹⁵

1945. gada 28. decembrī Beļģijas Cedelgemas karagūstekņu nometnē 7787 bijušie leģionāri nodibināja organizāciju „Daugavas Vanagi”, kuras mērķis bija „apvienot latviešus kopības saglabāšanai, kopt un uzturēt varoņgaru, nacionālu vienotību un morāles stāju, atbalstīt trūkcūcietējus, stiprināt ticību cilvēku tiesībām un Latvijas brīvībai, cīnīties par neatkarības

⁹² Mežmalis, Andrejs M. *Latviešu leģions: informācija, fakti, patiesība*. Rīga: 2008, 39.lpp

⁹³ Lācis, V. *Latviešu leģions patiesības gaismā*. Rīga: Jumava 2007

⁹⁴ Turpat.

⁹⁵ Mežmalis, Andrejs M. *Latviešu leģions: informācija, fakti, patiesība*. Rīga: 2008, 39.lpp

atgūšanu un sadarboties ar visiem, kas cīnās par tiem pašiem mērķiem un interesēm”.⁹⁶ Vēlāk organizācijas dalībnieki vienojās par Latviešu leģiona kritušo karavīru piemiņas dienas datumu, un ņemot vērā to, ka vienīgā kauja, kurā piedalījās abas divīzijas bija kauja pie Veļikaja upes 1944. gada 16. martā, tieši šis datums tika izvēlēts par simbolu leģionāru piemiņai. Līdz 1990. gadam 16. marta piemiņas dienu atzīmēja Daugavas Vanagu biedri, bet kopš Latvijas neatkarības atjaunošanas šis datums tiek atzīmēts visā Latvijas teritorijā.⁹⁷

Līdz 1998. gadam šis pasākums nepiesaistīja lielu sabiedrības uzmanību. Tā bija bijušo leģionāru un viņu tuvinieku atzīmēta atceres diena šo vārdu vispatiesākajā nozīmē. Ārvalstu reakciju neizraisīja ne Valsts prezidenta, ne citu Latvijas amatpersonu dalība gājienā. Pirmā reakcija no Krievijas puses tika pausta 1997. gadā, bet nozīmīgu satraukumu šis pasākums izraisīja 1998. gadā, kad gan Latvijas mediji, pārsvarā krievvalodīgie, gan arī ārvalstu, galvenokārt Krievijas, amatpersonas aktīvi apsprieda Waffen SS Latviešu leģionāru atceres dienas nozīmi un morālo pieņemamību.⁹⁸

Krievijas pozīcija šajā jautājuma tiek balstīta uz pieņēmumu, ka Waffen SS Latviešu leģions nekādā veidā neatšķīrās no SS pamatvienībām un ka tajā lielākoties dienēja policijas un SD vienību brīvprātīgie, kuri atbalstīja nacistisko ideoloģiju un bija vainīgi kara noziegumos, tai skaitā holokausta īstenošanā Latvijas, Polijas un Baltkrievijas teritorijā. Krievijas Ārlietu ministrija savos paziņojumos norāda arī uz to, ka Latvijas argumentācija, kas balstīta uz Nirnbergas tribunāla lēmumu, ir nekas vairāk kā Otrā pasaules kara vēstures un iznākuma pārvērtēšanas mēģinājumi, kas kropļo vēsturisko patiesību, un uz to, ka Waffen SS Latviešu leģiona noziegumi tika nosodīti visā pasaulē.⁹⁹ Kopumā šis pieņēmums nosaka arī Krievijas attieksmi un reakciju uz 16. marta pasākumiem. Bijušo leģionāru gājiens Rīgā tiek dēvēts par Waffen SS slavināšanas pasākumu¹⁰⁰, jauniešu dalība šajos pasākumos tiek interpretēta kā „fašisma atdzimšana”¹⁰¹ un katru gadu tiek paausta neizpratne un sašutums par to, kāpēc Latvijas valdība pretēji „veselajam saprātam” pieļauj „Hitlera padoto” slavināšanu savas

⁹⁶ Daugavas Vanagu organizācijas vēsture. www.dvjaunatne.lv (Daugavas Vanagu mājas lapa, apskatīts 02.04.2012)

⁹⁷ Turpat.

⁹⁸ МИД РФ: марш эсэсовцев в Риге — вызов всему миру. www.telegraf.lv (Интернет сайт газеты Телеграф; просмотрен 20.04. 2012)

⁹⁹ Об участии латышского легиона СС в военных преступлениях в 1941-1945 гг. и попытках пересмотра в Латвии приговора Нюрнбергского трибунала (справочная информация). www.mid.ru (Интернет страница МИД Российской Федерации; просмотрен 01.05.2012).

¹⁰⁰ Turpat.

¹⁰¹ Беспорядки, которых ждали. www.chas-daily.com (Интернет Сайт газеты Сейчас; просмотрен 19.04.2012)

galvaspilsētas centrā. Krievijas amatpersonas bieži norāda, ka 16. marta pasākumu tematika tiek izmantota Latvijas sabiedrības šķelšanas nolūkos.¹⁰²

Kā argumentus pret Krievijas viennozīmīgo Latviešu leģiona vēsturiskās lomas vērtēšanu Latvija izmanto četrus pamata nostādījumus: Latviešu leģions nebija Waffen SS pamatvienība, Latviešu leģions nebija brīvprātīgs veidojums, Latviešu leģiona karavīru atceres dienā netiek slavēta nacisma ideoloģija vai atzīmētas Waffen SS gadadienas un šis pasākums nepārkāpj nevienu likumu, līdz ar to demokrātiskai valstij nav iemeslu to ierobežot.¹⁰³

Te var redzēt, ka Krievijas un Latvijas oficiālie viedokļi par 16. martā notiekošo Latvijas leģionāru piemiņas dienu ir pilnīgi pretēji. Tie balstās uz dažādiem vēstures notikumu redzējumiem un valstu sevis redzējumu tajos. Ja Krievijas gadījumā Otrais pasaules karš tiek definēts kā lielākais šīs valsts un tautas pārbaudījums un varonības piemērs, tad Latvijas kolektīvajā apziņā 1940. - 1945. gada notikumi reprezentē 3 okupācijas, neatkarības zaudēšanu, sava veida pilsonisko karu, kad daļa Latvijas iedzīvotāju karoja divu lielvaru armijās viens pret otru, savas identitātes iznīcināšanu gan no PSRS, gan no Nacistiskās Vācijas puses.¹⁰⁴ Protams, ir jāņem vērā, ka tikko aprakstītais identitātes raksturojums ir tāds, kādu to definē Latvijas politiskā elite. Fakts, ka kara laikā Latvijas iedzīvotāji bija sadalīti divās vai pat vairākās pusēs, nosaka to, ka pašlaik Latvijas sabiedrībā šī perioda vēsturiskā atmiņa nav viendabīga. Tie Latvijas iedzīvotāji, kuri karoja padomju karaspēkā un viņu pēcteči, pārsvarā atbalsta Krievijas notikumu interpretāciju. Par to liecina 2012. gada „TNS Latvija” aģentūras ekonomiski aktīvo Latvijas iedzīvotāju aptauja, kurā tika vaicāts: „Vai Jūs personīgi atbalstāt leģionāru un viņu atbalstītāju došanos gājienā?”¹⁰⁵ Pozitīvi uz šo jautājumu atbildēja 38% iedzīvotāju, savukārt atbildi „noteikti nē” vai „drīzāk nē” deva 49% iedzīvotāju. Aģentūra norāda arī uz to, ka leģionāru atbalstītāju vidū bija pārsvarā latviešu tautības Latvijas iedzīvotāji, kas parāda, ka latviešu un citu tautību pārstāvju viedokļi šajā jautājumā atšķiras.¹⁰⁶

6.2 „Maigās” varas kultūras kritēriji

Nemot vērā Krievijas un Latvijas domstarpības 16. marta notikumu gan vēsturiskās būtības, gan mūsdienu norišu ziņā, šis datums var radīt šķēršļus valstu pilnvērtīgai sadarbībai. Paturot

¹⁰² А. Удальцов: одно чувство – возмущение. *Советская Молодёжь*.14.03.1998

¹⁰³ О латышском добровольческом легионе СС. www.mfa.gov.lv (Интернет страница Министерства иностранных дел Латвии; просмотрен 18.04.2012)

¹⁰⁴ Lācis, V. *Latviešu leģions patiesības gaismā*. Rīga: Jumava 2007

¹⁰⁵ 39 % Latvijas ekonomiski aktīvo iedzīvotāju atbalsta leģionāru un viņu atbalstītāju došanos gājienā 16.martā. www.tns.lv (TNS Latvija pētījumu programmas mājas lapa; aplūkota 15.04.2012)

¹⁰⁶ Turpat.

prātā to, ka Krievijas ārpolitikas oficiālajos dokumentos kā vienu no saviem mērķiem tā definē gan „drošības joslas” radīšanu pie savām robežām, gan dziļākas un konstruktīvākas sadarbības dibināšanu ar tās kaimiņvalstīm, kā arī kopīgu interešu un vērtību rašanu ar saviem sadarbības partneriem, var tikt izvirzīts pieņēmums, ka Krievijas ārpolitisko mērķu sasniegšanai tai būtu vajadzīgs atrisināt šīs nesaskaņas ar Latviju.

Viens veids, kā to izdarīt, ir atkāpties no savas pozīcijas un rast kompromisu ar Latvijas valdības oficiālo viedokli par Latviešu leģiona vēstures niansēm un 16. marta pasākumu būtību. Tomēr ņemot vērā Otrā pasaules kara vēstures svarīgumu Krievijas identitātes veidošanā, ir maz ticams, ka Krievija varētu spert šādu soli. Otrs variants ir mainīt Latvijas nostāju 16. marta jautājumā tā, lai Latvijas viedoklis un vērtības vismaz daļēji sakristu ar Krievijas viedokli un vērtībām. Šīs izmaiņas varētu tikt panāktas tikai izmantojot „pievilcīgas” „maigās” varas instrumentus, jo, lai tiktu sasniegti Krievijas definētie ārpolitiskie mērķi, starp šīm divām valstīm ir jāpastāv uzticībai, bet, izmantojot piespiešanas un ietekmēšanas metodes, var sasniegt īslaicīgu Latvijas piekāpšanos kādos šī strīdīgā jautājumā punktos, bet nevarēs veicināt tās pašas gribu šos punktus mainīt.

Tātad, ja Krievija gribētu tiekties pēc sevis definētiem mērķiem ar tajās pašās koncepcijās definētām šo mērķu sasniegšanas metodēm, tai vajadzētu izmantot visus pieejamos „maigās” varas resursus, lai mainītu Latvijas vēsturisko skatījumu uz Otro pasaules karu un šajā gadījumā tieši latviešu leģionāru lomu tajā. Šīs attieksmes izmaiņas Krievijas pārstāvētā viedokļa virzienā ne tikai nodrošinātu mierīgāku Krievijas un Latvijas savstarpējo komunikāciju, bet arī mainītu Latvijas ārpolitikas virzienu vairāk uz Krievijas pusi, nekā tas ir tagad, jo, atbalstot vienādas vērtības, arī šo valstu identitātes kļūtu tuvākas, kas veicinātu sadarbības procesus to starpā.

Turpmākās analīzes uzdevums ir pārbaudīt, vai Krievija, atbilstoši savām ārpolitikas koncepcijām, arvien vairāk izmanto „maigās” varas instrumentus tās komunikācijā ar Latviju. Uzmanība tiks pievērsta arī tam, kāda veida reakciju Krievijas izmantotās metodes izraisa Latvijā.

Šī darba 5. un 6. nodaļā sākumā teorētiski, bet pēc tam arī praktiski tika definēti „maigās” varas avoti un tiem raksturīgo instrumentu izmantošanas kanāli. Viens no tādiem avotiem vai resursiem, ir valsts kultūra un, pētot šo resursu izmantošanu Krievijas ārpolitikā, tiks ņemti vērā tādi faktori kā Krievijas ar 16. martu saistītās vēstures interpretācijas izplatīšana, šo interpretāciju pamatojošo argumentu raksturs, 16. marta notikumu izmantošana saistībā ar krievu valodas, sociālo tradīciju un normu, populārās un augstās kultūras produktu popularizēšanu.

Kā jau tika minēts, 16. marta jautājums tika aktualizēts Krievijas un Latvijas medijos 1998. gadā, kad Latviešu leģionāru diena Latvijā tika oficiāli atzīta par valsts atceres dienu. Krievijas un Latvijas savstarpējo attiecību ziņā 1998. gada pavasaris kopumā bija nemierīgs. Tas aizsākās ar krievvalodīgo pensionāru mītiņu 3. martā pie Rīgas domes, kuras noteikumi no Krievijas puses tika vērtēti kā atklāta krievu apspiešana¹⁰⁷. Tas bija pretrunā ar vienu no Krievijas centrālajiem mērķiem, ņemot vērā tās 1993. gada ārpolitikas deklarāciju. Pensionāru mītiņā notiekošais un Krievijas reakcija uz to bija plaši apskatīti gan latviešu, gan Latvijas krievvalodīgajā presē vēl vairākas nedēļas pēc paša notikuma. Tādā veidā arī 16. marta norišu apskats bija cieši saistīts ar 3. marta mītiņa tematiku.

Mēģinot izcelt Krievijas „maigās” varas kultūras avota pazīmes 1998. gadā, uzreiz ir jāpiemin kā Krievijas mediju, tā amatpersonu aktīvā morāles un vēstures jautājumu apspriešana. Tā 1998. gada 14. martā A. Udaļcovs, Krievijas vēstnieks Rīgā, komentējot gaidāmo leģionāru piemiņas gājienu pie Brīvības pieminekļa, izteica šādu domu: „Man tāpat, kā jebkuram Krievijas iedzīvotājam, ir viennozīmīga attieksme pret SS. Nevaru to [Latviešu leģiona veterānu gājienu] pieņemt ne kā politiķis, ne kā diplomāts, ne kā cilvēks. Šis gājiens ietekmēs mūsu attiecības ar Latviju”¹⁰⁸ Šajā īsajā uzrunas fragmentā var redzēt gan vēstures interpretācijas viennozīmīgu paušanu saistībā ar Latviešu leģionāru tēla nedalīšanu ar SS organizāciju kā tādu, gan Krievijas tautas („kā jebkuram Krievijas iedzīvotājam”) vienprātību uzskatā, ka šāda veida pasākumu rīkošana nesaskan veselā saprāta („nevaru to saprast”) kritērijiem. Krievijas Ārlietu ministrija izplatīja paziņojumu, kurā tika pausts viedoklis, ka SS leģionāru, tas ir, nacisma piekritēju godināšana ir „visu nacisma upuru svētuma apganīšana”.¹⁰⁹ 1998. gadā Krievijas valdības pārmetumu pamatā bija Leģionāru piemiņas dienas amorālais raksturs. Krievijas Valsts domes deputāts intervijā Latvijā izdotai avīzei „*Советская Молодёжь*” pateica, ka: „tas, kas notiek Latvijā neatbilst veselajam saprātam”.¹¹⁰ Līdzīgi izteikumi bija gandrīz katrā krievvalodīgās preses rakstā.

Ir jāpievērš uzmanība arī tam, ka šī retorika tika izmantota kā skarba Latvijas valdības kritika, kas no Latvijas amatpersonu puses tika uztverta negatīvi.¹¹¹ Šīs kritikas interpretācija latviešu medijos bija emocionāla un noraidoša.¹¹² Latvijas krievvalodīgie mediji pārņēma šī jautājuma tematiku un precīzi atspoguļoja visus Krievijas amatpersonu paziņojumus, sniedzot arī savus

¹⁰⁷ Ельцин с тревогой. *Советская Молодёжь*. 09.02.1998

¹⁰⁸ А. Удальцов: одно чувство – возмущение. *Советская Молодёжь*. 14.03.1998.

¹⁰⁹ Из России с озмущением: Это кощонственные попытки! *Советская Молодёжь*. 17.03.1998

¹¹⁰ Мы на пороге 3 мировой войны. *Советская Молодёжь*. 23.02.1999

¹¹¹ Drāmas aktieri bija sagatavoti pavāji. *Lauku avīze*. 19.03.1998

¹¹² Leģionāri lūdz Dievu piketētāji gānās. *Lauku avīze*. 17.03.1998 6.lpp.

komentārus par tiem un attīstot savus materiālus un viedokļus par 16. marta jautājumu, kuri sakrita ar Krievijas oficiālo viedokli.¹¹³

Kā vēl viens „maigās” varas pasākums, kurš neizraisīja gandrīz nekādu reakciju no latviešu mediju puses, bet izpelnījās lielu atzinību krievvalodīgajos medijos, bija medaļu pasniegšana 22 PSRS armijas veterāniem Krievijas vēstniecībā Maskavas domes deputāta klātbūtnē. Šī ceremonija notika 20. martā, un tajā dienā iznākošajās krievvalodīgajās avīzēs uz vairāku „fašisma atdzimšanai” veltītu kritisku rakstu fona virsraksts „Viņi ir izglābuši pasauli no fašisma” pamatīgi izcēlās. Šī Krievijas rīcība tika interpretēta krievvalodīgajos medijos kā „savu varoņu” godināšana un to „gaišās piemiņas” nodrošināšana.¹¹⁴ Šāda apbalvošanas datuma izvēle no Krievijas puses diez vai bija nejauša, ņemot vērā krievvalodīgas sabiedrības neapmierinātību ar stāvokli valstī.

Analizējot „maigās” varas resursus, 1998. gada 16. marta jautājums no Krievijas puses tika izmantots, lai pavērstu Latvijas pozīcijas pret bijušo Waffen SS Latviešu leģiona karavīru piemiņu un pievērstu uzmanību tās neatbilstībai Krievijas sabiedrībā pieņemtajām normām par to, kādi Otrā pasaules kara karavīri ir publiskās piemiņas cienīgi. Tomēr šīs idejai paušanai netika piemērotas metodes, kuras veicinātu latviešu sabiedrību uz konstruktīvu dialogu par šo jautājumu, bet gan tika izmantota tāda veida retoriku, kas izraisīja Latvijas sabiedrības pretestību.

1999. gadā gan pats gājiens (*l.piel.*), gan Krievijas reakcija uz to bija mierīgāka. Tāpat kā 1998. gadā Latvijai tika pārņemta fašisma slavināšana, kā arī vēstures faktu pārskatīšana un grozīšana. Atrazdamies darba vizītē Latvijā, Krievijas Valsts domes spīkera vietnieks Sergejs Baburins vēlreiz uzsvēra Krievijas pamatargumentu tās attieksmē pret latviešu leģionāriem: „Šie cilvēki dienēja SS organizācijā, kura Nirnbergā tika atzīta par noziedzīgu organizāciju. [...] „SS-ietis” ir un paliks „SS-ietis”, neskatoties ne uz ko.”¹¹⁵ Šim gadam bija raksturīgs tas, ka ar 16. martu saistīto publikāciju skaits ievērojami pieauga latviešu presē jau pirms pasākuma. Šajās publikācijās tika skaidrota Latvijas pozīcija 16. marta pasākumu jautājumā un leģiona vēstures interpretāciju. Tas apstiprina pieņēmumu, ka iepriekšējā gadā Krievijas mēģinājumi apgāzt latviešu identitātes pieņēmumus, ne tikai piedāvājot alternatīvu skatījumu, bet arī izceļot Latvijas oficiālās nostājas „melīgumu” un neatbilstību citās valstīs pieņemtajām normām, izraisīja latviešu aizsargreakciju, un, tuvojoties 16.martam 1999. gadā, latviešu mediji pielika vairāk pūļu, lai atspēkotu Krievijas piedāvāto vēstures interpretāciju.

¹¹³ Легионеры СС будут пить и танцевать. *Советская Молодёжь*.14.03.1998

¹¹⁴ Они спасли мир от Нацизма. *Советская Молодёжь*. 20.03.1998

¹¹⁵ Мы на пороге 3 мировой войны. *Советская Молодёжь* .23.02.1999

2000. gada 16. marta pasākumi notika uz cita ar Otrā pasaules kara tematiku saistīta Krievijas uzmanību piesaistījuša notikuma fona. Kara noziegumos tika apsūdzēts un apcietināts bijušais sarkanais partizāns Vasīlijs Konanovs.¹¹⁶ Šis notikums piesaistīja pastiprinātu Krievijas uzmanību un atkārtoti piešķīra Waffen SS Latviešu leģionāru gājienam aktualitāti. Krievijas piedāvātās informācijas un paziņojumu raksturs joprojām nebija mainījies, tas ir, Krievijas amatpersonas un ĀM vēstures un morāles jautājumu apspriešanā lietoja tādus tēlainus teicienus kā „pa šīs valsts pilsētu ielām staigā pagātnes rēgi, kuri savā laikā sēja nāvi un ciešanas starp Eiropas tautām”¹¹⁷. Paziņojumos tika izmantota tā pati apsūdzošā retorika attiecībā uz vēstures pārskatīšanas un fašisma atbalstīšanas morālo neieņemamību. Krievvalodīgajos medijos leģionāru jautājums izraisīja krasu konfrontāciju starp Latvijas krievvalodīgajiem un latviski runājošajiem iedzīvotājiem.¹¹⁸

Nākamo divu gadu laikā 16. martā bija jūtami mazinājusies aktivitāte gan no pasākuma dalībnieku puses, gan arī no Krievijas Ārlietu ministrijas un valdības amatpersonām, respektīvi, šajos divos gados 16. marta pasākumi nenotika (*1.piel.*). Neskatoties uz to, Latvijas mediju telpā 16. marta pasākumi netika aizmirsti, un vairākas avīzes publicēja plašus rakstus gan par pasākumu atcelšanas iemeslu analīzi, gan par Latviešu leģiona vēsturi un ar to saistītu cilvēku biogrāfiju aprakstu. Šos rakstus publicēja kā latviski, tā krieviski rakstoši žurnālisti. Bija sagaidāms, ka no Krievijas puses tiks pausts apmierinājums vai atbalsts šādai Latvijas un Rīgas domes vadītāju rīcībai, bet, lai arī Krievijas ĀM oficiālas amatpersonas klusēja, NVS Valstu institūta (Integrācijas un diasporas institūta) direktors un tā brīža Valsts domes deputāts Konstantins Zatulins Institūta mājas lapā publicēja plašu materiālu par Krievijas tautiešu stāvokli Baltijas valstīs. Rakstā tika minēts, ka Rīgā ir vērojami valsts valdības centieni idealizēt nacistisko pagātni un tajā pašā laikā tiek apgānīti antihitlerisko spēku (padomju armijas) piemiņai uzceltie pieminekļi. Tāpat rakstā tiek pausts uzskats, ka tādas cieņas pret „Hitleriskās armijas” veterāniem kā Latvijā vēl nav redzēta nevienā pasaules valstī.¹¹⁹

2002. gadā Latviešu leģionāru pārstāvji paziņoja, ka viņi atsakās no došanās gājienā, jo viņi raizējas, ka pretējā gadījumā Krievija izteiks nosodījumu Latvijas valdībā un tādā veidā tiks

¹¹⁶ Союзники открыли второй фронт. www.chas-daily.com (Интернет Сайт газеты Сейчас; просмотрен 19.04.2012)

¹¹⁷ МИД России осуждает шествие легионеров СС в Риге. www.chas-daily.com Интернет Сайт газеты Сейчас; просмотрен 21.04.2012)

¹¹⁸ Союзники открыли второй фронт. www.chas-daily.com (Интернет Сайт газеты Сейчас; просмотрен 19.04.2012).

¹¹⁹ Проблемы СНГ и диаспоры. www.zatulin.ru (Институт стран СНГ; просмотрен 05.05.2012)

traucēta Latvijas integrācija NATO un Eiropas Savienībā.¹²⁰ Tas atkal liecina par to, ka Krievijas „maigās” varas pielietošana, izmantojot kritiskus vēstures jautājumus 2002. gadā veicināja 16. marta pasākumu atcelšanu. No otras puses latviešu leģionāri šos pasākumus atcēla nevis tāpēc, ka piekrita Krievijas vēstures redzējumam, bet tāpēc, ka „baidījās” no tā, ka Krievija varētu traucēt latviešu integrācijas procesu rietumvalstu struktūrās.

Lai arī leģionāru gājiens 2003. gadā nenotika, pie Brīvības pieminekļa nesankcionēti notika divu nacionālās idejas atbalstošu jauniešu organizāciju „Visu Latvijai!” un „Klubs 415” gājienu. Kopumā piesaistīja ne vairāk kā 100 cilvēku uzmanību un tāpēc tas neizraisīja Krievijas amatpersonu reakciju. Bet viens no Krievijā populārākajiem informācijas resursiem *Lenta.ru* šos gājienu atspoguļoja kā ikgadējo leģionāru gājienu un paziņojot, ka tie (leģionāri) pārkāpa Rīgas domes aizliegumu gājienu rīkošanai.¹²¹ Tā kā šī ziņa bija domāta galvenokārt Krievijas auditorijai, tā nesaņēma vērā ņemamu reakciju no Latvijas politiķiem vai medijiem.

Neskatoties uz to, ka 2004. un 2005. gadā situācija 16. martā bija visspīlētākā šī datuma atzīmēšanas vēsturē (1.piel.), Krievijas valdība vai organizācijas nenāca klajā ar jauniem veidiem, kā veidot sabiedrisko domu, kas balstīta uz kultūras. Tā bija jau ierastā Krievijas ĀM un politiķu asā kritika Latvijas valdības „amorālajām” darbību Waffen SS leģiona slavināšanā un vēstures pārskatīšanas ambīcijām. Īpaši tas tika uzsvērts pirms Lielās uzvaras Otrajā pasaules karā 60. gadadienas.¹²² Abos gados Krievijas Federācija izmantoja tādas frāzes kā „Nīrnbergas tribunāla rezultātu pārskatīšana”, „Latvijas valdība rūpīgi lolo tos cilvēkus, kuri ir iekrāsoti tūkstoš nevainīgu pilsoņu asinīs” utt.¹²³ No Krievijas valdības vai mediju puses nebija tiešu mēģinājumu izmantot Latvijā īstenoto 2004. gada skolu reformas jautājumu, kam varētu būt liela ietekme uz sabiedrības krievvalodīgo daļu. Bet ir jāpiebilst, ka daži „Krievu Skolu aizsardzības štāba” dalībnieki piedalījās protesta akcijā pie Brīvības pieminekļa (1.piel).

Nākamajā gadā (2006.) Krievija pirmo reizi 16. marta Latviešu leģionāru piemiņas dienu atzīmēšanas laikā izmantoja oriģinālākas savas nostājas paušanas metodes, proti, tieši 16. martā vienā no lielākajiem Krievijas televīzijas kanāliem ТВ Центр „*prime time*” laikā tika demonstrēta Krievijas režisora Borisa Čartkova filma „Nacisms baltiešu gaumē” (*Нацизм по-*

¹²⁰ Месяц бешеного зайца. www.chas-daily.com (Интернет Сайт газеты Сейчас; просмотрен 05.05.2012)

¹²¹ Латышские ветераны-нацисты решили брать пример с российских оккупантов. www.lenta.ru (Информационный интернет сайт; просмотрен 04.05.2012).

¹²² МИД России назвал марш нацистов в Риге аморальной акцией. www.lenta.ru. (Информационный интернет сайт; просмотрен 02.05.2012)

¹²³ МИД Латвии: зря вы не любите легионеров www.chas-daily.com (Интернет сайт газеты Сейчас; просмотрен 03.05.2012)

прибалтийски).¹²⁴ Šī filma apraksta Latvijas vēsturi no 1939. līdz 1945. gadam. Tajā tika izmantoti vēsturiskie kadri no kara laika hronikām ar holokausta kadriem, bija intervēti „Tēvzemei un Brīvībai” un „PCTVL” pārstāvošie deputāti. Pārsvārā tika prezentēti Krievijas politiķu, vēsturnieku un krievvalodīgo Latvijas iedzīvotāju viedokļi.¹²⁵

Filmā tika ne tikai apstrīdēts Waffen SS Latviešu leģiona vēstures jautājums, bet arī aizskartas tādas tēmas kā Padomju okupācija un represijas. Filmā tika piedāvāts Latvijas Saeimas deputāta Nikolaja Kobanova viedoklis: „[Padomju okupācijas nebija, jo] okupācija ir iespējama tikai tad, kad valsts atrodas kara stāvoklī. 1940. gada jūnijā Latvija nebija karā stāvoklī ar Krieviju.” Arī Alfreda Rubika un Jāņa Dzintara viedokļi tika pārstāvēti šajā filmā: „Padomju valdības dibināšana notika atbilstoši visām tajā laikā eksistējošām starptautiskām normām”,¹²⁶ un „Latvijas darba ļaudis ienāda Ulmaņa fašistisko diktatūru, un līdz pat 80% iedzīvotāju atbalstīja režīma maiņu”¹²⁷. Latviešu leģionāru tēls tika aprakstīts, izmantojot tādu cilvēku raksturojumu kā Viktors Ārājs, Herberts Cukurs, Konrads Kālējs.¹²⁸

Šī filma izsauca spēcīgu reakciju kā Latvijas politiķu, tā mediju vidē un šī reakcija bija polāri atšķirīga latviešu un krievu vidū. No vienas puses, latviešu vidū filma izraisīja sašutumu. Latvijas ĀM un Latvijas vēstnieks Maskavā pieprasīja atcelt šīs filmas pārraidi, bet Krievijas telekanāls šo prasību ignorēja. No pretējās puses, Krievijas vēstnieks Latvijā paskaidroja Krievijas pozīciju šajā jautājumā šādi: „[Krievija] neredz jēgu „rakņāties” vēsturē, jo vēsture izmanto faktus.[...] Mūsu tautām ir jāstrādā pie nākotnes celšanas bez vēsturiskiem pārmētiem”.¹²⁹ Tādas Latvijas krievvalodīgo organizācijas kā „Krievu skolu aizsardzības štābs”, kuras mājas lapas īpašnieks ir Latvijas 8. Saeimas deputāts no PCTVL partijas Vladimirs Buzajevs, ievietoja šo filmu internetā ar aicinājumu visiem to noskatīties.¹³⁰

2006. gadā nosodījumu Latvijā notiekošai „nacisma slavināšanai” izteica ne tikai oficiālās amatpersonas, bet arī Krievijas kara veterānu komitejas pārstāvji. Viņu sašutumu izraisīja Latvijas prezidentes Vairas Vīķes-Freibergas vārdi par to, ka PSRS arī ir vainīga Otrā pasaules kara uzsākšanā, līdz ar to Krievijai kā tas mantinieci ir jāatvainojas Baltijas valstīm

¹²⁴ Латышский легион - сказали правду? www.chas-daily.com (Интернет Сайт газеты Сейчас; просмотрен 03.05.2012)

¹²⁵ Нацизм по-прибалтийски. www.youtube.com (Интернет сайт видео ресурсов; просмотрен 06.05.2012)

¹²⁶ Turpat.

¹²⁷ Turpat.

¹²⁸ Turpat.

¹²⁹ Нацизм по-прибалтийски. www.rodina.lv (Интернет сайт организации Rodina.lv; просмотрен 06.05.2012)

¹³⁰ Фильм "Нацизм по-прибалтийски" стал доступен в интернете (Латвия) www.regnum.ru (Информационное агенство REGNUM; просмотрен 06.05.2012)

par nodarītajiem postījumiem.¹³¹ Kara veterānu viedokļa publiskošana bija domāta tam, lai izraisītu lielāku kopības un solidaritātes sajūtu Latvijā dzīvojošajos veterānos un viņu ģimenēs, jo, atšķirībā no oficiālo amatpersonu paziņojumiem, tā bija „vienkāršo cilvēku” viedokļa paušana.

Neskatoties uz to, ka 2007. gadā 16. marta pasākumi notika, oficiālās Krievijas amatpersonas tiek aktīvi nepievērsās. Tieši šajā gadā Rīgā notika pirmā „Latvijas Antifašistiskās komitejas” preses konference, kurā viņi vēlreiz pauda savus uzskatus par Latviešu leģiona vēsturi. Šī konference nebija oficiālās Krievijas politikas sastāvdaļa, bet tā noteikti mēģināja sasniegt to pašu mērķi. Sākot ar 2007. gadu interese par 16. marta pasākumiem gan no Latvijas mediju puses, gan arī no Krievijas amatpersonu puses samazinājās. Tā 2008. gadā Krievijas ĀM reakcija uz Latviešu leģionāru atceres dienu aprobežojās ar to, ka tika publicēts kārtējais ziņojums, kurā tika nosodītas tās pašas Latvijas valdības darbības, kas iepriekšējos gados, respektīvi, Otrā pasaules kara vēstures pārskatīšana un fašisma glorifikācija. Šīs argumentācijas pasniegšanas veids vārdu izvēlēs ziņā nekļuva atturīgāks vai diplomātiskāks. Krievijas ĀM ziņojumā atkal tika izmantotas tādas frāzes kā „apkaunojoša rakstura saiets”, „lai kādas drānas nēsātu bijušie Waffen SS leģionāri, tas nemaina Nirnbergas tribunāla lēmumu nosodīt to barbariskos noziegumus.”¹³²

2009. gadā saistībā ar gājiena aizliegumu (1.piel.) nekādas tiešās Krievijas amatpersonu reakcijas nebija. Tomēr 2009. gadā Krievijas ĀM publicēja savu oficiālo pozīciju par Krievijas un Latvijas attiecībām kā tādām. Dokumentā tika minēts, ka starp abām valstīm pastāv vairākas problēmas, kuru skaitā ir arī Latvijas bijušo SS vienību varoņu tēla izveidošana. Ņemot vērā to, ka dokuments nebija speciāli veltīts 16. marta pasākumu tematikai un ka tas atspoguļoja arī Krievijas un Latvijas sadarbību ekonomikas, izglītības, tirdzniecības un citās jomās, 16. marta Latviešu leģionāru pasākuma pieminēšana liecina par to, ka šo jautājumu Krievijas valdība uzskata par diezgan svarīgu šo attiecību sastāvdaļu.¹³³

2010. gadā pirms 16. marta pasākumiem Rīgā notika organizāciju „Baltijas Forums” un „Pasaules Krievvalodīgo ebreju kongress” rīkotā starptautiskā konference „*Otrā pasaules kara sekas: upuri, taisnīgie, varoņi un bendes*”. Šīs konferences laikā tika apspriesti viedokļi par zinātniskām Otrā pasaules kara vēstures izpētes metodēm un šī jautājuma atspoguļošanu

¹³¹ Российские ветераны обвинили Латвию в пропаганде фашизма. www.lenta.ru. (Информационный интернет сайт; просмотрен 01.05.2012)

¹³² Латышский легион SS не позволил коммунистам захватить всю Европу, заявил депутат Сейма Латвии. www.newsru.com. (Информационный интернет портал; просмотрен 29.05.2012)

¹³³ Российско-Латвийские отношения. www.mid.ru. (Интернет страница МИДа Российской Федерации; просмотрен 28.04.2012)

kultūras produktos: kino, literatūrā un mūzikā.¹³⁴ Šīs konferences laika tika pieņemts lēmums nodibināt starptautisku antifašisma kustību.¹³⁵ Šī konference ir piemērs tam, ka, lai izplatītu kādas idejas, valstis var mēģināt pārliecināt daļu otras valsts sabiedrības, kura pēc tam pati kļūs par ideju izplatītāju, izmantojot publiskās diplomātijas metodes.

Savukārt Maskavā pie Latvijas vēstniecības, protestējot pret „Waffen SS veterānu gājienu”, piketu rīkoja Krievijas jauniešu organizācijas „Naši” un „Mestnije” („Наши”, „Местные”). Iepriekšējos gados demonstrācijas pie Latvijas vēstniecības rīkoja Krievijā margināli politiskie spēki, kā Nacionalboļševiki, savukārt organizācijas „Naši” un „Mestnije” Krievijas valdība atbalsta, kas nozīmē, ka viņu rīcība atspoguļo valdības oficiālo nostāju.

Pēc 2011. gada klusuma, kad Krievija publicēja tikai vienu diezgan formāli uztveramu ziņojumu, kur tādiem pašiem vārdiem kā iepriekšējos gados, nosoda Waffen SS Latviešu leģionāru gājienu¹³⁶, 2012. gada 16. marta notikumi atkal piesaistīja daudz ārvalstu, īpaši Krievijas, mediju uzmanības. Krievijas Federācijas ĀM kārtējo reizi pārmeta Latvijai vēstures pārskatīšanu un kropļošanu, kā arī amorālas rīcības pieļaušanu. Šogad Krievijas valdība vairāk koncentrējās uz savu politisko vērtību potenciāla izmantošanu. Šī gada marta sākumā notika vēl viens pasākums, kas nav tieši saistīts ar Krievijas valdības rīcību, bet noteikti sniedz savu ieguldījumu tās „maigās” varas ietekmes potenciālām. Šis pasākums ir Aleksandra Djukova grāmatas „Kas vadīja padomju partizānus: organizētais haoss.” prezentācija. Ne pati grāmata izraisīja Latvijas valdības bažas, bet gan Djukova solījums atvest uz Latviju viņa un vēl viena Krievijas vēsturnieka Vladimira Simindeja veidoto izstādi „Aizdzītā bērni: 1943. - 1944. gadā uz Latvijas teritoriju aizdzīto bērnu liktenis”¹³⁷. Tomēr tas viņiem neizdevās, jo Latvijas Ārlietu ministrija pasludināja viņus par *persona non grata*, tādējādi liedzot viņiem iebraukšanu Latvijas teritorijā.¹³⁸

Apskatot Krievijas darbības „maigās” varas kultūras resursu izmantošanu saistībā ar 16. marta notikumiem var secināt, ka visvairāk izmantotie resursi bija Krievijas *vēstures interpretācijas popularizēšana*, Krievijas *morālo vērtību izplatīšana* Latvijā, kā arī Krievijas *lomas uzsvēršana pasaules vēsturē*. Šie resursi tika izmantoti valsts amatpersonu oficiālo ziņojumu, interviju un valsts parlamenta deklarāciju veidā. Sākot ar 2006. gadu, parādījās arī dažas

¹³⁴ Без срока давности. www.chas-daily.com. (Интернет сайт газеты Сейчас; просмотрен 30.04.2012)

¹³⁵ Надо бороться с неонацизмом. www.chas-daily.com. (Интернет сайт газеты Сейчас; просмотрен 30.04.2012)

¹³⁶ МИД РФ: марш эсэсовцев в Риге — вызов всему миру. www.telegraf.lv. (Интернет страница газеты Телеграф; просмотрен 15.04.2012)

¹³⁷ Александр Дюков: «Официальная Латвия открыто поддержала легионеров». www.chas-daily.com. (Интернет сайт газеты Сейчас; просмотрен 29.04.2012)

¹³⁸ Российских историков Дюкова и Симиндея внесли в "черный список" www.rus.delfi.lv. (Информационный портал; просмотрен 04.05.2012)

„maigās” varas pielietošanas metodes, kuras nav tieši saistītas ar valdības darbību. Par tādām metodēm var saukt dokumentālās filmas uzņemšanu un Latvijā funkcionējošu un Krievijas pozīciju atbalstošu organizāciju Otrā pasaules kara tematikai veltītu konferenču rīkošanu pavasara sākumā. Krievijas interesēm šajā jomā atbilda arī vēsturnieka Aleksandra Djukova sarkanajiem partizāniem veltītās grāmatas prezentācija Rīgā, kā arī viņa un Vladimira Simindeja izstādes „Aizdzītā bērni: 1943. - 1944.gadā uz Latvijas teritoriju aizdzīto bērnu liktenis” plānotā atvēršana Rīgā, kuru nepieļāva Latvijas valdība.

6.3 „Maigās” varas politisko vērtību kritēriji

Apskatot nākamā „maigās” varas iespējamā avota, tas ir, politisko vērtību izmantošanu, tiks analizēts, kā Krievija pauž savu viedokli par *Latvijas politisko sistēmu, politisko darba kārtību* saistībā ar Latviešu leģiona piemiņas dienu. Ne mazāk svarīgi faktori būs arī ar *cilvēktiesībām saistītie jautājumi* un Krievijas *ideoloģiskās pozīcijas* paušana.

Kā tika teikts 9. nodaļā, Krievijas „maigās” varas izpratne izpaudās kā tās instrumentu izmantošana kaimiņvalsts kritikas un tās tēla pasliktināšanas nolūkos. Šis apgalvojums ir patiess arī šajā gadījumā. Pēc Krievijas politikas attiecībā uz 16. marta jautājumu izpēti var izdalīt 3 dominējošās tēmas politisko vērtību „maigās” varas avotā, kuras Krievija mēģināja izcelt savās attiecībās ar Latviju: *Krievijas tautiešu tiesību aizsardzība, nacionālā ekstrēmisma atdzimšana*, kā arī *Latvijas valsts līderu vājums un nekompetence*.

Specifiski ir tas, ka politisko vērtību jautājums tika uzsvērts mazāk, nekā tādi kultūras elementi kā vēstures jautājumi un 16. marta morālais novērtējums. Tomēr trīs nosauktās tēmas tika uzsvērtas gandrīz visos gados, kad Krievija izteica savu viedokli par Latviešu leģiona atceres dienu. Tā 1998. – 2000. gadā, Krievijas tautiešu tiesību aizsardzības jautājums bija viens no svarīgākajiem elementiem Krievijas komentāros par 16. marta notikumiem. Svarīgi ir tas, ka Latviešu leģionāru atceres dienas pasākumi paši par sevi nekādā ziņā neietekmēja cilvēktiesības kā tādās un krievvalodīgo cilvēktiesību ievērošanu. Tomēr šis jautājums tika izmantots kā iemesls vēlreiz minēt krievvalodīgo problēmas ar naturalizāciju un latviešu valodas prasmī.

Kā jau tika minēts, 1998.gadā Leģionāru piemiņas diena notika uz saasinātu latviešu un krievvalodīgo attiecību fona. 3. martā pie Rīgas domes notika krievvalodīgo pensionāru mītiņš pret augstiem komunālajiem maksājumiem. Šī tēma pati par sevi nevarēja izraisīt lielu starptautisko rezonansi, bet tas, ka mītiņš beidzās ar policijas iejaukšanos, izraisīja Krievijas

sašutumu par krievvalodīgo iedzīvotāju apspiešanu.¹³⁹ Tā, aizsākušies ar pensionāru mītiņu, krievvalodīgo tiesības un Latvijas valdības attieksme pret viņiem tika pieminētas katrā Krievijas paziņojumā. Iespaidīgākais no šiem paziņojumiem bija 18. marta Krievijas ārlietu ministra runa ANO asamblejas laikā Ženēvā, kur viņš uzsvēra Latvijas nepieņemamo rīcību gan Waffen SS leģionāru godināšanā, kas var tikt interpretēts kā vēstures jautājums, gan kā Latvijas valdības nekompetences un ne-demokrātiskuma pazīme. Liels uzsvars tika likts arī uz krievvalodīgo valsts iedzīvotāju tiesību apspiešanu.¹⁴⁰ Šo divu jautājumu izmantošana vienā runā saista to interpretāciju kā vienu Latvijas ideoloģijas raksturojumu, kurš atspoguļo Latviju kā nedemokrātisku un Rietumu pasaules vērtībām neatbilstošu valsti.

Šī tēma parādījās arī 1999. gadā, kad vienā laikā ar 16. marta leģionāru gājienu Rīgā bija pieteikta krievvalodīgo organizācijas „Līdztiesība” akcija. Tā bija vērsta uz Latvijas nepilsoņu tiesību ierobežošanas izbeigšanu, aktualizējot jautājumu par naturalizācijas „logiem” un veco PSRS pasu derīguma termiņa beigšanos. Saistībā ar šo pasākumu, krievvalodīgajā presē bija publicēts raksts ar nosaukumu „Mums ar leģionu nav pa ceļam”, kurā tika pausts viedoklis, ka, cīnoties pret Waffen SS leģiona atceres dienu, Latvijas krievvalodīgie cīnās par savu nākotni Latvijā. Kā pamatojums šādam viedoklim tika minēts tas, ka 16. marta „svētki” ir ne tikai fašisma piekritēju svētki, bet arī rusofobijas diena. Pēc raksta autora viedokļa, leģionāru motīvs karošanai vāciešu pakļautībā bija viņu „visaptverošs naids pret krieviskumu un krieviem”.¹⁴¹ Tas ļāva Krievijai oficiālajos paziņojumos sasaistīt Latvijas valdības leģionāru atbalstošo politiku ar pret krievvalodīgo sabiedrības daļas vērsto diskrimināciju.¹⁴²

No oficiālās Krievijas valdības puses svarīga loma bija Krievijas parlamenta vicespīkera Sergeja Baburina vizīte, kuras laikā viņš ne tikai runāja par vēstures jautājumu nozīmi, bet arī izteica bažas par Latvijas un Krievijas attiecību nākotni uz Latvijas krievvalodīgo cilvēktiesību neievērošanas fona.¹⁴³ Šāda veida vizītes un krievvalodīgas preses paziņojumi veicināja lielāku krievvalodīgas kopienas nošķiršanu no latviešu sabiedrības, jo latviešu un krievvalodīgo attiecības visur tika aprakstītas pēc principa „viņi” un „mēs”. Krievvalodīgo tiesību jautājums parādījās arī 2000. gadā, kad Krievijas Parlamentā tika izskatīts jautājums par likumprojekta „Par Krievijas Federācijas rīcību pret Krievijas pilsoņu un tautiešu pamattiesību pārkāpšanu Latvijas Republikā”, kurš gan nebija pieņemts.¹⁴⁴

¹³⁹ Ельцин с тревогой. *Советская Молодёжь*. 09.02.1998

¹⁴⁰ Резонанс. *Советская Молодёжь*. 18.03. 1998

¹⁴¹ Нам с Легионом не по пути. *Советская Молодёжь*. 15.03. 1999.

¹⁴² Мы на пороге 3 мировой войны. *Советская Молодёжь*. 23.02.1999

¹⁴³ Турпат.

¹⁴⁴ Права в обмен на транзит. www.chas-daily.com. (Интернет сайт газеты Сейчас; просмотрен 27.04.2012)

Turpmākajos gados retorika saistībā ar 16.marta datumu no Krievijas puses pierima, līdz ar to arī tautiešu tiesību jautājums netika aktīvi paspriests šajā kontekstā. 2005.gadā gan šī tēma bija pacelta no Latvijas krievvalodīgo mediju puses. Rakstā „Vai Krievija nomainīs mūsu tiesības pret naftu?” tika minēts krievu kopienas bažas, ka Krievija var mainīt savu pozīciju pret Latviju uz maigāku, līdz ar ko tā var atteikties no viņu tiesību aizsardzības. Tāds iespaids raksta autoriem radās pēc Latvijas ārlietu ministra Artā Pabriķa paziņojuma, ka viņa Krievijas kolēģis Sergejs Lavrovs izteica Krievijas gatavību strādāt pie Latvijas un Krievijas robežlīguma parakstīšanas un šī Krievijas nostāja nemainījās arī pēc atkal atļauto un sadursmes izraisījušo 16.marta pasākumu norises.¹⁴⁵ Pēc 2005.gada krievvalodīgo tiesību jautājums saistībā ar 16.martu vairāk netika pieminēts. Tajā pašā laikā nevar apgalvot, ka šis jautājums Krievijas ārpolitikā kļuva mazāk svarīgs kā tāds, bet 16.marta Leģionāru piemiņas dienas pasākumi vairāk nebija izmantoti specifiski šīs tēmas aktualizēšanai.

Latvijas valdības vājības un nekompetences jautājumam 16.marta notikumu kontekstā pievērsās vairāk Latvijas krievvalodīga prese. Gandrīz visos tās rakstos par 16.marta jautājumu tika uzradīts vai nu uz valdības neizlēmību, vai uz glēvulību, vai arī minēja to, ka valdība rīkojas tikai vienas Latvijas sabiedrības daļas labā, tas ir latviešu labā. Šāda veida retorika, protams nav tieši atkarīga no Krievijas valdības politikas, bet, ja krievvalodīga sabiedrības daļa jau iepriekš tiek noskaņota negatīvi pret Latvijas valdību un tās politiku, tā vieglāk uztver informāciju un pasākumu interpretāciju no citiem avotiem. Tādejādi, Latvijas krievvalodīgas preses rīcība netieši veicina Krievijas „maigās” varas efektivitātes varbūtību Latvijas krievvalodīgo kopienā. Krievijas oficiālajos paziņojumos, līdzās pārmetumiem Latvijai par tās mēģinājumiem pārskatīt vēsturiskus jautājumus, bieži tika minēts arī tas, ka Latvijas valsts valdība atbalsta neonacisma uzplaukumu valstī, kas bojā Latvijas valdības tēlu tās sabiedrības acīs. Tā Latvijas valdības ideoloģiskā nostāja tika raksturota kā „perversa”¹⁴⁶ (2005.g.), „nelikumīga” (2010.g.)¹⁴⁷ un „nedemokrātiskā”¹⁴⁸ (2012.) Latvijas valdība arī visu 14.gadu laikā bija apsūdzēta nacisma ideoloģijas atdzimšanas veicināšanā, kas ir pretrunā pret Krievijas paustām politiskām vērtībām.

Tā, var secināt, ka, kaut gan politisko vērtību instrumentu loma Krievijas politikā pret Latviju aizņem nozīmīgu vietu, tieši 16.marta jautājumu izmantošanai politikas vērtību instrumentus

¹⁴⁵ Поменяет ли Россия наши права на нефть? www.chas-daily.com. (Интернет сайт газеты Сейчас; просмотрен 26.04.2012)

¹⁴⁶ МИД России назвал марш нацистов в Риге аморальной акцией. www.lenta.ru. (Информационный интернет сайт; просмотрен 02.05.2012)

¹⁴⁷ РФ заявила в ООН о неприемлемости героизации легионеров "Ваффен СС" article.wn.com (Информационное агенство РИА Новости)

¹⁴⁸ МИД РФ вычеркнул Латвию из списка демократических государств. www.mixnews.lv. (Информационный портал; просмотрен 25.04.2012)

neakcentē tik daudz, cik vēstures instrumentu un morālo vērtību nozīmi. Nevarēja atrast arī nevienu gadījumu, kad no Krievijas vai no Latvijas krievvalodīgo mediju puses parādītos kāda veida Krievijas politiskās sistēmas priekšrocību par Latvijā esošu sistēmu uzsvēršana, vai arī Krievijas ideoloģijas izplatīšana, izņemot ar Otrā pasaules kara vēstures saistītas idejas.

6.4 „Maigās” varas ārpolitiskās rīcības kritēriji

Pilnīgākai Krievijas ārpolitikai analīzei tiks novērtētas Krievijas *sadarbības metožu raksturs*, kurus tā izmanto 16.marta jautājumu risināšanā ar Latviju. Tiks arī novērtēta šo *metožu ietekme* uz Latvijas valdības un sabiedrības attieksmi pret Krieviju.

Kā jau varēja redzēt no iepriekšējās analīzes, Krievijas un Latvijas valdību mijiedarbība 16.marta gadījumā lielākoties izpaužas ārlietu dienestu paziņojumu apmaiņā. Kaut gan starp Latviju un Krieviju 1996.gadā tika nodibināta Starpvaldību komisija, kuras mērķis ir veicināt valstu sadarbību ekonomikas, tehnoloģiju, tirdzniecības, kultūras un sociālajā jomā, šīs komisijas darbība vēsturisko jautājumu apspriešanā nevar būt nosaukta par aktīvu.¹⁴⁹ Līdz ar to, nekādu īpašu šī jautājuma apspriešanas mehānismu starp divām valstīm nav.

Krievijas ārlietu ministrijas, vai oficiālo amatpersonu paziņojumu analīze parādīja, ka Krievija arī nav ieinteresēta 16.marta pasākumu jautājuma apspriešanā, kas parādās tajā, ka tas paziņojumos nekad neparādās prasības pret Krievijai nepieņemamo jautājumu paskaidrošanas. Tā vietā Krievijas pozīcija attiecībā pret Latviešu leģiona vēsturi un vērtējumu tiek pasniegta kategoriskos formulējumos, kuri nepieļauj cita viedokļa varbūtību. Piemēram, 2004.gada 12.februārī Krievijas Federācijas Ārlietu ministrijas publicēts paziņojums „Par Latviešu Leģiona dalību kara noziegumos 1941.-1945.gados, un Nirnbergas tribunāla lēmumu pārskatīšanas mēģinājumiem Latvijā” ir garš (ap 3 500 vārdiem) dokuments, kurā tiek sīki aprakstīts Krievijas redzējums uz Latvijas dokumenta virsrakstā minēta laika posma vēsturi, kur lielākā uzmanība ir pievērsta Vācijas okupācijas laikā no Latvijas iedzīvotājiem formēto SD un līdzīgu vienumu darbībai.¹⁵⁰

Šī dokumenta publikācija nebija nekādā ziņā saskaņota ar Latviju, un no Latvijas ĀM puses tā bija novērtēta kā „atklāts propagandists uzbrukums Latvijas valstij, tās institūcijām un zinātniekiem, kuru darbs tiek veltīts vēstures izpētei.”¹⁵¹ Latvijas ĀM uzrāda uz vairākiem

¹⁴⁹ Завершилось V заседание Межправительственной Латвийско-Российской комиссии (Министерство экономики). www.mfa.gov.lv (Интернет страница МИД Латвии; просотрен 15.05.2012)

¹⁵⁰ Об участии латышского легиона СС в военных преступлениях в 1941-1945 гг. и попытках пересмотра в Латвии приговора Нюрнбергского трибунала (справочная информация). www.mid.ru (Интернет страница МИД Российской Федерации; просмотрен 01.05.2012).

¹⁵¹ О латышском добровольческом легионе СС. www.mfa.gov.lv (Страница министерства иностранных дел Латвии; просмотрен 03.05.2012)

faktiem, kurus tā uzskata par nepatiesiem, un pieprasīja Krievijas paskaidrojumus par tiem,¹⁵² atbildi uz šiem pārmetumiem Krievijas ĀM, vismaz publiski, nesniedza. Bet šo Krievijas vēstures redzējuma variantu pārpublicēja vairāki informācijas resursi kā Krievijā, tā arī tādās interneta lapās kā Krievijas kopienas informācijas portāls „Baltija.lv”, ārzemēs dzīvojošo krievu tīkla portāls „Russkije.org”.

Vēl viena plaši izmatota Krievijas rīcības stratēģija pret Latviju 16.marta gadījumā ir tās uzrunas citu valstu pārstāvjiem ar lūgumu pievērst uzmanību Latvijā notiekošam. Aktīvākā šāda veida darbība manāma no Krievijas puses 1998.¹⁵³, 2005.,¹⁵⁴ 2010.¹⁵⁵ gadā, kad tā ne tikai izsūtīja savu oficiālo viedokli citu valstu vēstniecībām Rīgā, bet sniedza runas tādās organizācijās kā ANO, EDSO, un ES.

Tā, 1998.gadā, kā jau bija minēts iepriekš, Krievija uzstājās ar paziņojumu par Latvijā notiekošo saistībā ar Nacisma glorifikāciju un cilvēktiesību pārkāpumiem, 2005.gadā Krievijas ĀM uzradīja Eiropas Savienības pārstāvniecībai demokrātijas trūkumu Latvijā, kā arī ANO cilvēktiesību komitejas sēdes laikā saistīja 16.marta leģionāru piemiņas dienu ar cilvēktiesību pārkāpumiem Latvijā un Igaunijā. 2010.gadā organizācija „Naši” iesniedza ES pārstāvniecība vēstuli ar aicinājumu rīkoties nacistu gājiena apturēšanai Rīgā.¹⁵⁶

Var redzēt, kā šāda veida komunikācijas un sava viedokļa paziņošanas metode nemaz neveicina sadarbību un uzticību starp divu valstu valdībām, bet drīzāk ir vērsta uz Latvijas tēla pasliktināšanu starptautiskajā sistēmā. Kas, protams, no Latvijas valdības puses tiek uztverts ļoti negatīvi. Nebija atrasti daudzi gadījumi, kad Latvijas valdības vai Rīgas domes rīcība saistība ar Leģionāru piemiņas dienu būtu pozitīvi novērtēta no Krievijas amatpersonu puses. Iespējams vienīgais tāds gadījums bija, kad 2007.gadā, neskatoties uz Krievijas ĀM publicēto kārtējo nosodījumu pasākumam kā tādām, Krievijas ĀM pozīcijā ietilpa arī atzinums par Rīgas domes pareizo rīcību, atļaujot rīkot gājienus ne tikai leģionāru un to atbalstītāju organizācijām, bet arī „Latvijas Antifašistiskās komitejas” dalībniekiem.¹⁵⁷ Latvijas presē šī rīcība tika saistīta ar 2007.gadā paredzēto Krievijas un Latvijas robežas

¹⁵² О латышском добровольческом легионе СС. www.mfa.gov.lv (Страница министерства иностранных дел Латвии; просмотрен 03.05.2012)

¹⁵³ Резонанс. *Советская Молодёжь*. 18.03. 1998

¹⁵⁴ МИД РФ призвал Европу устранить дефицит демократии в Латвии. www.lenta.ru (Информационный интернет сайт; просмотрен 02.05.2012)

¹⁵⁵ В Москве противники марша ветеранов легиона «Ваффен-СС» провели пикет. www.krsk.sibnovosti.ru (Информационный портал; просмотрен 03.04.2012)

¹⁵⁶ Турпат.

¹⁵⁷ Россия смягчила тон... www.chas-daily.com. (Интернет сайт газеты Сейчас; просмотрен 26.04.2012)

līguma parakstīšanu. Šis līgums ir izdevīgs abām valstīm, līdz ar to Krievijas retorika pret Latviju tajā gadā kļuva „maigāka”.¹⁵⁸

Latvijas valdības attieksme pret Krievijas ārpolitikas metodēm kopumā tika pausta 2009.gadā, kad toreizējais Latvijas Ārlietu ministrs Māris Riekstiņš pateica: „Mums nākas atspēkot tos apvainojumus vai "birkas", kuras Krievijas diplomātija mēģina piekabināt Latvijai, [...] diemžēl tā pieeja, kuru izvēlējusies Krievijas diplomātija šajā gadījumā, nav konstruktīva, tieši pretēji - tā ir konfrontējoša. Tiek mēģināts runāt no pamācošām pozīcijām. Tas nav veids, mūsaprāt, kā būtu jāpieiet konstruktīvi attiecību veidošanai.”¹⁵⁹

Krievijas „maigās” varas instrumentu efektivitātei traucēja arī tas, ka tās vērtības, kuru trūkumu tā pārmeta Latvijai, nebija piekoptas arī pašas Krievijas teritorijā. Spilgtākais piemērs ir Krievijas ikgadējas bažas par „nacionālā ekstrēmisma” atdzimšanu Latvijā uz pašā Krievijā notiekošo nenacistisko „skinhedu” organizāciju uzplaukuma.¹⁶⁰ Nozīmīgs fakts ir arī tas, ka uzrādot uz Latvijā notiekošiem cilvēktiesību pārkāpumiem, Krievijas pārkāpumi šajā jomā tika daudz krasāk novērtēti tādās organizācijās kā *Human Rights Watch*¹⁶¹ un *Freedom House*. *Freedom House* savā brīvības reitinga kritērijos „politisko tiesību brīvība” un „pilsonisko tiesību brīvība” novērtēja Krieviju ar koeficientiem 5 un 6, kas nozīmē, ka tā reitingā atrodas zemāk par tādām valstīm kā Pakistāna, Venecuēla un Nepāla.¹⁶² Šī divdomīga situācija, kā jau bija minēts darba teorētiskajā daļā, var būtiski samazināt Krievijas „maigās” varas efektivitāti, jo apšaubā tās vērtības un idejas, kuras Krievija pauž ārpus savām robežām, bet neievēro iekš tām.

Apkopojot analīzes rezultātus par Krievijas „maigās” varas resursu izmantošanu tās ārpolitikā saistība ar 16.marta jautājumu, var secināt, ka to izmantošanas intensitāte bija mainīga. Svarīgs ir arī tas, ka šie „maigās” varas elementi, proti vēstures interpretācijas skaidrošana, morālo vērtību izplātīšana, savas, tas ir Krievijas, svarīgas lomas pasaules vēsturē akcentēšana, politiskās ideoloģijas izplātīšana, cilvēktiesību jautājuma aizsardzība utt., tika izmantoti pārsvarā diez gan agresīvas kritikas veidā, kurā nebija vietas Latvijas viedoklim par konkrētiem jautājumiem. Nebija arī manāmu mēģinājumu šo viedokli uzklausīt. Līdz ar to, Krievijas valdība savā oficiālajā komunikācijā izmantoja „maigās” varas resursu ietekmi Latvijas valdības savā veida „iebidēšanai” ar nosodījumu, tēla pasliktināšanas kā arī ar sabiedrības vēl lielākās šķelšanas risku, jo nozīmīga Latvijas sabiedrības daļa, pateicoties

¹⁵⁸ Россия смягчила тон... www.chas-daily.com. (Интернет сайт газеты Сейчас; просмотрен 26.04.2012)

¹⁵⁹ Riekstiņš kritizē Krievijas pārstāvju teikto par 16.martu www.delfi.lv (Informācija internetā; aplūkots 01.05.2012)

¹⁶⁰ From Russia, with Hate. www.time.com. (Time Magazine; viewed 10.05.2012)

¹⁶¹ World Report 2012: Russia. www.hrw.org. (Human Rights watch web page; viewed 15.04.2012)

¹⁶² 2012 Freedom in the World. www.freedomhouse.org. (Freedom House web page; viewed 15.05.2012)

krievvalodīgo mēdiju prokrieviskai nostājai, atrodas intensīvā tās vērtību sistēmas izplatīšanas sfērā.

Vēl viena tendence, kura tika pamanīta pēdējo 14 gadu laikā, ir tas, ka dažos gados Krievijas reakcijas uz 16.marta pasākumiem varēja būt asāka un intensīvāka, bet dažos gados šīs reakcijas gandrīz nebija. Atkarību varēja pamanīt gan no pašu Latvijā notiekošo 16.marta pasākumu rakstura, gan no citiem Latvijas-Krievijas attiecību faktoriem. Piemēram, 1998.gadā Latvijā 16.marts notika uz 3.marta krievvalodīgo pensionāru mītiņa fona, 2000.gadā neilgi pirms Latviešu leģionāru atceres dienas notika tiesas prāva par bijušo sarkano partizānu Vasiliju Konanov, kura rīcību kara laikā Latvijas teritorijā Krievija uzskata par kara noziegumu. 2004.gadā sākas Latvijas skolu reforma, kura paredzēja mazākumtautību skolu pāriešanu uz pasniegšanas modeli, kur latviešu valodas īpatsvaram pret mazākumtautības valodu (pārsvarā tā ir krievu valoda) bija jābūt 60% pret 40%, bet 2012.gadā, kad interese par 16.marta notikumiem no Krievijas puses atkal palielinājās, 18.februārī notika referendums par krievu valodas kā otrās valsts valodas statusu Latvijā. Savukārt 2007.gadā, kad Latvija un Krievija parakstīja abām pusēm ekonomiski izdevīgu robežas līgumu, ar 16.martu saistīta retorika bija manāmi „maigāka”, un tas bija vienīgais gads, kad no Krievijas puses tika izteikts atbalsts Rīgas amatpersonu rīcībai, saistībā ar šo datumu.

Ir arī jāuzsver tāds fakts, ka „maigās” varas instrumenti nebija vienīgie, kurus Krievija izmantoja pret Latviju saistībā ar 16.marta Latviešu leģionāru piemiņas dienas pasākumiem. Tā 1998.,¹⁶³ 1999.,¹⁶⁴ un 2000.¹⁶⁵ gadā parādījās jautājums par Krievijas ekonomisko sankciju ieviešanu pret Latviju. Īpaši nopietni tas bija pasniegts 1998. – 2000.gadā, līdz ar ko Latvijas valdības distancēšanās no Latviešu leģionāru atceres dienas un šīs dienas izsvīturošana no oficiālo atceres dienu sarakstā notika ne tikai Krievijas kultūras un politisko vērtību uzspiešanas dēļ, bet gan šajā rīcībā varēja būt vairāk pie „cietās” varas piederošo ekonomisko instrumentu ietekme.

¹⁶³ Nenoliedz ekonomisko sankciju iespējamību. *Lauku Avīze*. 17.03.1998

¹⁶⁴ Бойкот можно остановить. *Советская Молодёжь*. 24.03.1999

¹⁶⁵ Акценты. www.chas-daily.com (Интернет Сайт газеты Сейчас; просмотрен 19.04.2012)

Secinājumi

Darbā tika pētīta 16.marta Latviešu leģionāru piemiņas dienas jautājuma izmantošana Krievijas ārpolitikā pret Latviju laika posmā no 1998. Līdz 2012.gadam. Pētījuma tēmas aktualitāte tika balstīta uz tā, ka jau vairākus gadus pēc kārtas šis pasākums kļūst par Latvijas mediju telpas aktualitāti, kuru veido gan Latvijas iekšpolitikas interešu grupu pārstāvju viedokļu paušana, gan ārvalstu pārstāvju komentāri par 16.marta pasākumu būtību. No ārvalstu aktieriem, viena no aktīvākiem sava viedokļa pautējiem 16.marta jautājumā ir Krievijas Federācija. Tas viedoklis tiek plaši atspoguļots un apspriests Latvijas mediju telpā, kur izraisa nesaskaņas dažādu Latvijas interešu grupu vidū.

Īpaši asas diskusijas izraisa 16.marta vēsturiskais aspekts, kurš tiek interpretēts pilnīgi pretējā veidā, atkarībā no interpretējošas puses vēsturiskās pieredzes. Kopumā šīs interpretācijas var sadalīt uz Latvijas oficiālajai interpretācijai vai Krievijas oficiālajai interpretācijai atbilstošām. Ņemot vērā Krievijas 16.marta pasākumu būtības un norises redzējuma lielu atbalstu Latvijas sabiedrība, par ko liecina mediju telpā pieejama informācija un iedzīvotāju gatavība protestēt pret Latviešu leģionāru piemiņas dienas pasākumiem, darbā tika izvirzīta hipotēze:

„Krievijas valdība izmanto 16.marta Latviešu leģionāru piemiņas pasākumu jautājumu, lai nostiprinātu savas „maigās” varas ietekmi Latvijā”.

Ņemot vērā 16.marta strīdīga aspekta vēsturisko būtību darbā izvirzītas hipotēzes pārbaudei tika izvēlēta konstruktīvisma skolas pieeja. Balstoties uz šīs skolas idejām tika teorētiski apskatīti tādi darbā centrālie jēdzieni kā ārpolitika, „maigās” varas būtība un tās īstenošanas instrumenti, uzmanība tika pievērsta kolektīvas atmiņas un identitātes noteicošai lomai valsts uz „maigās” varas instrumentiem balstītas ārpolitikas īstenošanā.

Tā, darba teorētiskajā daļā tika definēts, ka izmantojot „maigo” varu valsts ir ieinteresēta ārpus savām robežām izplātīt tādas savas vērtības kā vēstures interpretācija, sabiedriskās normas, valoda un kultūra (šaurajā tās izpratnē), politiskās vērtības, piemēram cilvēktiesību aizsardzība. Tomēr, tas, kāda veida vērtības valsts izplatīs, un tas, kā citas valstis tās uztvers, ir atkarīgs no šo valstu sabiedrību vēsturiskās pieredzes. Darbā tika definēts, ka jo līdzīgāka šī vēsturiskā pieredze ir, jo vienkāršāk ir sasniegt „maigās” varas mērķus.

Darba empīriskajā daļā hipotēzes pārbaude tika aizsākta ar Krievijas oficiālo pausto nostāju par tās ārpolitiskiem mērķiem un to sasniegšanas metodēm. Lai rast šo definīciju, tika izmantotas Krievijas Federācijas Ārpolitikas koncepciju analīze. Bija analizētas visas trīs

konceptijas, kuras bija parakstītas 1993., 2000. un 2008. gados. Spriežot pēc šo dokumentu analīzes, Krievijas ārpolitiskie mērķi lielā mērā balstās uz tās identitātes. Tā, Krievija sevi identificē kā vienu no sistēmā stiprākajiem aktieriem, kas ne tikai sniedz tai iespējas veidot pasaules, un it īpaši sava reģiona, struktūru un norises, bet arī uzliek tai morālo atbildību uzturēt stabilitāti un mieru tajā. Balstoties uz šīs identitātes, Krievija izvirza tādas savas ārpolitikas mērķus, kā dziļāka sadarbība ar reģiona valstīm, kopīgo interešu un vērtību veidošana ar sadarbības partneriem, kā arī savas kultūras, tas ir valodas, tradīciju un vēstures skatījuma, izplātīšana. Spriežot pēc Krievijas oficiāli definētiem ārpolitiskiem mērķiem, var izvirzīt pieņēmumu, ka tā izmantos pārsvarā „maigās” varas resursus, lai tos sasniegt.

Tālāk, lai noteikt Krievijas „maigās” varas izmantošanas noteikšanas pamatu, darbā tika apskatīts 16. marta notikumu vēsturiskās konteksts, kā arī Krievijas tā oficiālās interpretācijas jautājums. Šajā darba nodaļā tika parādīts, ka Latvijas un Krievijas Latviešu leģionāru piemiņas dienas būtības interpretācijas ir kardināli atšķirīgas, un tām nav gandrīz neviena kopīga atzinuma. Tas arī liecināja par Latvijas un Krievijas sabiedrību atšķirīgām identitātēm. Pēc „maigās” varas teorijas, identitāšu atšķirība liecināja par „maigās” varas izmantošanas sarežģītāku gaitu, nekā, ja identitātes būtu līdzīgas. Tajā pašā laikā uzmanība bija jāpievērš tam, ka Latvijas sabiedrība kā tāda, savas identitātes ziņā nav viendabīga, un ir liels skaits cilvēku, kuri savas dzīves laikā bija saskārušies vairāk ar Krievijas identitātes aspektiem, piemēram, tās vēsturisko atmiņu, nekā ar Latvijas šī aspekta versiju.

Analizējot Krievijas ar 16. marta pasākumiem saistītas ārpolitikas instrumentus, „maigās” varas instrumenti tika sadalīti trīs grupās: kultūras resursu, politisko vērtību resursu un ārpolitiskās rīcības resursu grupās. Pirmajā grupā uzmanība tika pievērsta tādiem instrumentiem kā Krievijas vēstures vērtību izplātīšana Latvijā, tās morālo vērtību uzsvēršana un valodas/populārās kultūras vērtību izmantošana saistībā ar 16. martu. Otrajā grupā tika pētītas Krievijas attieksme pret Latvijas valdību, Krievijas ideoloģisko uzstādījumu paušana vai Latvijas vērtību komentēšana, un tādas Krievijas ārpolitikas koncepcijās izceltās vērtības, kā cilvēktiesības un demokrātija. Trešajā kategorijā tika apskatīta Krievijas gatavība sadarboties ar Latviju 16. marta pasākumu izraisītu domstarpību risināšanā, tās komunikācijas metodes attiecībā pret Latviju un tās gatavību uzklaut un akceptēt pretējas puses argumentus.

Pēc visaptverošās analīzes veikšanas bija jāsecina, ka kaut gan Krievija izmanto tādas instrumentus kā savas vēsturiskās nostājas un morālo uzskatu paušana, cilvēktiesību aizsardzības nepieciešamības uzsvēršana, tās šo instrumentu izmantošanas veids pārvērta „maigās” varas koncepciju no pievilcības uz biedēšanu.

Respektīvi, Krievijas retorikā saistībā ar 16.marta Latviešu leģionāru piemiņas dienas pasākumiem vēstures un morālās vērtības tika paaustas pret Latviju vērstas asas un dažreiz nepamatotas kritikas veidā, kas veicināja vienas Latvijas sabiedrības daļas lielāku Krievijas atbalstu, bet tajā pašā laikā veicināja otrās Latvijas sabiedrības daļas stipru pretestību un neuzticību pret Krievijas politikas virzienu. Cilvēktiesību pārkāpumu faktu no Latvijas puses pārspīlēšana, bet īpaši šī viedokļa paušana starptautiskajā sabiedrībā atkal tika atbalstīta tikai krievvalodīgajos Latvijas medijos. Savukārt Latvijas valdības un latviešu mediju attieksmē pret Krieviju palielinājās neuzticības līmenis. Krievijas pieņemtās komunikācijas metodes attiecībā pret Latviju tika balstītas uz vienvirziena viedokļa paziņošanas, neuzklausot un nekonsultējoties ar otro pusi, kas arī nepalielināja Krievijas kā sadarbības partnera pievilcību.

Ņemot vērā arī to, ka „maigās” varas vēstures vērtību instrumenti tika izmantoti kopā ar pie „cietās” varas piederošām ekonomiskām sankcijām, bet Krievijas paustais nosodījums pret Latvijā notiekošo „nacisma atdzimšanu” un cilvēktiesību pārkāpšanu uz pašas Krievijas iekšpolitiskās situācijas fona liekas divdomīgs, Krievijas „maigās” varas instrumenti nevarēja būt pilnvērtīgi izmantoti, un varētu pat darboties pretēji mērķim. Savukārt Latvijas rīcība izpētes laika periodā liecināja par tās politikas attālināšanos no Krievijas ietekmes zonas. Darba gaitā bija jāsecina, ka izvirzītā hipotēze, respektīvi, **„Krievijas valdība izmanto 16. marta Latviešu leģionāru piemiņas pasākumu jautājumu, lai nostiprinātu savas „maigās” varas ietekmi Latvijā”**, neapstiprinājās.

Šis secinājums balstīts uz tā, ka hipotēze varēja tikt uzskatīta par apstiprinātu tikai tad, ja „maigās” varas resursu izmantošana tiktu vērsta uz Krievijas tēla *pievilcības* veicināšanu Latvijas valdības un visas sabiedrības acīs, kā arī tad, ja Krievijas vērtību paušanas metodes būtu vērstas uz 16. marta jautājuma risināšanas *dialogu* un *līdzvērtīgu sadarbību*.

Neskatoties uz to, ka hipotēze tika apgāzta, šī darba izstrādes laikā tika manītas divas Krievijas un Latvijas attiecību tendences, kuras var tikt pētītas tālāk nākamajos darbos. Pirmā no tām: Krievijas „maigās” varas instrumentu izmantošana iedarbojas atšķirīgi uz latviešu un krievvalodīgo sabiedrības daļu. Tas varētu tikt pamatots ar to, ka Latvijas krievvalodīgie iedzīvotāji pārsvarā atrodas krievvalodīgo mediju telpā, kuru noskaņojums pret 16. marta jautājumiem lielā mērā saskan ar Krievijas oficiālo viedokli. Līdz ar to būtu vērtīgi pētīt jautājumu par Krievijas iespējam ietekmēt Latvijas krievvalodīgo mediju telpu savas politikas īstenošanai.

Otra tendence, kas tika pamanīta, bija tā, ka Krievijas ārpolitikas īstenošana pret Latviju veicināja nevis Krievijas ietekmes palielināšanās uz Latvijas valdības rīcību, bet otrādi, veicināja ātrāku Latvijas virzību uz Rietumu. Tā, pamatojoties uz Latviešu leģionāru biedrības

viedokļa¹⁶⁶, kā arī uz pieaugošās Latvijas valdības distancēšanās un negatīvas attieksmes pret 16.marta pasākumiem, var secināt, ka Krievijas „maigās” varas instrumentu pielietošana Krievijai raksturīgajā veidā, tas ir apdraudot oponentu, nozīmīgi ietekmēja Latvijas rīcību šajā jomā, bet nevis liekot tai piekrist Krievijas paustām idejām un vērtībām, bet gan liekot Latvijai starp savām iekšējām interesēm un ES un NATO integrācijas iespējas izvēlēties ES un NATO. Tas parāda, ka mēģinot norobežot Latviju no Rietumeiropas un Transatlantiskas kopienas, veidojot tās negatīvo tēlu, Krievija tikai palielināja tās apņēmību pārskatīt savas iekšpolitikas rīcību rietumu integrācijas labā. Ņemot vērā Krievijas pieaugošās ambīcijas saistībā ar savas ietekmes zonas paplašināšanu, iepriekš minētais pieņēmums varētu tikt dziļāk izpētīts empīriski, lai definētu tieši tos aspektus, kuri nosaka šādu Krievijas ārpolitikas rezultātu.

¹⁶⁶ Nenotikums. www.diena.lv. (Avīzes Diena mājas lapa; aplūkots 15.05.2012)

Literatūras saraksts

Literatūra

1. Bahalla, M. Domestic Roots of China's Foreign and Security Policy. SAGE, *International Studies*. 2005, vol. 45, pp. 207-222.
2. Brown, C. *International relations theory :new normative approaches*. New York: Harvester Wheatsheaf, 1992
3. Buzans, B. „Cilvēki, valstis un bailes: problēmas, kas saistītas ar starptautiskās drošības izpēti periodā pēc aukstā kara”. AGB, Rīga, 2000.
4. Checkel, J. T. (ed.), Katzenstein, P. J. *European identity* . Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2009.
5. Chong, A. Foreign policy in global information space :actualizing soft power. New York; Basingstoke: Palgrave Macmillan, c2007. pp. 66-71
6. Doerer, F. Domestic politics and foreign policy change in small states. SAGE. *Cooperation and Conflict*. 2011, vol. 46. pp. 223-238
7. Drezner, D. W. „*The Sanction Paradox: Economic Statecraft in International relations*”. Cambridge University Press, 1999.
8. Fofanova, E., Morozov, V. Imperial Legacy and Russian-Baltic Relations: From Conflicting Historical Narratives to a Foreign Policy Confrontation? In *Identity and foreign policy :Baltic-Russian relations and European integration*. Berg, E., Ehin, P. (ed.) Farnham, England; Burlington, VT: Ashgate, 2009 pp.17-32
9. Hill, Christopher. *The changing politics of foreign policy*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2003
10. Kay, S. Globalization, Power, and Security. SAGE, *Security Dialogue*. 2004, vol. 35no. 1. Pp. 9-25
11. Lācis, V. *Latviešu leģions patiesības gaismā*. Rīga: Jumava 2007
12. Leavy, P. Iconic events :media, politics, and power in retelling history. Lanham: Lexington Books, 2007. pp. 1-28, 107-111

13. Mearsheimer, J., J. *Why leaders lie :the truth about lying in international politics.* London: Duckworth Overlook, 2011.pp. 21-44
14. Mežmalis, Andrejs M. *Latviešu leģions: informācija, fakti, patiesība.* Rīga: 2008
15. Morcom, S. Review Article: The Second World War in Russia. *Journal of Contemporary History.* 2007. Vol. 42. Pp. 526 – 533
16. Nau, H., R. *Perspectives on international relations :power, institutions, ideas.* Washington, D.C: CQ Press, 2009. p.6
17. Neack, L. *The new foreign policy :power seeking in a globalized era.* Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 2008. p.10
18. Nicholson, M. *Formal theories in international relations.* Cambridge: Cambridge University Press, 1990.
19. Nye, J. S. Jr. „Soft power :the means to success in world politics” . *PublicAffairs,* New York, 2004.
20. Olick, J., K. *The politics of regret :on collective memory and historical responsibility.* New York; London: Routledge, 2007
21. Olssen, M. *Liberalism, neoliberalism, social democracy :thin communitarian perspectives on political philosophy and education.* New York : Routledge, 2010.
22. Robertson, D. *A dictionary of modern politics.* London; New York: Europa Publ., 2002
23. Rossenau, J.,N. *Along the Domestic-Foreign Frontier: Exploring Governance in a Turbulent World.* Cambridge: Cambridge University Press, 1997.
24. Schwartz, K.,Z.,S. *Nature and national identity after communism :globalizing the ethnoscape.* Pittsburgh, Pa.: University of Pittsburgh Press, 2006.
25. Shimko, K., L. *International relations :perspectives and controversies.* Boston : Houghton Mifflin, 2010.
26. Smith, S., Hadfield, A., Dunne, T. (ed.). *Foreign policy :theories, actors, cases.* Oxford: Oxford University Press, 2008. p. 2
27. Snow, M. D., Brown, E. *Inernational relations: the changing contours of power.* New York: Addison Wesley Longman, 2000. p. 8

28. Solingen, Etel. *Regional orders at century's dawn :global and domestic influences on grand strategy*. Princeton (New Jersey): Princeton University Press, 1998.
29. Starr, R. *World Politics: Menue for Choice*. W.H. Freeman and Company, San Francisco, 1981, lpp.127
30. Trenin, D., V. *Getting Russia right*. Washington, DC : Carnegie Endowment for International Peace, 2007
31. Tsygankov, A., P. *Russia's foreign policy :change and continuity in national identity*. Lanham, Md. : Rowman & Littlefield Publishers, 2010
32. Viotti, R., P., Kauppi, M., V. *International relations theory*. Boston: Longman; Pearson, 2012
33. Waltz, K., N. *Realism and International Politics*. New York; Oxon: Routledge, 2008
34. Wendt, A. *Social theory of international politics*. Cambridge; New York: Cambridge University Press, 1999
35. Wohlforth, W.C. Realism and Foreign Policy. Foreign Policy: Theories, Actors, Cases. Smith, S., Hadfield, A., Dunne, T. (eds.). Oxford University Press, 2008. pp. 31.-48.

Avoti

1. 2012 Freedom in the World. www.freedomhouse.org. (Freedom House web page; viewed 15.05.2012)
2. 39 % Latvijas ekonomiski aktīvo iedzīvotāju atbalsta leģionāru un viņu atbalstītāju došanos gājienā 16.martā. www.tns.lv (TNS Latvija pētījumu programmas mājas lapa; aplūkota 15.04.2012)
3. Daugavas Vanagu organizācijas vēsture. www.dvjaunatne.lv (Daugavas Vanagu mājas lapa, apskatīts 02.04.2012)
4. Drāmas aktieri bija sagatavoti pavāji. *Lauku avīze*. 19.03.1998
5. Eastern Partnership. www.eeas.europa.eu.(European Union External Action, viewed on 10th April 2012)
6. From Russia, with Hate. www.time.com. (Time Magazine; viewed 10.05.2012)
7. Leģionāri lūdz Dievu piketētāji gānās. *Lauku avīze*. 17.03.1998 6.lpp.

8. Nenoliedz ekonomisko sankciju iespējamību. *Lauku Avīze*. 17.03.1998
9. Nenotikums. www.diena.lv. (Avīzes Diena mājas lapa; aplūkots 15.05.2012)
10. Nye, J. S. Jr. The Benefits of Soft Power. www.hbswk.hbs.edu (Harward Bussiness School, viewed 14.04.2012)
11. Riekstiņš kritizē Krievijas pārstāvju teikto par 16.martu www.delfi.lv (Informācija internetā; aplūkots 01.05.2012)
12. Vēl viena liecība par latviešu leģionu. www.diena.lv (Avīzes Diena mājas lapa; aplūkots 10.04.2012)
13. World Report 2012: Russia. www.hrw.org. (Human Rights watch web page; viewed 15.04.2012)
14. А. Удальцов: одно чувство – возмущение. *Советская Молодёжь*. 14.03.1998.
15. Акценты. www.chas-daily.com (Интернет Сайт газеты Сейчас; просмотрен 19.04.2012)
16. Александр Дюков: «Официальная Латвия открыто поддержала легионеров». www.chas-daily.com. (Интернет сайт газеты Сейчас; просмотрен 29.04.2012)
17. Без срока давности. www.chas-daily.com. (Интернет сайт газеты Сейчас; просмотрен 30.04.2012)
18. Беспорядки, которых ждали. www.chas-daily.com (Интернет Сайт газеты Сейчас; просмотрен 19.04.2012)
19. Бойкот можно остановить. *Советская Молодёжь*. 24.03.1999
20. В Москве противники марша ветеранов легиона «Ваффен-СС» провели пикет. www.krsk.sibnovosti.ru (Информационный портал; просмотрен 03.04.2012)
21. День нацистов? www.chas-daily.com. (Интернет сайт газеты Сейчас; просмотрен 26.04.2012)
22. Ельцин с тревогой. *Советская Молодёжь*. 09.02.1998

23. Завершилось V заседание Межправительственной Латвийско-Российской комиссии (Министерство экономики). www.mfa.gov.lv (Интернет страница МИД Латвии; просотрен 15.05.2012)
24. Из России с озмущением: Это кощюнственные попытки! *Советская Молодёжь*. 17.03.1998
25. Концепция внешней политики Российской Федерации. www.kremlin.ru (Официфльная интернет страница Правительства Российской Федеирации; осмотрен 25.04.2012)
26. Латышские ветераны-нацисты решили брать пример с российских оккупантов. www.lenta.ru (Информационный интернет сайт; просмотрен 04.05.2012) (121)
27. Латышский легион - сказали правду? www.chas-daily.com (Интернет Сайт газеты Сейчас;просмотрен 03.05.2012)
28. Латышский легион SS не позволил коммунистам захватить всю Европу, заявил депутат Сейма Латвии. www.newsru.com. (Информационный интернет портал; просмотрен 29.05.2012)
29. Легионеры СС будут пить и танцевать. *Советская Молодёжь*.14.03.1998
30. Месяц бешеного зайца. www.chas-daily.com (Интернет Сайт газеты Сейчас;просмотрен 05.05.2012)
31. МИД Латвии: зря вы не любите легионеров www.chas-daily.com (Интернет сайт газеты Сейчас;просмотрен 03.05.2012)
32. МИД России назвал марш нацистов в Риге аморальной акцией. www.lenta.ru (Информационный интернет сайт; просмотрен 06.05.2012)
33. МИД России назвал марш нацистов в Риге аморальной акцией. www.lenta.ru. (Информационный интернет сайт; просмотрен 02.05.2012)
34. МИД России осуждает шествие легионеров СС в Риге. www.chas-daily.com Интернет Сайт газеты Сейчас;просмотрен 21.04.2012)
35. МИД РФ вычеркнул Латвию из списка демократических государств. www.mixnews.lv. (Информационный портал; просмотрен 25.04.2012)

36. МИД РФ призвал Европу устранить дефицит демократии в Латвии. www.lenta.ru
(Информационный интернет сайт; просмотрен 02.05.2012)
37. МИД РФ: марш эсэсовцев в Риге — вызов всему миру. www.telegraf.lv.
(Интернет страница газеты Телеграф; просмотрен 15.04.2012)
38. МИД РФ: марш эсэсовцев в Риге — вызов всему миру. www.telegraf.lv
(Интернет сайт газеты Телеграф; просмотрен 20.04. 2012)
39. Московский Государственный институт международных отношений (университет), Мид России, Российская асоциация международных исследований ино-центр. Внешняя политика и безопасность современной России 1991 – 2002. www.window.edu.ru (просмотрен 25.04.2012)
40. Мы на пороге 3 мировой войны. *Советская Молодёжь* .23.02.1999
41. Надо бороться с неонацизмом. www.chas-daily.com.(Интернет сайт газеты Сейчас; просмотрен 30.04.2012)
42. Нам с Легионом не по пути. *Советская Молодёжь*. 15.03. 1999
43. Нацизм по-прибалтийски. www.rodina.lv (Интернет сайт организации Rodina.lv; просмотрен 06.05.2012)
44. Нацизм по-прибалтийски. www.youtube.com (Интернет сайт видео ресурсов; просмотрен 06.05.2012)
45. О латышском добровольческом легионе СС. www.mfa.gov.lv (Интернет страница Министерства иностранных дел Латвии; просмотрен 18.04.2012)
46. О латышском добровольческом легионе СС. www.mfa.gov.lv (Страница министерства иностранных дел Латвии; просмотрен 03.05.2012)
47. Об участии латышского легиона СС в военных преступлениях в 1941-1945 гг. и попытках пересмотра в Латвии приговора Нюрнбергского трибунала (справочная информация). www.mid.ru (Интернет страница МИД Российской Федерации; просмотрен 01.05.2012).
48. Они спасли мир от Нацизма. *Советская Молодёжь*. 20.03.1998

49. Поменяет ли Россия наши права на нефть? www.chas-daily.com. (Интернет сайт газеты Сейчас; просмотрен 26.04.2012)
50. Права в обмен на транзит. www.chas-daily.com.(Интернет сайт газеты Сейчас; просмотрен 27.04.2012)
51. Президент Российской Федерации. Концепция национальной безопасности Российской Федерации, в силе с 10.01.2000. www.flot.com (просмотрен 25.04.2012)
52. Проблемы СНГ и диаспоры. www.zatulin.ru (Институт стран СНГ; просмотрен 05.05.2012)
53. Разговор с Константином Косачевым -Александр Чесноков: "Россотрудничество является элементом "мягкой силы".www.rus.ruvr.ru (Радио Голос России; arlukota 05.04.2012)
54. Резонанс. *Советская Молодёжь*. 18.03. 1998
55. Российские ветераны обвинили Латвию в пропаганде фашизма. www.lenta.ru. (Информационный интернет сайт; просмотрен 01.05.2012)
56. Российских историков Дюкова и Симиндея внесли в "черный список" www.rus.delfi.lv. (Информационный портал; просмотрен 04.05.2012)
57. Российско-Латвийские отношения. www.mid.ru. (Интернет страница МИДа Российской Федерации; просмотрен 28.04.2012)
58. Россия смягчила тон... www.chas-daily.com. (Интернет сайт газеты Сейчас; просмотрен 26.04.2012)
59. РФ заявила в ООН о неприемлемости героизации легионеров "Ваффен СС" article.wn.com (Информационное агенство РИА Новости)
60. Союзники открыли второй фронт. www.chas-daily.com (Интернет Сайт газеты Сейчас; просмотрен 19.04.2012)
61. Счет 6500 к 100. Легион выигрывает. www.chas-daily.com (Интернет сайт газеты Сейчас; просмотрен 02.05.2012)

62. Фильм "Нацизм по-прибалтийски" стал доступен в интернете (Латвия)
www.regnum.ru (Информационное агенство REGNUM; просмотрен 06.05.2012)

Pielikumi

1. pielikums.

16.marta Latviešu leģionāru piemiņas dienas notikumi 1998.-2012.gg.

Gads	Statuss	Pasākumi	Cilvēku skaits	Komentāri
1998.gads	Oficiālā atceres diena	„Daugavas Vanagu” gājiens no Doma laukuma līdz Brīvības piemineklim . Protesta akcijas Esplānādē un pie Brīvības pieminekļa.	„Daugavas Vanagi” – 500 cilvēki Protestētāji - 2000	Notikumi noritēja bez starpgadījumiem.
1999.gads	Oficiālā atceres diena	„Daugavas Vanagi” „Daugavas Vanagu” gājiens no Doma laukuma līdz Brīvības piemineklim . Protesta akcijas pie brīvības pieminekļa	„Daugavas Vanagi” – 1000 cilvēki Protestētāji - 500	Latvijas valdības locekļi pasākumos nepiedalās
2000.gads	Izslēgts no oficiālo piemiņas dienu saraksta	Latvijas Nacionālo karavīru biedrība – gājiens no Doma laukuma uz Brīvības pieminekļa.	Leģionāri – 1000 Protestētāji – vairāki simti.	
2001.gads	Pasākumi nenotiek Brīvības pieminekļa remonta dēļ			
2002.gads	Nesaskaņojamā nevienu gājienu	„Visu Latvijai!” organizē gājienu no Torņakalna stacijas uz Brīvības pieminekli.	Jaunieši – ap 70 cilvēkiem Pie pieminekļa pulcējas ap 800 cilvēkiem.	
2003.gads	Nesaskaņojamā nevienu gājienu	Jauniešu grupa tomēr rīko gājienu no Torņakalna stacijas uz Brīvības pieminekli .	Ap 40 cilvēkiem. Pie pieminekļa ap 100 cilvēkiem.	
2004.gads	Rīgas domes nesaskaņojamā pasākumus /Konstitucionālā tiesa atļāva pasākumus	"Klubs 415" rīkoja gājienu no Torņakalna stacijas līdz Brīvības piemineklim. Gājiens no Doma laukuma uz Brīvības pieminekli	Rīgā pasākums nebija daudzskaitlīgs, ap 100 cilvēku	Vērienīgākie pasākumi notika Lestenes kāpos.
2005.gads	Pasākums saskaņots tika „Klubs 415” organizācijai	Klubs „415” sankcionēts gājiens Nesankcionēts „Krievu sabiedrība Latvijā” pasākums.	„Klubs 415” – 100 cilvēku Vērotāji un protestētāji - 1000	Notika sadursmes starp gājienu dalībniekiem un protestētājiem, kuri bija gērbusies svītrainos ieslodzīto tērpos. Protestētāju vidū bija vairāki PCTVL partijas Rīgas domes deputāti.
2006.gads	Brīvības pieminekli s tika izzogots. Gājieni nesaskaņoti.		ap 200 cilvēkiem	Cilvēku pūlis savācās pie Okupācijas muzeja. To vidū bija gan leģionāru atbalstītāji, gan antifāšisti. Policija neļāva notikt nevienam gājenam.

2007.gads	Saskaņoja visus pasākumus	Pasākumus pieteica organizācijas - "Daugavas vanagi Latvijā", "Klubs 415", „Latvijas Nacionālo karavīru biedrība”, "Barikāžu dalībnieku savienība", "Latvijas Antifašistiskā komiteja", "Gustava Celmiņa centrs",	ap 1500 cilvēkiem	Visi noritēja mierīgi.
2008.gads	Pasākums saskaņots tika „Daugavas Vanagi”	Pie brīvības pieminekļa bez gājiena dalībniekiem pulcējās arī to pretinieki.	Gājiena dalībnieki – 200 cilvēki Protestētāji – 50 cilvēki	Starp gājiena dalībniekiem un protestētājiem notika mītiskie strīdi, fiziskās sadursmes tika novērtas
2009.gads	Neviens pasākums nesaskaņots.	„Visu Latvijai!” un „Daugavas Vanagi” rīkoja gājienus Viņus sagaidīja protestētāji.	Ap 400 cilvēkiem pulcējās pie Brīvības pieminekļa	Nekādu starpgadījumu
2010.gads	Rīgas Dome pasākumus nesaskaņoja/Rīgas rajona tiesa atela aizliegumu	„Daugavas Vanagi” - gājiens „Latvijas antifašistu komitejai” - protests pie Brīvības pieminekļa	Leģionāru atbalstītāji -200-300	Nekādu starpgadījumu nebija
2011.gads	Rīgas dome pasākumus nesaskaņoja /Rīgas rajona tiesa atela lēmumu	"Daugavas vanagi Latvijā" – gājiens no Doma laukuma līdz Brīvības piemineklim. „Latvijas antifašistu komiteja” – protests pie Brīvības pieminekļa	Kopumā ap 1000 cilvēkiem	Bez starpgadījumiem
2012.gads		„Apvienības pret nacismu”, „Latvijas antifašistu komiteja”, „Visu Latvijai!”, „Gustava Celmiņa” centra,	Kopumā ap 1500 cilvēkiem	Pasākums noritēja mierīgi

Avoti: Delfi internētportāls: www.delfi.lv; Avīzes Diena internetportāls: www.diena.lv; TVNET internetportāls: www.tvnet.lv; Avīzes „Час” internetportāls: www.chas-daily.lv

Anotācija

Bakalaura darba tēma ir „16.marta jautājuma izmantošana Krievijas ārpolitikā pret Latviju 1998.-2012.gadā”.

Darbā tika formulēta hipotēze: **Krievija izmanto 16.marta jautājumu, lai palielinātu savas „maigās” varas ietekmi Latvijā.**

Darbs sastāv no 6 nodaļām. Sestā nodaļa sastāv no trim apakšnodaļām. Teorētiskajā daļā tika apskatīta ārpolitikas, iekšpolitikas un „maigās” varas konceptu mijiedarbība. Empīriskajā daļā tika pētīta Krievijas ārpolitiskā rīcība pret Latviju 16.marta kontekstā no 1998.līdz 2012.gadam, pievēršot uzmanību Krievijas oficiālo amatpersonu paziņojumiem, kuri ir pieejami Latvijas informācijas telpā.

Darba hipotēze netika apstiprināta. Neskatoties uz to, ka Krievijas ārpolitiskajā darbībā varēja saskatīt „maigās” varas instrumentu izmantošanu, tās metodes neatbilst „maigās” varas koncepta idejai.

Abstract

The theme of the bachelor thesis is 16th March issue in Russian foreign policy towards Latvia in 1998 – 2012.

The work hypothesis is: **Russia is using 16th March issue to increase its soft power capabilities in Latvia.**

The thesis consists of 6 chapters. The 6th chapter consists of 3 subchapters. In the theoretical part the interconnection of foreign and domestic policy and soft power was examined. In the empirical part Russian foreign policy was evaluated in the context of 16th March events from 1998 to 2012. Significant attention was paid to the rhetoric of Russian officials in mass media available in Latvia.

The work hypothesis was not approved. Although the instruments of foreign policy could have been noticed in Russian official rhetoric, the means, how the instruments were applied, were contradicting the idea of soft power.

Bakalaura darbs „16.marta jautājuma izmantošana Krievijas ārpolitikā pret Latviju 1998.-2012.gadā” izstrādāts LU Sociālo zinātņu fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autore: (*personiskais paraksts*) Jeļena Isajeva

Rekomendēju/nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja: profesore Dr. paed. Ž. Ozoliņa (*personiskais paraksts*) 24.05.2012.

Recenzents: Mg. sc. pol. A. Kudors

Darbs iesniegts Politikas zinātnes nodaļā 24.05.2012.

Dekāna pilnvarotā persona: metodiķe Līga Pričina (*personiskais paraksts*)

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē

_____ prot. Nr.

Komisijas sekretāre:

(*personiskais paraksts*)